Kazuo Ishiguro

Değişen Dünyada Bir Sanatçı

ROMAN

Çeviren: Suat Ertüzün

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

DEĞİŞEN DÜNYADA BİR SANATÇI

Kazuo Ishiguro 1954'te Japonya'nın Nagazaki şehrinde doğdu. Eğitimini, babasının Ulusal Oşinografi Enstitüsü'nde çalışmaya başlaması üzerine beş yaşındayken ailesiyle birlikte geldiği İngiltere'de tamamladı. Kent Üniversitesi'nde İngilizce ve felsefe eğitimi aldı. Mezun olduktan sonra Londra'da sosyal hizmetler görevlisi olarak çalışmaya başladı. East Anglia Üniversitesi'nde Malcolm Bradbury'den yaratıcı yazarlık eğitimi aldı ve yazarlık kariyerinin ilk dönemlerindeki akıl hocası Angela Carter'la tanıştı. 1981'de üç kısa hikâyesi yayımlandı ve Kazuo Ishiguro o tarihten beri sadece yazarlık yapıyor. 1982'de ilk romanı *Uzak Tepeler* (çev. Pınar Besen, YKY, 2012) yayımlandı ve Winifred Holtby Memorial Ödülü'nü kazandı. 1983'te *Granta* dergisi tarafından en iyi genç İngiliz yazarları arasında gösterildi. 1986'da yayımlanan ikinci romanı *Değişen Dünyada Bir Sanatçı*'yla (çev. Suat Ertüzün, YKY, 2015) Whitbread Book of the Year Ödülü'nü aldı, Booker Ödülü'ne aday gösterildi. 1989'da yayımlanan üçüncü romanı *Günden Kalanlar* (çev. Şebnem Susam, YKY, 2015), Booker Ödülü'nü kazandı ve 1993'te James Ivory tarafından sinemaya uyarlandı. 1995'te Cheltenham Ödülü'nü alan romanı *Avunamayanlar* (çev. Roza Hakmen, YKY, 2009), 2000'de Booker Ödülü'ne ve Whitbread Ödülü'ne aday olan Öksüzlüğümüz (çev. Yasemin Ortwein, YKY, 2014) yayımlandı. *Beni Asla Bırakma* (çev. Mine Haydaroğlu, YKY, 2007), yayımlandığı yıl *Time* tarafından İngilizce yazılmış en iyi 100 roman listesinde gösterildi, Alex Ödülü'nü aldı ve National Book Critics Circle Ödülü'ne aday oldu. 2005'te *The Saddest Music in the World* adlı ilk uzun metraj sinema filmi senaryosunu tamamladı, ilk öykü kitabı *Noktürnler: Müziğe ve Geceye Dair Öyküler* (çev. Zeynep Erkut) 2009'da yayımlandı. Son romanı *Gömülü Dev* (çev. Roza Hakmen, YKY, 2015) yılın en büyük edebiyat olaylarından biri olarak kabul edildi. Romanları otuzdan fazla dile çevrilen Kazuo Ishiguro, karısı ve kızıyla birlikte Londra'da yaşamaktadır.

Suat Ertüzün 1971'de Hollanda'da doğdu. 1996 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Bir süre bankacılık ve turizm sektörlerinde çalıştıktan sonra çevirmenlik yapmaya başladı. Julia Glass'ın *Üç Yaz*, Patricia Highsmith'in *Derin Sular*, John Banville'in *Güneş Tutulması*, J. M. Coetzee'nin *Taşra Hayatından Manzaralar*, V. S. Naipaul'ün *Gelişin Bilmecesi*, Oscar Wilde'ın *Mürver Ağacı* ve Necib Mahfuz'un *Miramar* başlıklı eserleri çevirilerinden bazılarıdır.

Kazuo Ishiguro'nun
YKY'deki kitapları

Beni Asla Bırakma (*2008*)
Avunamayanlar (*2009*)
Uzak Tepeler (*2012*)
Öksüzlüğümüz (*2014*)
Gömülü Dev (*2015*)
Günden Kalanlar (2015)
Değişen Dünyada Bir Sanatçı (2015)

KAZUO ISHIGURO

Değişen Dünyada Bir Sanatçı

Roman

Çeviren
Suat Ertüzün

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4435
Edebiyat - 1252

Değişen Dünyada Bir Sanatçı / Kazuo Ishiguro
Özgün adı: **An Artist of the Floating World**
Çeviren: **Suat Ertüzün**

Kitap editörü: **Berna Akkıyal**
Düzelti: **Filiz Özkan**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıoğlu**

Baskı: Altan Basım Ltd.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sit. 222/A Bağcılar / İstanbul
Tel: (0 212) 629 03 74 Faks: (0 212) 629 03 76
info@altanbasim.com
Sertifika No: 11968

Çeviriye temel alınan baskı: Vintage International, New York, 1989
1. baskı: Turkuvaz Yayınları, 2008
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Haziran 2015
ISBN 978-975-08-3348-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2013
Copyright © Kazuo Ishiguro 1986
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
İnternet satış adresi: **http://alisveris.yapikredi.com.tr**

Değişen Dünyada Bir Sanatçı

Anneme ve Babama

Ekim 1948

Yörede hâlâ "Tereddüt Köprüsü" diye anılan küçük ahşap köprüden buraya uzanan dik patikayı güneşli bir günde tırmanırsanız, birkaç adım sonra karşınıza çıkacak iki ginkgo ağacının tepesi arasından evimin çatısını görebilirsiniz. Aslında ev tepeye bu kadar hâkim bir konumda olmasaydı bile yakındaki öbür evlerden ayırt edilebilirdi; dolayısıyla patikayı çıkarken sahibinin hangi varlıklılar sınıfına girdiğini merak edebilirsiniz.

Oysa ben varlıklı bir adam değilim, hiçbir zaman da olmadım. Evin benden önceki sahibi tarafından inşa edildiğini ve o kişinin Akira Sugimura olduğunu söylersem, yapının etkileyiciliğine bir açıklama getirebilmiş olurum belki. Bu şehirde yeni olabilirsiniz elbette; bu yüzden Akira Sugimura adı size tanıdık gelmeyebilir. Fakat savaştan önce burada yaşamış kime sorsanız, size Sugimura'nın aşağı yukarı otuz yıl boyunca şehrin en saygın ve en nüfuzlu sakinlerinden biri olduğunu söyleyecektir.

Ben bunu söyledikten sonra siz tepenin doruğuna ulaşıp sedir ağacından yapılmış zevkli giriş kapısını, avlu duvarının çevrelediği geniş alanı, zarif kiremitli çatıyı ve manzarayı daha da vurgulayan incelikle oyulmuş mahya kirişini şöyle bir süzdüğünüzde, iddia ettiğim gibi mütevazı imkânları olan bir adamsam eğer, böyle bir mülke nasıl sahip olduğumu merak edeceksiniz. Aslına bakarsanız evi yok pahasına satın aldım, belki o zamanki gerçek değerinin yarısından bile ucuza. Bu da Sugimura ailesinin benimsediği –bazılarının belki de aptalca bulabileceği– son derece ilginç bir satış yöntemi sayesinde mümkün oldu.

Neredeyse on beş yıllık bir hadise bu. Durumumun her ay daha da iyiye gittiği o günlerde, karım yeni bir ev bulmam için ısrar etmeye başlamıştı. Her zamanki öngörüsüyle mevkiimize uygun bir ev sahibi olmamızın öneminden dem vuruyordu –bencillikten değil, çocuklarımızın hayırlı kısmeti için. Ona hak veriyordum, ama çocuklarımızın en büyüğü Setsuko henüz on dört on beşinde olduğundan, çok da üstünde durmuyordum. Yine de bir yıl boyun-

ca, ne zaman uygun bir evin satılık olduğunu duyduysam fiyatını sordum, öğrendim. Akira Sugimura öldükten bir yıl sonra evinin satılığa çıkacağını haber veren, öğrencilerimden biri olmuştu. Öyle bir evi almam söz konusu olamayacağı için bunu öğrencilerimin bana her zaman besledikleri abartılı saygıya vererek öneriyi kulak arkası ettim. Fakat yine de konuyu soruşturdum ve hiç beklemediğim bir cevap aldım.

Bir öğleden sonra, Akira Sugimura'nın kızları olduklarını söyleyen iki mağrur, kır saçlı hanım ziyaretime geldi. Öyle seçkin bir ailenin şahsi ilgisine mazhar olmaktan doğan şaşkınlığımı dile getirince, kardeşlerin büyüğü soğuk bir edayla, sırf nezaketten ötürü gelmediklerini söyledi. Son aylarda müteveffa babalarının evini epey soran çıkmış fakat aile nihayetinde, dördü hariç, başvuruların hepsini reddetmeyi kararlaştırmış. Taliplerin dördü de karakterlerinin iyiliğine ve başarı ölçülerine göre aile üyelerince özenle seçilmişler.

Kadın, "Bizim en büyük önceliğimiz," diye sürdürdü sözünü, "babamızın yaptığı evin onun da onaylayacağı ve hak ettiğini düşüneceği birine geçmesi. Elbette şartlar bizi işin mali boyutunu hesaba katmaya zorluyor, fakat bu kesinlikle ikinci planda. Sabit bir fiyat belirlememiz bu yüzden."

Bu sırada, hiç konuşmamış olan küçük kardeş bana bir zarf takdim etti ve açarken ikisi de beni ciddiyetle süzdüler. Zarftan mürekkep fırçasıyla zarifçe yazılmış bir rakam dışında bomboş tek bir sayfa çıktı. Hayretle fiyatı düşük bulduğumu söyleyecektim ki, hanımların yüz ifadelerinden para konusunu açmamın hoş karşılanmayacağını anladım. Büyük olanı, "Fiyatı artırmaya çalışmanızın hiçbirinize yararı olmayacaktır. Biz yalnızca orada belirtilen tutarı talep ediyoruz. İsteğimiz, bu aşamadan sonra prestij için bir açık artırma yapmak" demekle yetindi.

Açıkladığına göre, geçmişim ve referanslarım konusunda ayrıntılı bir soruşturmaya –elbette diğer üç başvuru sahibinin yanı sıra benim de– razı gelmemi Sugimura ailesi adına istemek için gelmişlerdi. En münasip alıcıyı buna göre belirleyeceklerdi.

Alışılmadık bir prosedürdü, ama bana göre bir sakıncası yoktu; evlilik görüşmeleri de sonuçta benzer şekilde yürüyordu. Hatta bu köklü ve kapalı aile tarafından uygun bir aday olarak görülmem koltuklarımı kabartmıştı. Soruşturmaya rıza verip onlara minnetimi ifade edince küçük kız kardeş ilk kez bana doğru dönerek,

"Babamız kültürlü bir adamdı, Bay Ono. Sanatçılara büyük saygısı vardı. Hatta sizin çalışmalarınızı da bilirdi" dedi.

Bunu izleyen günlerde ben de kendi soruşturmamı yürüttüm ve küçük kız kardeşin sözlerinin arkasındaki gerçeği öğrendim. Akira Sugimura sahiden sanatsever biriymiş ve birçok sergiye maddi destekte bulunmuş. Bu arada kimi ilginç söylentilerle karşılaştım: Anlaşılan Sugimura ailesinin önemli bir bölümü evin satılmasına toptan karşıydı ve bu yüzden şiddetli tartışmalar yaşanmıştı. Sonuçta mali baskılar nedeniyle satış kaçınılmaz hale gelmişti ve bu süreç için şart koşulan garip prosedür, evin elden çıkarılmasına karşı koyanlarla varılan uzlaşmanın bir parçasıydı. Bazı keyfî şartların öne sürüldüğü su götürmezdi, ama kendi adıma geçmişi böylesine seçkin bir ailenin duygularını anlamaya hazırdım. Fakat karım soruşturma fikrini beğenmedi.

"Kim olduklarını sanıyorlar?" diyerek itiraz etti. "Onlarla bir daha hiçbir alışverişimizin olmasını istemediğimizi söyleyelim."

"İyi de, bunun bize ne zararı var?" diye sordum. "Öğrenmelerini istemeyeceğimiz bir şeyimiz yok. Doğru, varlıklı bir aileden gelmiyorum, ama Sugimura'ların bunu zaten bildiklerine eminim ve buna rağmen beni hâlâ makbul bir aday olarak görüyorlar. Bırakalım soruşturmalarını yapsınlar, bulacakları şeylerin bize ancak yararı olabilir." Şunu eklemeyi de ihmal etmedim: "Zaten bir evlilik görüşmesinde bakacaklarından fazlasına bakmazlar. Böyle şeylere alışmamız gerekecek."

Kız kardeşlerden büyüğünün "prestij için açık artırma" dediği yöntem de hoştu kuşkusuz. İnsan işlerin niçin böyle yollardan halledilmediğine şaşıyor doğrusu. Oysa kesenin şişkinliğinden çok ahlakın ve başarının tanıklığına başvurulan bu tür durumlar ne kadar gurur verici. Sugimuraların –son derece kapsamlı bir soruşturmanın ardından– o çok değer verdikleri eve beni layık gördüklerini öğrendiğimde duyduğum derin memnuniyeti hâlâ hatırlarım. Ev de biraz sıkıntıya girmeye değerdi doğrusu; dış cephesinin etkileyici ve heybetli görünümüne karşılık, içerisi damarlarının güzelliğine göre seçilmiş doğal ve yumuşak renkli ahşaptandı ve orada yaşamaya başlayınca hepimiz bunun bizi basbayağı rahatlatıp sakinleştirdiğini fark edecektik.

Öte yandan, Sugimura ailesi satış süreci boyunca tepeden bakan tavrını sürdürdü, hatta ailenin kimi fertleri düşmanlıklarını

saklamaya gerek bile görmüyordu; bizim gibi anlayışlı olmayan bir alıcının bu tavrı hakaret sayıp her şeyi yüzüstü bırakması işten bile değildi. Sonraki yıllarda da arada sırada rastlaştığım aile üyelerinin, nezaket icabı hal–hatır soracağına, karşımda dikilip evin durumu ve bir değişiklik yapıp yapmadığım konusunda beni sorguya çektiği olmuştur.

Bugünlerde Sugimura'ların pek sesi çıkmıyor. Fakat satış zamanı beni ziyarete gelen kız kardeşlerden küçüğü, ateşkesten kısa bir süre sonra bir kez uğramıştı. Savaş yılları onu zayıf, hasta bir kadına çevirmişti. Ailesine has o tutumla, asıl derdinin evde yaşayanların değil, evin savaşı atlatıp atlatmadığını görmek olduğunu saklama gereği duymadı; karımla Kenji'ye olanları öğrenince kısa bir başsağlığıyla yetinip bombaların verdiği hasar hakkında sorular sormaya başladı. Başta bu yüzden ona bilendim ama sonra gözlerinin odada nasıl gezdiğini, ölçülü ve resmi bir cümlenin ortasında bazen nasıl ansızın kalakaldığını fark etmeye başladım ve bu evde bulunmaktan ötürü duygusal bir çalkantı yaşadığını anladım. Satış zamanında hayatta olan aile üyelerinin çoğunun ölmüş olması gerektiğini düşünerek ona acıdım ve evi gezdirmeyi teklif ettim.

Ev de savaştan nasibini almıştı. Akira Sugimura'nın yaptırdığı üç büyük salondan oluşan doğu kanadı, bahçenin kenarı boyunca uzanan bir koridorla ana yapıya bağlanıyordu. Bu koridorun uzunluğu o kadar abartılıydı ki, kimileri Sugimura'nın onu ve doğu kanadını, uzakta tutmak istediği annesiyle babası için yaptırdığını ileri sürmüştü. Fakat ne olursa olsun, burası evin en çekici yanlarından biriydi; ikindi vakitlerinde dışarıdaki yeşilliğin ışığı ve gölgesi boylu boyunca vurur, insanda bir bahçe tünelinden geçtiği hissini uyandırırdı. Bombalar en çok evin bu bölümüne zarar vermişti; bahçeden bakınca Bayan Sugimura'nın ağlamaklı olduğunu fark ettim. Yaşlı kadına başta duyduğum kızgınlık artık tamamen geçmişti. Hasarı ilk fırsatta onaracağım, evi yine babasının yaptığı zamanki haline çevireceğim konusunda güvence vererek onu olabildiğince avutmaya çalıştım.

Bu sözü verdiğim sıralar malzeme kıtlığının ne kadar süreceği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ateşkesten uzun süre sonra bile bir parça kereste veya biraz çivi için haftalarca beklemem gerekti. Bu şartlar altında ancak daha az hasar görmüş ana yapı üstünde çalışabildim ve bahçe koridoruyla doğu kanadının işleri ağır yürü-

dü. Herhangi bir ciddi tahribatı önlemek için elimden geleni yaptım, ama evin o bölümünü açmamıza hâlâ imkân yok. Ayrıca artık Noriko'yla baş başa kaldığımızdan, yaşadığımız alanı genişletmek için bir acelemiz de yok.

Bugün sizi evin arka tarafına götürüp ağır sürme kapıyı çeksem ve Sugimura'nın bahçe koridorundan geriye kalanlara bakmanıza izin versem, orasının bir zamanlar bir tablo kadar güzel olduğunu siz de görürsünüz. Fakat kuşkusuz bir türlü kökünü kazıyamadığım örümcek ağlarıyla küfü de fark edersiniz – ayrıca, tavandaki koca boşluklar brandalarla kapatıldığından, evin gökyüzünün etkilerinden pek de iyi korunabildiği söylenemez. Bazı sabahlar erken saatlerde kapıyı açtığımda güneş ışığının alacalı huzmelerle brandalardan aşağı süzülüp, tavan sanki biraz evvel çökmüş gibi, havada asılı toz bulutlarını gözler önüne serdiğine tanık olurum.

Koridor ve doğu kanadından başka en büyük hasarı veranda gördü. Aile üyeleri, özellikle de iki kızım, orada vakit geçirmeye, gevezelik edip bahçeyi seyretmeye bayılırlardı; o yüzden ateşkesten sonraki ilk ziyaretinde verandanın halini gören Setsuko'nun (evli kızım) üzülmesine pek şaşırmadım. Gerçi o zamana kadar hasarın en kötü kısmını onarmıştım, ama patlamanın etkisiyle tahtaları yukarı doğru kalkan uç taraftaki döşeme hâlâ çatlak ve bir dalga gibi kabarıktı. Verandanın çatısı da zarar görmüştü ve yağmurlu günlerde hâlâ yere kaplar koymak zorunda kalıyorduk ki damlayan suyu tutsun.

Fakat şu geçtiğimiz yıl epey ilerleme kaydettim. Setsuko geçen ay uğradığında veranda neredeyse tamamıyla onarılmıştı. Noriko ablasının ziyareti dolayısıyla işten izin almıştı; havalar güzel gidince iki kızım eski günlerdeki gibi orada uzun uzun vakit geçirdiler. Ben de onlara sıkça katıldım; hatta bazen, güneşli bir günde bütün ailenin hep birlikte oturup keyifli, çoğu zaman da boş sohbetlere daldığı yıllar önceki günlere döner gibi oluyorduk. İşte geçen ay o ara –herhalde Setsuko'nun gelişinden sonraki ilk sabahtı– bir kahvaltının ardından verandada otururken Noriko "Sonunda iyi ki gelebildin, Setsuko" dedi. "Beni babamızdan biraz kurtarırsın."

"Noriko, bence..." Ablası minderde huzursuzca kıpırdandı. Noriko yaramaz bir sırıtışla sözünü sürdürerek, "Babamız emekli ol-

duğundan beri çok ilgi istiyor" dedi. "Oyalamazsan hemen sızlanmaya başlıyor."

"Bence..." Setsuko kaygıyla gülümsedikten sonra içini çekerek bahçeye döndü. "Akçaağaçlar basbayağı toparlamış gibi. Harika görünüyorlar."

"Şu aralar düştüğün durumdan Setsuko'nun herhalde haberi yok, baba. Belli ki sadece despotluk yaptığın ve herkese emirler yağdırdığın zamanları hatırlıyor. Oysa artık çok daha yumuşadın, öyle değil mi?"

Setsuko'ya bütün bunların bir şaka olduğunu göstermek için bir kahkaha koyuverdim, ama büyük kızım hâlâ huzursuzdu. Noriko ablasına dönüp, "Ama sahiden çok ilgi istiyor, evde bütün gün ağlayıp sızlanarak dolaşıyor" diye ekledi.

"Her zamanki gibi saçmalıyor" diye araya girdim. "Bütün gün ağlayıp sızlanıyorsam bu kadar şey nasıl onarıldı?"

Setsuko bana dönüp gülümseyerek, "Sahi," dedi, "ev şu haliyle muhteşem görünüyor. Babamız çok çalışmış olmalı."

Noriko, "Bütün zor işler için yardıma adam çağırdı" dedi. "Bana inanmıyor gibisin, Setsuko. Babamız çok değişti. Artık ondan korkmamıza gerek yok. Hem yumuşadı hem de ehlileşti."

"Noriko, bence..."

"Arada bir yemek bile yapıyor. İnanmıyorsun, değil mi? Ama babamız gittikçe daha iyi bir aşçı oluyor."

Setsuko sakince, "Noriko, bence bunu yeterince konuştuk" dedi.

"Öyle değil mi, baba? Epey ilerleme gösterdin."

Yine gülümseyip bıkkın bir edayla başımı salladım. Hatırladığım kadarıyla Noriko tam o anda yüzünü bahçeye dönüp gözlerini güneşe kapayarak, "En azından evlendikten sonra sürekli buraya gelip yemek pişirmemi beklemez. Babamız yokken de yapacak bir sürü işim olacak" dedi.

Bu sözler Noriko'nun ağzından çıkar çıkmaz, o ana kadar çekingence gözlerini başka yana çevirmiş olan ablası soru dolu gözlerle bana baktı. Ve aynı hızla gözlerini üstümden çekti, çünkü Noriko'nun gülümsemesine karşılık vermesi gerekiyordu. Fakat bu sefer tavırlarına yeni, daha büyük bir huzursuzluk sindi ve küçük oğlu verandada koşarak önümüzden geçince konuyu değiştirme fırsatını adeta minnetle yakaladı.

"İçiro, lütfen uslu dur!" diye bağırdı arkasından.

İçiro hiç şüphesiz ailesinin modern apartman dairesinden sonra evimizin genişliğine hayran kalmıştı. Zaten verandada oturma merakımızı pek anlamıyor, onun yerine bir uçtan öbürüne büyük bir hızla koşmayı, bazen de cilalı döşemede kaymayı yeğliyordu. Kaç kez çay tepsimizi devirmesine ramak kaldığından, annesi oturması için onu uyarmış ama şimdiye kadar sözünü dinletememişti. Ve Setsuko bir kez daha minderde bizimle oturmasını söyleyince suratını asarak verandanın öbür ucunda kaldı.

"Hadi gel, İçiro" diye seslendim. "Bütün gün kadınlarla konuşmaktan sıkıldım. Gel de yanıma otur, seninle erkek erkeğe sohbet edelim."

Böyle deyince hemen yanaşıverdi. Minderini yanıma koydu ve elleri belinde, omuzlarını da adamakıllı geriye çekmiş olarak gayet soylu bir duruşla oturdu.

"Oji,"* dedi bana ciddiyetle, "bir sorum var."

"Evet, İçiro, nedir?"

"Canavarı öğrenmek istiyorum."

"Canavar mı?"

"Tarihöncesine mi ait?"

"Tarihöncesi mi? Böyle kelimeleri şimdiden öğrendiğine göre zeki bir çocuk olmalısın."

Bu kadar asalet fazla gelmiş olacak ki, İçiro duruşunu bozup sırtüstü yuvarlandı ve ayaklarını havada sallamaya başladı.

Setsuko telaşlı bir fısıltıyla "İçiro!" diye söylendi. "Dedenin karşısında terbiyesizlik yapma. Doğru otur!"

Fakat İçiro ayaklarını cansızca döşemeye bırakmakla yetindi. Sonra kollarını göğsünde kavuşturup gözlerini kapadı.

Uykulu bir sesle. "Oji," dedi, "canavar tarihöncesine mi ait?"

"Hangi canavar bu İçiro?"

Setsuko rahatsız bir gülümsemeyle "Lütfen kusuruna bakma" dedi. "Dün trenle geldiğimizde garın dışında bir film afişi vardı. Sorularıyla taksiciyi canından bezdirdi. Keşke şu afişi ben de görebilseydim."

"Oji! Canavar tarihöncesinden mi, değil mi? Cevap istiyorum!"

Annesi "İçiro!" diyerek ona dehşetli bir bakış attı.

---

* Dede. (ç.n.)

"Bilemiyorum, İçiro. Öğrenmek için galiba filme gitmemiz gerekiyor."

"Öyleyse ne zaman gidiyoruz?"

"Hımm. Sen en iyisi bunu annenle konuş. Kim bilir, belki de küçük çocuklara göre fazla korkunçtur."

Niyetim onu kızdırmak değildi, ama bu sözlerin torunum üstünde şaşırtıcı bir etkisi oldu. İçiro öne doğru yuvarlanarak yine oturdu ve bana ters ters bakıp, "Bu ne cüret! Sen ne diyorsun!" diye bağırdı.

Setsuko yılgın bir sesle, "İçiro!" diye çıkıştı. İçiro beni ürkütücü bakışıyla süzmeyi sürdürünce, sonunda minderinden kalkıp bize doğru gelmek zorunda kaldı. "İçiro!" diye fısıldayarak çocuğun kolunu sıktı. "Dedene öyle dik dik bakma."

İçiro'ysa karşılık olarak gerisingeri yuvarlandı ve ayaklarını havada salladı. Annesi bana doğru yine huzursuzca gülümsedi.

"Çok terbiyesiz" dedi. Sonra söyleyecek söz bulamamış gibi tekrar gülümsedi.

Noriko ayağa kalkarak, "İçiro-san," dedi, "neden gelip kahvaltılıkları kaldırmama yardım etmiyorsun?"

Hâlâ ayaklarını sallayan İçiro, "Kadın işi" diyerek dudak büktü.

"Demek İçiro bana yardım etmeyecek. Öyleyse bir sorunumuz var. Masa o kadar ağır ki, onu tek başıma kaldırmaya gücüm yetmiyor. Bana kim yardım edecek peki?"

İçiro bunu duyunca ayağa fırlayıverdi ve arkasına bile bakmadan hızla içeri girdi. Noriko gülerek peşinden gitti.

Setsuko arkalarından bakarak çaydanlığı aldı ve fincanımı doldurmaya koyuldu. Sesini alçaltarak "İşlerin bu kerteye vardığından haberim yoktu" dedi. "Yani Noriko'nun evlilik görüşmelerinin demek istiyorum."

Başımı salladım ve "İşler o kerteye varmadı zaten" dedim. "Hatta hiçbir şey hallolmuş değil. Daha yolun çok başındayız."

"Beni bağışla ama Noriko'nun biraz önce söylediklerinden ister istemez epey..." Sesi giderek zayıfladı ve yine "Beni bağışla" dedi. Fakat öyle bir deyişi vardı ki, sanki havada bir soru işareti asılı kaldı.

"Maalesef Noriko daha önce de benzer şeyler söyledi" dedim. "Doğrusunu istersen şimdiki görüşmeler başladığından beri garip davranıyor. Geçen hafta Bay Mori ziyarete geldi, onu hatırlıyor musun?"

"Tabii. İyi miymiş?"

"Fena değil. Geçerken uğramış, hal hatır sormak istemiş. Konu şu ki, Noriko onun önünde evlilik görüşmelerinden söz etmeye başladı. Aynen şimdi yaptığı gibi, her şey olup bitmiş gibi bir tutum takındı. En utanç verici olan da buydu. Bay Mori çıkarken beni tebrik bile etti ve damadın ne iş yaptığını sordu."

Setsuko düşünceli bir ifadeyle "Gerçekten," dedi, "utanç verici olmalı."

"Bay Mori'nin hatası değil ki. Noriko'yu sen de duydun. Bir yabancının ne düşünmesini beklersin?"

Kızım karşılık vermedi ve bir süre sessizce oturduk. Bir ara ona doğru göz attığımda, ne tuttuğunun farkında değilmiş gibi iki eliyle çay fincanını kavramış, bahçeye bakıyordu. Geçen ayki gelişinde onun görüntüsüne daldığım pek çok andan biri de –belki ışığın onu yakaladığı açı veya benzeri bir şey yüzünden– buydu. Çünkü hiç kuşku yok ki, Setsuko yaşlandıkça güzelleşiyor. Gençliğinde annesi de ben de iyi bir evlilik yapamayacak kadar gösterişsiz olduğundan kaygılanırdık. Setsuko'nun çocukken bile erkeksi bir ifadesi vardı ve ergenlik çağında bu daha da belirginleşti; o kadar ki, kızlarım kavga ettiklerinde Noriko ona "Oğlan Oğlan!" diye sataşarak her zaman baskın çıkardı. Kim bilir böyle şeyler insanın kişiliğini nasıl etkiliyor? Noriko'nun bu kadar dik başlı, Setsuko'nun da utangaç ve çekingen yetişmesi kesinlikle tesadüf olmasa gerek. Oysa artık otuzuna yaklaşan Setsuko görünüş olarak yeni ve hiç de azımsanmayacak bir asalet kazandı. Annesinin bunu öngördüğünü hatırlıyorum: "Setsuko'muz yazın çiçeklenecek" derdi sık sık. O zamanlar onun kendini böyle avuttuğunu sanırdım, ama geçen ay ne kadar haklı çıktığını görüp şaşırdım.

Setsuko hayal âleminden uyanınca evin içine doğru yine bir bakış atıp, "Geçen yıl olanlar Noriko'yu çok üzmüş olmalı. Belki tahmin ettiğimizden de çok" dedi.

İç çekip onayladım. "Herhalde ona o zaman yeterli ilgiyi göstermedim."

"Bir baba olarak elinden geleni yaptığından eminim. Ama böyle şeyler kadınları çok sarsıyor tabii."

"İtiraf edeyim ki, biraz da numara yaptığını düşünüyordum, hani kardeşin bazen öyledir ya. Bunun bir 'aşk evliliği' olacağında ısrarlıydı, hayalleri suya düşünce de ona göre davranmak zorunda kaldı. Ama belki hepsi numara değildi."

Setsuko, "O zamanlar gülmüştük," dedi, "oysa belki de gerçekten ortada bir aşk vardı."

Tekrar sessizliğe gömüldük. Evin içinden İçiro'nun durmadan aynı şeyleri tekrarlayarak bağıran sesini duyabiliyorduk.

Setsuko değişik bir ses tonuyla, "Beni bağışla," dedi, "ama geçen yılki görüşmenin niçin suya düştüğü hakkında başka şeyler geldi mi kulağına? O kadar ani oldu ki."

"Hiç fikrim yok. Zaten artık bir önemi var mı?"

"Yok, elbette, bağışla beni." Setsuko bir an bir şeyi zihninde tartar gibi oldu, sonra yine söze başladı. "Suiçi geçen yıl Miyake'lerin niçin öyle vazgeçtiklerini bazen ısrarla soruyor da." Neredeyse kendi kendine güler gibi küçük bir kahkaha attı. "Gizli bir şeyler bildiğimi, hepimizin bunu ondan sakladığını sanıyor. Ben de her seferinde bir şey bilmediğime onu ikna etmek zorunda kalıyorum."

"Seni temin ederim," dedim biraz soğukça, "benim için de bir muamma. Bir şey bilseydim ne senden ne de Suiçi'den saklardım."

"Elbette. Lütfen beni mazur gör, ben öyle demek..." Çekingen sesi yine giderek zayıfladı.

O sabah kızıma karşı biraz kırıcı davranmış olabilirim ama geçen yıl Miyake'lerin evlilikten vazgeçmeleriyle ilgili olarak beni ilk sorgulayışı değildi bu. Benim ondan bir şey sakladığım fikrine nereden kapıldı, bilmiyorum. Miyake'lerin vazgeçmek için özel bir sebepleri vardıysa bile, bunu bana açmamaları doğaldı.

Bana göre, olanlar çok da şaşırtıcı değildi. Doğru, son dakikada vazgeçmeleri çok beklenmedikti, ama niçin bunda illa bir bit yeniği arayalım? Duygularım bana bunun tek sebebinin aileler arasındaki mevki farkı olduğunu söylüyor. Gördüğüm kadarıyla Miyake'ler oğullarının daha yüksek tabakadan biriyle evlenmesi düşüncesinden rahatsız olan gururlu, dürüst insanlardı. Zaten birkaç yıl önce olsaydı herhalde daha erken vazgeçerlerdi, ama Miyake'ler öyle insanlar ki, bunun bir "aşk evliliği" olacağını ileri süren çiftin bastırması ve bugünlerde herkesin sözünü ettiği yeni âdetler yüzünden neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kafaları karışmış olmalı. Hiç şüphesiz ki, açıklaması bundan daha karmaşık değil.

Benim evliliğe onay vermem de kafalarını karıştırmış olabilir. Böyle şeyleri dert etmek gibi bir huyum olmadığından statü meselesinde çok gevşek davranmıştım. Gerçekten de hayatım boyunca

hiçbir zaman toplumsal itibarımın pek farkında olmamışımdır, hatta şimdi bile bir olay veya birinin söylediği söz bana ne kadar saygı gördüğümü hatırlattıkça şaşırıyorum. Mesela geçen akşam şu bizim eski zevkler mahallesine uğramıştım; Şintaro'yla –son günlerde sık sık olduğu gibi– Bayan Kavakami'nin yerinde yegâne müşteriler olarak kalmış, içiyorduk. Yine her zamanki gibi bar tezgâhında yüksek taburelere kurulmuş, Bayan Kavakami'yle laflarken saatler geçti ve gelen giden olmayınca daha da özel konulara girdik. Bayan Kavakami tam akrabası olan bir gencin aldığı eğitime uygun bir iş bulamadığından yakınırken Şintaro araya girdi.

"Onu buraya, Sensei'ye yollamalısın, Obasan! Sensei'nin ağzından çıkacak iki övgü dolu sözle akraban kısa sürede iyi bir memuriyet bulur."

"Sen ne diyorsun, Şintaro?" diye itiraz ettim. "Ben artık emekliyim. Hiç bağlantım kalmadı."

Fakat Şintaro, "Sensei gibi itibarlı birinin tavsiyesine herkes saygı gösterir" diye üsteledi. "O genci Sensei'ye yolla, Obasan."

Şintaro'nun kendinden bu kadar emin konuşmasına başta şaşırdım. Fakat sonra, yıllar evvel erkek kardeşi için yaptığım küçük iyiliği hatırladığını anladım.

1935 veya 1936 yılıydı ve aklımda kaldığı kadarıyla çok sıradan bir işti –bakanlıktaki bir tanıdığa tavsiye mektubu yazmak gibi bir şeyler. Meseleyi unutmuştum bile, derken bir öğleden sonra evde dinlenirken karım kapıda misafirlerin olduğunu söyledi.

"Lütfen içeri gelsinler" dedim.

"Ama içeri girip zahmet vermek istemediklerini söylüyorlar."

Kapıya çıktım ve Şintaro'yla o sıralar henüz genç bir delikanlı olan kardeşinin orada dikildiklerini gördüm. Beni görür görmez başlarını eğerek selam vermeye ve kıkırdamaya başladılar.

"Lütfen içeri gelin" dedim ama onlar hâlâ başlarını eğip kıkırdıyorlardı. "Şintaro, lütfen. Tatamiye* gelin."

Şintaro gülümseyip eğilmeyi sürdürerek "Olmaz, Sensei" dedi. "Evinize böyle gelmemiz zaten büyük bir münasebetsizlik. Münasebetsizliğin daniskası. Ama size teşekkür etmeden de evde duramazdık."

---

* Japon evlerinde zemin kaplamasında kullanılan kalın hasır.

"Hadi artık içeri gelin. Setsuko çay yapacaktı nasıl olsa."

"Olmaz, Sensei, çok büyük münasebetsizlik olur. Gerçekten." Ve Şintaro kardeşine dönerek alelacele fısıldadı. "Yoşio! Yoşio!"

Delikanlı ilk kez doğrulup heyecanla bana baktı. Sonra şöyle dedi: "Ömrüm boyunca size minnettar kalacağım. Tavsiyenize layık olabilmek için varlığımın her zerresiyle çaba göstereceğim. Sizi temin ederim, yüzünüzü kara çıkartmayacağım. Çok çalışacağım, amirlerimi memnun etmek için elimden geleni yapacağım. Ve ileride ne kadar terfi alırsam alayım, mesleğe başlamamı sağlayan insanı asla unutmayacağım."

"Önemli değil, gerçekten. Hak ettiğinden fazlası değil bu."

Bu sözlerime ikisi de çıldırmış gibi karşı çıktılar ve ardından Şintaro, kardeşine, "Yoşio, Sensei'nin başını yeterince ağrıttık. Ama gitmeden önce sana yardım eden insana yine iyice bir bak. Böyle nüfuzlu ve cömert bir hamimizin olması büyük bir ayrıcalık" dedi.

Delikanlı, "Kesinlikle" diye mırıldandı ve gözlerini bana dikti.

"Lütfen, Şintaro, bu utanç verici. Lütfen içeri gelin de şunu Sakiyle kutlayalım."

"Olmaz Sensei, artık gitmeliyiz. Böyle gelip bu öğle saatinde sizi rahatsız etmekle çok büyük münasebetsizlik yaptık. Ama teşekkür etmekte bir dakika bile gecikemezdik."

Bu ziyaret –itiraf etmeliyim ki– bende belirgin bir zafer duygusu uyandırdı. Ara verip de durum değerlendirmesi yapmaya fırsat bulamadığınız yoğun bir iş hayatının ortasındayken ne kadar yol aldığınızı birdenbire gözler önüne seren o nadir anlardan birini yaşıyordum. Birkaç yıl önce böyle şeyleri hayal bile edemezken farkına varmadan bu noktaya gelmiştim.

Geçen akşam Bayan Kavakami'nin yerinde, "Köprünün altından çok sular geçti, Şintaro" diye açıklamaya giriştim. "Artık emekli oldum, o kadar bağlantım kalmadı."

Yine de Şintaro tahmininde pek yanılmamış olabilir. Sanki kendimi sınamayı denesem nüfuzumun boyutları beni yine şaşırtabilirmiş gibi. Dedim ya, kendi itibarımın hiçbir zaman pek farkında olmamışımdır.

Fakat ne olursa olsun, Şintaro bazı konularda ne kadar saf davransa da, günümüzdeki kuşkuculuğun ve çekememezliğin etkisinden bu kadar uzak kalmış birine rastlamak kolay olmadığından, onu böyle bir şey için ayıplayacak değilim. Bayan Kavakami'nin

barına gidip Şintaro'yu yaklaşık on yedi yıldır her akşam olduğu gibi, barda oturup tezgâhın üstündeki kasketini o bildik hareketlerle dalgın dalgın çevirirken bulmanın güven veren bir yanı var. Sahiden de Şintaro için hiçbir şey değişmemiş gibi. Beni yine, hâlâ öğrencimmişçesine, büyük bir nezaketle selamlayacak ve ne kadar sarhoş olursa olsun, bütün akşam bana "Sensei" diye hitap etmeyi sürdürerek en saygılı halini koruyacaktır. Hatta bazen genç bir çırağın olanca hevesiyle tekniğe veya üsluba ilişkin sorular soracaktır; oysa işin doğrusu şu ki, Şintaro gerçek sanatla bağını koparalı çok oldu. Yıllardan beri kitapları resimlerle süslemeye harcıyor vaktini, hatta anladığım kadarıyla şimdiki uzmanlığı itfaiye arabaları. Tavan arasındaki odasında günlerce itfaiye arabası taslakları çiziyor peş peşe. Fakat sanırım akşamları, birkaç kadehten sonra, hâlâ gözetimime aldığım o ilk baştaki genç ve idealist sanatçı olduğuna inanmaktan hoşlanıyor.

Şintaro'nun çocuksuluğu, biraz fettan olan Bayan Kavakami için sık sık eğlence kaynağı olmuştur. Sözgelimi, geçenlerde yağmurlu ve fırtınalı bir akşam Şintaro koşarak bara girmiş ve kepini kapıdaki paspasın üstünde sıkmaya koyulmuştu.

Bayan Kavakami "Şu yaptığına bak, Şintaro-san!" diye bağırdı. "Bu ne terbiyesizlik!"

Bu söz karşısında Şintaro sahiden feci bir kabahat işlemiş gibi büyük bir endişeyle başını kaldırdı. Özür üstüne özür dilemeye başlayınca bundan cesaret alan Bayan Kavakami daha da üstüne gitti.

"Hiç böyle terbiyesizlik görmedim. Şintaro-san. Bakıyorum da bana hiç saygın kalmamış."

Bir süre sonra, "Bırak artık, Obasan" diye rica ettim. "Bu kadarı yeter, şaka yaptığını söyle."

"Şaka mı? Ben şaka falan yapmıyorum. Terbiyesizliğin dik âlâsı bu."

Ve Şintaro izleyenlerin yüreğini sızlatacak hale gelene kadar bu böyle sürdü. Öte yandan, Şintaro bazen ona samimiyetle söylenen sözleri tersinden anlayıp kendisiyle dalga geçildiğini sanıyor. Bir keresinde savaş suçlusu diye idam edilen bir general hakkında neşeyle "O adama çocukluğundan beri hayranımdır. Acaba şimdilerde ne yapıyor? Emekli olmuştur herhalde" diyerek Bayan Kavakami'yi zor duruma düşürmüştü.

O akşam kimi yeni müşteriler vardı ve ona kınayarak bakıyorlardı. Fakat ekmek teknesi için kaygılanan Bayan Kavakami yanına gelip sessizce generalin akıbetini anlatmaya kalkınca Şintaro kahkahayı koyuverdi.

"Amma da yaptın, Obasan" dedi gürültüyle. "Sen de bazen şakanın ölçüsünü kaçırıyorsun."

Şintaro'nun bu gibi konulardaki cahilliği insanı bazen hayrete düşürüyor, ama dediğim gibi, bu ayıplanacak bir şey değil. Bazı insanların günümüzde hâkim olan kuşkuculukla kirlenmeden kalabilmesine şükretmeliyiz. Hatta şu son yıllarda Şintaro'nun arkadaşlığından giderek daha fazla hoşlanmam da galiba onun –bana her nasılsa badireleri yara almadan atlatabilmiş olduğu duygusunu veren– bu özelliğinden.

Bayan Kavami'ye gelince, çağın ruhsal durumundan etkilenmemek için elinden geleni yapsa da savaş yıllarının onu çok yaşlandırdığı inkâr edilemez. Savaştan önce "genç bir kadın" olduğu söylenebilirdi, ama o zamandan beri sanki içinde bir şeyler kırılıp döküldü. Savaşta yitirdiklerine bakılırsa buna şaşmamak gerek. İşi yürütmek de giderek zorlaştı; on altı on yedi yıl önce işyerini açtığı semtin burası olduğuna kendisi de inanamıyordur herhalde. Çünkü bizim eski zevkler mahallemizden geriye pek bir şey kalmadı; eski rakiplerinin hemen hepsinin kapatıp gittiklerine bakılırsa, Bayan Kavakami de hiç olmazsa birkaç kez aynı şeyi aklından geçirmiş olmalı.

Oysa burası ilk açıldığında öbür bar ve lokantaların arasında o kadar sıkışıp kalmıştı ki, uzun süre dayanamayacağını düşünenler olduğundan eminim. Nitekim dört bir yandan üstünüze üstünüze gelen ve işletmelerin sunduğu eğlenceyi iddialı ifadelerle duyuran sayısız bez flamaya sürtünmeden o daracık sokaklarda ilerleyemezdiniz. O günlerde semtteki onca işletmeyi canlı tutmaya yetecek bir ayak alışkanlığı vardı insanlarda. Özellikle sıcak günlerin akşamlarında bütün bölge, barlar arasında aylakça dolaşan veya sokağın ortasında dikilip sohbet eden insanlarla dolardı. Arabalar zaten uzun süredir buralara girmeye cesaret edemiyor, bisikletler de karmakarışık yaya kalabalığının arasından güçbela ilerleyebiliyordu.

"Bizim zevkler mahallesi" diyorum ama sonuçta sadece yediğimiz, içtiğimiz ve sohbet ettiğimiz bir yerdi, o kadar. Gerçek zevklerin olduğu yerler (geyşa evleri ve tiyatrolar) için şehir merkezine

gitmeniz gerekirdi. Fakat ben her zaman kendi semtimi yeğliyordum. Orası canlı ama saygın, birçokları bizim gibi insanlar (gece saatlerine kadar sürecek gürültülü söyleşmelerin vaadine kapılan ressam ve yazarlar) olan bir kalabalığı çekiyordu. Benim çevremin gediklisi olduğu müesseseye "Migi-Hidari"* derdik ve yeri de üç ara sokağın kesişerek oluşturduğu taş döşeli bir alandaydı. Migi-Hidari, komşularından farklı olarak üst katı ve hem Batılı hem geleneksel giysili bir alay kadın garsonu olan geniş, ferah bir mekândı. Migi-Hidari'nin rakiplerini böyle cüceleştirmesinde benim de naçizane bir payım vardı ve bunun hatırına bir köşede yalnızca bizim topluluğumuzun kullanımına mahsus bir masa ayrılmıştı. Orada benimle içenler sonuçta okulumun seçkin üyeleriydi: Kuroda, Murasaki, Tanaka – ünleri daha o zamandan yayılmaya başlamış dâhi gençler. Hepsi de konuşmaya bayılırdı; o masada nice hararetli tartışmaların yapıldığını hatırlarım.

Diyeceğim o ki, Şintaro hiçbir zaman o seçkin topluluğun üyesi olmadı. Bize katılsaydı benim bir itirazım olmazdı, ama öğrencilerimin katı bir hiyerarşi anlayışı vardı ve Şintaro kesinlikle aynı rütbeden sayılmıyordu. Kardeşiyle evime yaptıkları ziyaretten kısa süre sonra bir akşam masada bu konuyu açtığımı hatırlıyorum. "Alt tarafı bir memuriyet ataması"na kardeşlerin duyduğu minneti anlattığımda Kuroda'nın nasıl güldüğü hâlâ aklımda; fakat çok çalışan insanların, bizzat bu amaç peşinde koşmasalar da işlerini mümkün olan en iyi şekilde yapmanın zevkine erişmek için nüfuz ve itibar gibi şeylerden nasıl sezdirmeden yararlandıkları konusundaki görüşümü açıklayınca hepsi ciddiyetle dinlediler. Bu sırada onlardan biri (elbette Kuroda'ydı) öne doğru eğilip söz aldı.

"Bir süredir bana böyle geliyor ki, Sensei bu şehirdeki insanların kendisine yüksek bir hürmet beslediklerinin farkında değil. Nitekim biraz önce anlattığı olayın da açıkça gösterdiği gibi, onun ünü sanat dünyasının sınırlarını aşarak hayatın her alanına yayıldı. Bunun farkında olmaması Sensei'nin alçakgönüllü doğasına ne kadar uygun. Ona layık görülen itibar karşısında herkesten çok şaşırması kişiliğini yansıtıyor. Oysa burada olan bizler buna şaşırmıyoruz. Hatta bütün kamuoyunun ona muazzam bir saygı duyduğunu

* Jap. Migi, sağ; hidari sol el. (ç.n.)

söylemek mümkün olsa da, bu saygının ne derece yetersiz kaldığını yalnız bu masada olan bizler biliyoruz. Fakat benim şahsen bir kuşkum yok. Onun ünü giderek yayılacak ve gelecek yıllarda bizim en büyük şeref payemiz, bir zamanlar Masuji Ono'nun öğrencisi olduğumuzu anlatmak olacak."

Bunların hiçbirinde bir olağanüstülük yoktu; hepimizin biraz içtiği akşamlarda bir saatten sonra himayem altındakilerin bana sadakat belirten konuşmalar yapmaları bir tür alışkanlık halini almıştı. Ve bu sözlerin hatırı sayılır bir bölümü, takımın sözcüsü gözüyle bakılan Kuroda'nın ağzından çıkıyordu. Tabii bunları çoğu zaman duymazdan geliyordum, ama bu sefer, tıpkı Şintaro'yla kardeşinin kapıda dikilirken eğilip kıkırdamalarında olduğu gibi, sıcak bir hoşnutluk duydum.

Öte yandan, yalnızca en iyi öğrencilerimle ahbaplık ettiğimi söylemem doğru olmaz. Hatta Bayan Kavakami'nin barına ilk kez adım attığım akşam, öyle sanıyorum ki, bir konuda konuşmak için Şintaro'yla buluşmuştum. O akşamı hatırlamaya çalışınca aklıma bütün öbür akşamların ses ve görüntüleri üşüşüyor; kapı üstlerinde asılı olan fenerler, Migi-Hidari'nin dışında toplanan insanların kahkahaları, kızartma kokuları, birini karısına dönmesi için ikna etmeye çalışan bir garson kadın –ve dört bir yandan gelen yankılarda, sayısız takunyanın betondaki tıkırtısı. Sıcak bir yaz akşamı olduğunu hatırlıyorum; Şintaro'yu her zaman uğradığı yerlerde bulamadığımdan, bir süre o küçük barların çevresinde dolaşmıştım. İşletmeler arasındaki doğal rekabete rağmen yine de semte dostane bir komşuluk havası hâkimdi ve o akşam barların birinde Şintaro'yu sorunca bir garson kadının, hiçbir kızgınlık belirtisi göstermeden, onu "yeni yer"de aramamı tavsiye etmesi şaşılacak bir şey değildi.

Bayan Kavakami kuşkusuz yıllar içinde pek çok değişiklik (küçük "iyileştirmeler") yaptığını söyleyebilir. Yine de, onun küçük mekânı bana hâlâ ilk günkü gibi geliyor. İyice aşağı sarkıtılmış sıcak ışıklarla aydınlatılan bar tezgâhı ile gölgede kalan salon arasındaki tezat, insanı daha girer girmez şaşkınlığa düşürüyor. Müşterilerinin çoğu barın o ışık havuzunda oturmayı yeğliyor ve bu da mekâna keyifli, sıcak bir hava veriyor. O ilk akşam beğeniyle etrafa bakındığımı hatırlıyorum. Dışarıdaki değişimler dünyayı ne kadar başkalaştırırsa başkalaştırsın, Bayan Kavakami'nin yeri hâlâ ilk günkü kadar sevimli.

Oysa değişmeyen hiçbir şey kalmadı. Bayan Kavakami'nin ba-

rından bugün çıkıp kapıdan baksanız, biraz önce medeniyetin sınır boyunda içmiş olduğunuz duygusuna kapılırsınız. Çepeçevre bir yıkıntı çölünden başka bir şey görülmez. Yalnızca çok öteler-deki binaların arka yüzleri hatırlatır şehir merkezinden o kadar da uzakta olmadığınızı. Bayan Kavakami buna "savaş hasarı" diyor. Fakat ateşkesten kısa süre sonra semtte dolaştığımda binaların çoğunu ayakta gördüğümü hatırlıyorum. Camlarının hepsi parçalanmış ve çatısı kısmen göçmüş olmakla birlikte Migi-Hidari de yerli yerindeydi. O harap yapıların arasında gezerken yeniden hayata dönüp dönemeyeceklerini merak etmiştim. Sonra bir sabah uğradığımda buldozerler ne varsa yıkmışlardı.

Dolayısıyla yolun öbür yanı tamamen yıkıntı halinde. Kuşkusuz yetkililerin bir düşündükleri var ama üç yıldır durum bu. Yağmurdan oluşan küçük su birikintileri kırık dökük tuğlaların arasında kalakalıyor. Bu yüzden Bayan Kavakami sivrisineklere karşı pencerelere tel takmak zorunda kaldı – ve bunun müşterilere cazip gelmeyeceğini biliyor.

Bayan Kavakami'nin barının olduğu taraftaki binalar ayakta ama çoğu ıssız; sözgelimi, iki yanındaki mekân da bir süredir boş ve bu da kadını huzursuz ediyor. Bize sık sık, beklenmedik bir şekilde zengin olsa o yerleri alıp müesseseyi genişleteceğini söyler. Fakat bu arada birilerinin de oraya taşınmasını umuyor; bar açmaları umurunda bile değil, yeter ki artık bu mezarlığa dönmüş yerin ortasında yaşamak zorunda kalmasın.

Bayan Kavakami'nin barından karanlık çökerken çıkarsanız, bir an durup önünüzde uzanan arazinin haraplığını seyredebilirsiniz. Loşluğun içinden belki hâlâ tuğla ve kereste yığınlarını seçebilir, yer yer yabani otlar gibi yukarı uzanan tesisat borularını ayırt edebilirsiniz. Sonra yıkıntıların önünden yürümeye devam ettikçe sokak lambalarının ışığına yakalanan sayısız küçük su birikintisinin pırıltısını görürsünüz.

Ve evimin olduğu tepenin eteğine ulaşınca Tereddüt Köprüsü'nde duraklar ve dönüp eski zevkler mahallemizin kalıntılarına bakarsanız, güneş henüz tamamen batmadıysa, sıra sıra dizili ve onları bağlayacak tellerden hâlâ yoksun olan eski telgraf direklerinin biraz önce geldiğiniz yolun loşluğunda yittiğini görebilirsiniz. Ve gökte dizildikleri telleri bekler gibi, o direklerin tepelerine rahatsızca tüneyen karakuşları seçebilirsiniz.

Çok olmadı, bir akşam o küçük ahşap köprüde dikilirken uzakta, o yıkıntıların içinde iki duman sütununun yükseldiğini gördüm. Belki işlerini sonu gelmeyecekmişçesine aheste aheste yapan kamu işçileriydiler, belki de kendilerini yaramazca bir oyuna kaptıran çocuklar. Ama göğe karşı duran o sütunların görüntüsü beni hüzünlendirdi. Bu haliyle kimsesiz bir cenaze töreninde yakılan bir ateşi andırıyorlardı. Bayan Kavakami mezarlık diyor; bir zamanlar semti dolduran kalabalığı hatırlayınca insan ister istemez öyle düşünüyor.

Fakat konudan sapıyorum. Setsuko'nun geçen ay bizde kalmasıyla ilgili ayrıntıları hatırlamaya çalışıyordum.

Belki de belirtmişimdir, Setsuko ziyaretinin ilk gününü çoğunlukla verandada oturup kardeşiyle konuşarak geçirdi. Kızlarım ikindi sularında kadın sohbetini derinleştirince, birkaç dakika önce koşarak evin içine dalan torunuma bakayım diye yanlarından ayrıldığımı hatırlıyorum.

Tam koridorda ilerlerken ağır bir gümlemeyle bütün ev inledi. Telaşla yemek salonuna seğirttim. Günün o saatinde yemek salonumuzun büyük bir bölümü gölgededir. Verandanın aydınlığından sonra gözlerim alışıp da İçiro'nun içeride olup olmadığını anlayana kadar birkaç saniye geçti. Derken bir gümleme, sonra birkaç gümleme daha ve beraberinde torunumun bağırtısı: "Deh! Deh!" Gürültü yandaki piyano odasından geliyordu. Kapıya gidip birkaç saniye kulak verdim, sonra sessizce paravanı araladım.

Yemek salonunun aksine, piyano odası gün boyu güneş alır. Keskin, berrak bir ışık doldurur burasını; biraz daha geniş olsaydı yemeklerimizi burada yiyebilirdik. Odayı bir zamanlar tabloları ve bazı gereçleri saklamak için kullanırdım, ama bugünlerde dik Alman piyanosu hariç, içerisi bomboş. Bu ferahlık besbelli torunumu verandadaki gibi aşka getirmişti; çünkü onu garip bir ayak vuruşuyla koştururken buldum ve açık arazide at üstünde dörtnala giden birinin taklidini yaptığına hükmettim. Arkası kapıya dönük olduğundan, gözlendiğini başta anlayamadı.

Sonra öfkeyle dönüp "Oji!" dedi. "Ne kadar meşgul olduğumu görmüyor musun?"

"Affedersin, İçiro, fark edememişim."

"Şu an seninle oynayamam!"

"Çok üzgünüm. Ama sesler beni o kadar heyecanlandırdı ki, gelip bakmak istedim."

Torunum bir an beni ters ters süzdü. Sonra canı sıkkın, "Tamam. Ama oturup sessiz kalmalısın. İşim var" dedi.

Gülerek, "Pekâlâ" dedim. "Çok teşekkür ederim, İçiro."

Odanın öbür yanına geçip pencere dibine otururken torunum beni hâlâ dik dik süzüyordu. Önceki akşam annesiyle geldiklerinde ona bir resim defteriyle pastel boya takımı hediye etmiştim. O resim defteri şimdi tataminin üstünde duruyordu ve çevresine de üç dört boya kalemi saçılmıştı. Defterin ilk birkaç sayfasına bir şeyler çizildiğini görebiliyordum ve tam uzanıp bakacaktım ki, İçiro biraz önce böldüğüm gösterisine tekrar başladı.

"Deh! Deh!"

Onu bir süre gözledim ama oynadığı sahnelere bir anlam veremedim. Bazen at hareketlerini yineliyor, bazen de görünmez düşmanlarla çarpışıyordu. Bu arada alçak sesle diyaloglar mırıldanmayı ihmal etmiyordu. Neler söylediğini anlayabilmek için kulak kabarttım ama duyduğum kadarıyla anlamlı sözcükler kullanmıyor, sadece diliyle bazı sesler çıkarıyordu.

Beni görmezden gelmek için çok çabalamasına rağmen varlığımın onu engellediği açıktı. Kaç kere, ilham kaynağı kurumuş gibi, bir hareketin ortasındayken donakaldı da sonra tekrar kaldığı yerden devam etti. Zaten çok geçmeden vazgeçip yere yığıldı. Alkışlamalı mıyım diye düşünürken aklıma daha iyi bir şey geldi.

"Çok etkileyici, İçiro. Fakat söylesene, kimi oynuyordun?"

"Sen tahmin et, Oji."

"Bir düşüneyim. Komutan Yoşitsune mi? Hayır mı? Öyleyse bir samuray savaşçısı mı? Hımm. Belki de ninjadır. Rüzgâr Ninjası."

"Oji tamamen yanlış iz üstünde."

"O zaman sen söyle. Kimi oynuyordun?"

"Yalnız Süvari'yi!"

"Kim?"

"Yalnız Süvari! Deh, Gümüş, deh!"*

"Yalnız Süvari. Kovboy değil mi o?

İçiro, "Deh, Gümüş, deh!" diye bağırıp, bu sefer kişneme sesi çıkararak, yine dörtnala koşmaya başladı.

---

* ABD'de yayınlanan "Lone Ranger" adlı eski radyo ve TV dizisinin kahramanı, atı Gümüş'ü bu sözle dörtnala koşturur. (ç.n.)

Bir süre torunumu izledim. "Kovboyculuk oynamayı ne zaman öğrendin, İçiro?" diye sordum sonunda, ama o koşturup kişnemeye devam etti.

Daha kararlı bir sesle "İçiro" dedim, "bir dakika dur da dinle. Komutan Yoşitsune gibi birini oynamak çok ama çok daha ilginç. Neden olduğunu sana söyleyeyim mi? İçiro, dinle, Oji sana açıklayacak. İçiro, Oji-san'a kulak ver. İçiro!"

Herhalde sesimi fazla yükselttim ki, İçiro durup hayretle bana baktı. Bir süre ben de ona baktım ve ardından iç geçirdim.

"Affedersin, İçiro, işine karışmamalıyım. Tabii ki istediğin kişiyi oynayabilirsin. Oji-san'ı bağışlamalısın. Bir an dalgınlığına geldi."

Torunum bana bakmayı sürdürünce, gözyaşlarına boğulacağını veya odadan dışarı fırlayacağını sandım.

"Lütfen, İçiro, kaldığın yerden devam et."

İçiro bana bakmayı sürdürdü. Sonra ansızın "Yalnız Süvari! Deh, Gümüş, deh!" diye bağırarak yine dörtnala koşmaya başladı. Bu sefer ayaklarını daha da sert vuruyor, bütün odayı inletiyordu. Onu izlemeye bir süre devam ettim, sonra uzanıp resim defterini aldım.

İçiro ilk dört beş sayfayı biraz hor kullanmıştı. Tekniği hiç de fena değildi ama taslakların (tramvay ve trenler) hepsi de çok erken bir evrede yarım bırakılmıştı. İçiro resim defterini incelediğimi fark edince aceleyle yanıma seğirtti.

"Oji! Sana onlara bakabileceğini kim söyledi?" Defteri elimden kapmaya çalıştı, ama ben havaya kaldırınca ulaşamadı.

"Kalabalık yapma, İçiro. Oji sana verdiği pastellerle ne yaptığını görmek istiyor. Bundan doğal ne olabilir?" Defteri önüme indirip ilk çizimine baktım. "Çok etkileyici, İçiro. Hımm. Ama istersen bundan iyisini yapabileceğini biliyorsun."

"Oji onlara bakamaz!"

Torunum defteri yine kapmaya çalışınca kolumla ona engel olmak zorunda kaldım.

"Oji! Bana defterimi geri ver!"

"Ama İçiro, yeter artık. Bırak da Oji'n baksın. Bana şuradaki pastelleri getirir misin? Getir de birlikte bir şeyler çizelim. Oji sana göstersin."

Bu sözler şaşırtıcı bir etki gösterdi. Torunum didişmeyi derhal bırakıp yere saçılmış pastelleri toplamaya girişti. Döndüğünde tavırlarına bir değişiklik gelmişti – büyülenmiş gibiydi. Yanıma

oturup boya kalemlerini uzattı ve hiçbir şey demeden izlemeye başladı.

Yeni bir sayfa açıp defteri önüne koydum. "Önce nasıl çizdiğini bir görelim ki, İçiro, Oji sana nasıl yardım edeceğini anlasın. Ne çizmek istersin?"

Torunum tam bir sessizliğe gömülmüştü. Düşünceli bir edayla önündeki boş kâğıda bakıyor ama başlamak için hiçbir girişimde bulunmuyordu.

"Niçin dün gördüğün bir şeyi çizmeyi denemiyorsun?" diyerek fikir verdim. "Şehre gelir gelmez gördüğün bir şeyi."

İçiro kâğıda bakmaya devam etti. Sonra başını kaldırıp, "Oji bir zamanlar ünlü bir ressam mıydı?" diye sordu.

"Ünlü bir ressam mı?" diye güldüm. "Belki öyle de denebilir. Bunu annen mi söyledi?"

"Babam senin eskiden ünlü bir ressam olduğunu söylüyor. Ama bırakmak zorunda kalmışsın."

"Emekliye ayrıldım, İçiro. Bir yaşa gelince herkes emekliye ayrılır. Bu normal, yaşlanınca dinlenmeyi hak ederler."

"Babam bırakmak zorunda kaldığını söylüyor. Çünkü Japonya savaşı kaybetmiş."

Bir kere daha güldüm, sonra uzanıp defteri aldım. Sayfaları geriye doğru çevirip, torunumun tramvay çizimlerini daha iyi görebilmek için defteri kol mesafesinde tuttum. "Bir yaşa gelince, İçiro, işleri bırakıp dinlenmek istersin. Benim yaşıma gelince baban da çalışmayı bırakacak. Ve bir gün benim yaşıma gelince sen de dinlenmek isteyeceksin. Şimdi," –boş sayfaya dönüp defteri yine önüne koydum– "bana ne çizeceksin, İçiro?"

"Yemek salonundaki resmi Oji mi yaptı?"

"Hayır, o Urayama adında bir ressama ait. Neden, hoşuna mı gitti?"

"Koridordakini Oji mi yaptı?"

"O da bir başka iyi ressama ait, Oji'nin eski bir arkadaşına."

"O zaman Oji'nin resimleri nerede?"

"Şimdilik başka bir yere kaldırıldılar. Fakat biz daha önemli konulara gelelim, İçiro. Bana ne çizeceksin? Dünden neler hatırlıyorsun? Ne oldu, İçiro? Bir anda sessizleştin."

"Oji'nin resimlerini görmek istiyorum."

"Senin gibi akıllı bir çocuğun hiçbir şeyi unutmayacağına emi-

nim. Dün gördüğün film afişine ne dersin? Hani tarihöncesine ait canavarın olduğu afişe. Senin gibi birinin bunu çok iyi yapabileceğine eminim. Belki gerçek afişten bile daha iyi."

İçiro bunu bir an tartar gibi oldu. Sonra öne doğru iyice eğilip yüzünü deftere yaklaştırdı ve çizmeye başladı.

Koyu kahverengi pastelle sayfanın alt tarafına bir sıra kutu çizdi – çok geçmeden bunun bir şehrin silueti olduğu ortaya çıktı. Sonra şehrin üstünde, arka ayakları üstünde duran kocaman, kertenkele gibi bir yaratık belirdi. Torunum burada kahverengi pasteli kırmızıyla değiştirip kertenkelenin her yanına parlak çizgiler atmaya koyuldu.

"Nedir bu, İçiro? Yangın mı?"

İçiro cevap vermek yerine kırmızı çizgiler atmayı sürdürdü.

"Niçin yangın var, İçiro? Bu, oradaki canavarla ilgili bir şey mi?"

İçiro sabırsızca iç geçirerek "Elektrik telleri" dedi.

"Elektrik telleri mi? Bak bu ilginç. Elektrik tellerinin niçin yangın çıkardığını merak ettim şimdi. Sen biliyor musun?"

İçiro bir kez daha iç geçirip çizmeyi sürdürdü. Sonra yine kahverengi pasteli alıp sayfanın dibine panik içinde dört bir yana kaçışan insanlar çizmeye başladı.

"Çok iyi iş çıkarıyorsun, İçiro" dedim. "Belki Oji ödül olarak yarın seni o filme götürür. İster misin?"

İçiro duraklayıp başını kaldırdı. "Oji'nin torununa fazla korkunç gelmesin?"

Gülerek "Hiç sanmam" dedim. "Ama belki annenle teyzenin ödü kopabilir."

İçiro kahkahayı koyuverdi. Sırtüstü yuvarlanıp bir süre güldü. Tavana doğru "Annemle Noriko teyzemin sahiden ödleri kopacak!" diye bağırdı.

"Ama biz erkeklerin hoşuna gidecek, değil mi, İçiro? Yarın gideriz. İster misin? Kadınları da yanımıza alıp onların nasıl korktuklarını seyrederiz."

İçiro hâlâ kahkahayla gülüyordu. "Noriko teyzem daha en başından tir tir titremeye başlar!"

Ben de gülerek "Herhalde öyle olur" dedim. "Pekâlâ, o zaman yarın hep birlikte gidiyoruz. Ama İçiro, sen iyisi mi resme devam et."

"Noriko teyzemin ödü kopacak! Oradan kaçmak isteyecek!"

İçiro öne doğru yuvarlanıp resme döndü. Fakat biraz önceki

dikkati dağılmış gibiydi; çizimin alt kısmını kaçışan insanlarla o kadar doldurdu ki, sonunda şekiller birbirine girip anlamını yitirdi. Derken iyice koyuverip sayfanın dibine delice karalamaya başladı.

"İçiro, ne yapıyorsun? Böyle yaparsan filme gitmeyiz ama İçiro, kes şunu!"

Torunum ayağa fırlayıp bağırdı: "Deh, Gümüş, deh!"

"İçiro, yerine otur. Daha bitirmedin."

"Noriko teyzem nerede?"

"Annenle konuşuyor. Ama daha resmini bitirmedin. İçiro!"

Fakat torunum "Yalnız Süvari! Deh, Gümüş, deh!" diye bağırarak dışarı fırladı.

Bunu takip eden birkaç dakika boyunca ne yaptığımı tam hatırlamıyorum. Herhalde gözüm İçiro'nun çiziminde, piyano odasında oturmuş ve şu günlerde giderek daha sık yaptığım üzere amaçsızca düşüncelere dalmışımdır. Fakat sonunda ayağa kalkıp aileme bakmaya çıktım.

Setsuko verandada tek başına oturuyor, bahçeyi izliyordu. Güneş hâlâ ışıl ışıldı ama hava serinlemişti. Setsuko geldiğimi fark edince güneşin vurduğu bir aralığa benim için bir minder çekti.

"Taze çay yaptık" dedi. "Biraz içer misin, baba?"

Teşekkür ettim ve kızım fincanı doldururken bahçeye göz attım.

Savaşta onca zarar görse de artık kendine gelmişti ve Akiro Sugimura'nın kırk yıl önce yaptırdığıyla hemen hemen aynıydı. Arka duvara yakın olan öbür uçta Noriko'yla İçiro'nun bir bambu öbeğini incelediklerini görebiliyordum. Bahçedeki öbür çalılar ve ağaçlar gibi o bambu da şehrin başka bir yerinden getirtilip dikilmişti. Hatta rivayet o ki, Sugimura bahçe çitlerinin üstünden bakınarak şehri bizzat dolaşmış ve kökünden alıp götürmek istediği bitkiler için sahiplerine büyük tutarlar teklif etmiş. Anlatılanlar doğruysa tercihini takdire şayan bir hünerle yapmış ve ortaya, hâlâ ayakta olan, göz kamaştırıcı ahenkte bir bahçe çıkmış. Yapay bir tasarıma hiç benzemeyen bu bahçe insana doğal, yabani bir yeşillik duygusu veriyor.

Gözü oğluyla kardeşinde olan Setsuko, "Noriko çocuklarla hep iyi anlaştı" diye söze girdi. "İçiro onu çok sevmeye başladı."

"İçiro akıllı bir çocuk" dedim. "O yaştaki çocukların çoğu gibi utangaç değil."

"Biraz önce seni sıkmamıştır umarım. Bazen çok dik başlı olabiliyor. Fazla şımardığı zaman lütfen onu azarlamaktan çekinme."

"Buna hiç gerek yok. Biz gayet güzel anlaşıyoruz. Hatta demin biraz resim çalıştık."

"Sahi mi? Bundan hoşlandığına eminim."

"Bana küçük bir senaryo da canlandırdı" dedim. "Mimikleri çok yerinde."

"Evet, öyledir. Böyle şeylerle çok vakit geçiriyor."

"O sözleri kendi mi buluyor? Dinlemeye çalıştım ama ne dediğini pek anlayamadım."

Kızım eliyle ağzını kapatarak güldü. "Kovboyculuk oynadı herhalde. Öyle yaptığı zaman İngilizce konuşmaya çalışıyor."

"İngilizce mi? Harika. Demek İngilizce konuşuyor."

"Bir keresinde onu bir Amerikan kovboy filmine götürmüştük. O gün bugündür kovboylara bayılıyor. Hatta bir kovboy şapkası almak zorunda kaldık. Kovboyların o garip sesleri çıkardıklarına inanıyor. Sana oldukça tuhaf gelmiştir."

Gülerek, "Demek İngilizce konuşuyor" dedim. "Torunum kovboy olmuş."

Bahçedeki yapraklar rüzgârda sallanıyordu. Noriko arka duvarın dibindeki eski taş fenerin orada çömelmiş, İçiro'ya bir şey gösteriyordu.

"Oysa," dedim iç geçirerek, "birkaç yıl önce olsa İçiro böyle şeyler seyredemezdi."

Setsuko başını bahçeden çevirmeden, "Suiçi, Miyamoto Musaşi gibi insanları örnek almasındansa kovboyları sevmesinin daha iyi olduğuna inanıyor. Ona göre Amerikalı kahramanlar şimdiki çocuklar için daha iyi birer örnek" dedi.

"Gerçekten mi? Suiçi böyle mi düşünüyor?"

İçiro taş fenerden pek etkilenmemiş olacak ki, şiddetle teyzesinin koluna asılıyordu. Yanımdaki Setsuko utangaç utangaç güldü.

"Ne kadar küstah. İnsanları oraya buraya çekiştirip duruyor. Çok terbiyesiz bir çocuk."

"Yeri gelmişken," dedim, "İçiro'yla yarın sinemaya gitmeye karar verdik."

"Sahiden mi?"

Setsuko'nun tereddütlü hali gözümden kaçmadı.

"Evet," dedim, "şu tarihöncesi canavarı çok merak ediyor. Gaze-

teden baktım, endişe edecek bir şey yok. Film onun yaşındakilere uygunmuş."

"Mutlaka."

"Hatta bence hep birlikte gidelim. Bir aile gezmesi yapalım."

Setsuko gergin bir tavırla boğazını temizledi. "Çok hoş olur aslında. Ama belki Noriko'nun yarın için bir planı vardır."

"Öyle mi? Ne planıymış bu?"

"Galiba beraberce geyik parkına gitmemizi istiyordu. Ama eminim bunu daha sonra da yapabiliriz."

"Noriko'nun böyle bir planı olduğundan haberim yoktu. Bana hiç sormadı. Hem yarın filme gideceğimizi İçiro'ya söyledim bile. Çocuk şimdi kendini ona hazırlamıştır."

Setsuko, "Doğru" dedi. "Eminim sinemaya gitmek isteyecektir."

İçiro, Noriko'yu elinden tutmuş, bahçedeki patikadan bize doğru getiriyordu. Ertesi günle ilgili meseleyi onunla hemen orada konuşabilirdim kuşkusuz, ama İçiro'yla ikisi verandada durmayıp ellerini yıkamak için içeri geçtiler. Öyle olunca konuyu ancak akşam yemeğinden sonra açabildim.

Gündüzleri pek ışık almaması yüzünden epey kasvetli olan yemek salonu akşam çöktükten sonra, masanın üstüne kadar inen tavan abajurunun da yardımıyla, sıcak bir havaya bürünür. Gazete ve dergi okuyarak masada birkaç dakikadır oturuyorduk ki, torunuma, "Ee, İçiro, teyzene yarından söz ettin mi?" diye sordum.

İçiro şaşkın bir ifadeyle gözünü kitaptan kaldırdı.

"Kadınları alıyor muyuz, almıyor muyuz?" dedim. "Ne konuştuğumuzu hatırla. Belki korkarlar."

Öyle deyince torunum durumu anlayıp sırıttı. "Noriko teyzeme fazla korkutucu gelebilir" dedi. "Gelmek istiyor musun, Noriko teyze?"

Noriko "Nereye gelmek istiyor muyum, İçiro-san?" diye sordu.

"Canavarlı filme."

"Yarın hep birlikte sinemaya gitmenin iyi olacağını düşündüm" diye açıkladım. "Aile gezmesi yaparız."

Noriko bana bakarak "Yarın mı?" dedi ve torunuma döndü. "Ama yarın gidemeyiz, değil mi, İçiro? Geyik parkına gideceğiz ya."

"Geyik parkı bekleyebilir" dedim. "Oğlan filme gitmek için sabırsızlanıyor."

Noriko, "Daha neler" diye söylendi. "Her şeyi ayarladık. Dönüşte de Bayan Vatanabe'ye uğrayacağız. Ne zamandır İçiro'yla tanışmak istiyor. Hem zaten bunu uzun zaman önce kararlaştırmıştık. Öyle değil mi, İçiro?"

Setsuko, "Babamız çok hoş bir plan yapmış" diye araya girdi. "Ama anladığım kadarıyla Bayan Vatanabe bizi bekliyor. Belki sinemayı ertesi güne bıraksak daha iyi olur."

"Fakat bunun için sabırsızlanıyor" diyerek itiraz ettim. "Yanlış mı, İçiro? Bu kadınlar da ne baş belası."

Kitabına dalmış görünen İçiro bana bakmadı.

"İçiro, bu kadınlara bir şey söyle" dedim.

Torunum hâlâ kitabına bakıyordu.

"İçiro!"

Fakat İçiro kitabı ansızın masaya bırakıp koşarak salondan çıktı ve piyano odasına yöneldi.

Küçük bir kahkaha attım. "Gördün mü?" dedim Noriko'ya. "Onu hayal kırıklığına uğrattın. Sözümü dinleseydin böyle olmazdı."

"Saçmalama, baba. Bayan Vatanabe'yle ta ne zaman sözleştik. Hem İçiro'yu o filme götürmek de nereden çıktı? O öyle filmleri sevmez ki. Sever mi, Setsuko?"

Büyük kızım huzursuzca gülümsedi. "Babamız çok güzel düşünmüş" dedi kısık sesle. "Belki ertesi güne..."

Başımı sallayarak iç geçirip gazeteme döndüm. Fakat birkaç dakika içinde kızlarımın İçiro'yu getirmeyeceği anlaşılınca kendim kalkıp piyano odasına gittim.

Abajurun ipine uzanamayan İçiro piyanonun üstündeki lambayı yakmıştı. Onu piyano iskemlesinde oturmuş, yanağını kapağa dayamış halde buldum. Kara ahşaba bastırdığı yüzünden hoşnutsuzluk okunuyordu.

"Olanlar için üzgünüm, İçiro" dedim. "Ama sakın bunu dert etme. Filme ertesi gün gideriz."

İçiro tepki vermeyince devam ettim. "Bak, İçiro, böyle bir şey için bu kadar üzülmene gerek yok."

Pencereye doğru yürüdüm. Dışarısı artık enikonu kararmıştı; yalnızca kendi yüzümün ve arkamdaki odanın yansımasını görebiliyordum. Öbür odadan kızların alçak sesle konuşmaları duyuluyordu.

"Hadi neşelen, İçiro" dedim. "Böyle şeyler için kızılmaz. Ertesi gün gideriz, söz."

Yüzümü döndüğümde İçiro'nun başı yine önceki gibi piyanonun kapağındaydı ama şimdi, sanki tuşlara dokunuyormuş gibi, parmaklarını kapağın üstünde gezdiriyordu.

Hafifçe güldüm. "Tamam mı, İçiro? Öbür gün gideriz, olur biter. Kadınların bizi yönetmesine izin veremeyiz, değil mi?" Yine güldüm. "Herhalde çok korkunç olacağını düşünüyorlar. Ne dersin?"

Torunum hâlâ tepki vermiyor, piyanodaki parmak hareketlerine devam ediyordu. Onu birkaç dakikalığına yalnız bırakmanın daha iyi olacağına karar verip, tekrar gülerek, yemek salonuna geri döndüm.

Kızlarım sessizce oturmuş, dergi okuyorlardı. Koltuğuma derin bir iç çekerek yerleştim, ama ikisi de duymazdan geldi. Yakın gözlüğümü takıp gazeteye başlamak üzereydim ki, Noriko sakin bir sesle "Baba, biraz çay yapalım mı?" diye sordu.

"Teşekkür ederim, Noriko, ama ben şimdi almayayım."

"Ya sen, Setsuko?"

"Sağ ol, Noriko. Ben de almayacağım."

Birkaç dakika daha sessizce okumaya devam ettik. Sonra Setsuko, "Babamız yarın bizimle gelecek mi?" diye sordu. "Gelirse aile gezmemizi yine yapmış oluruz."

"Çok isterim. Ama maalesef yarın ilgilenmem gereken birkaç şey var."

Noriko, "O da ne demek?" diye söze girdi. "Neymiş onlar?" Sonra Setsuko'ya dönerek "Sen babamıza bakma. Onun bugünlerde ilgilendiği hiçbir şey yok. Her zamanki gibi sızlanarak evde dolanmaktan başka" diye ekledi.

"Fakat kalıp babamızla yarenlik yapmak çok hoşuma gider. Birbirimize anlatacağımız çok şey olduğundan eminim."

Noriko, "Bak, baba, yaptığını beğendin mi?" dedi. Sonra da ablasına döndü. "Demek İçiro'yla ben baş başa kaldık."

Setsuko gülümseyerek, "İçiro günü seninle geçirdiğine sevinecektir" dedi. "Şu an gözdesi sensin."

Setsuko'nun evde kalma kararı hoşuma gitmişti; çünkü gerçekten de uzun uzun konuşma fırsatı bulamamıştık. Bir de tabii babaların evli kızları hakkında öğrenmek isteyip de doğrudan soramadıkları şeyler vardır. Fakat o akşam, evde benimle kalmak için Setsuko'nun da kendine göre nedenleri olabileceği hiç aklıma gelmedi.

Odalarda amaçsızca dolaşmaya başlamam belki de artık yaşımın ilerlediğinin bir belirtisi. Setsuko o öğleden sonra (misafirliğinin ikinci günü) kabul salonunun kapısını açtığında herhalde uzun süredir düşüncelere dalmış bir halde dikiliyordum.

"Affedersin," dedi, "ben daha sonra geleyim."

Biraz da şaşkınlık içinde dönünce kızımın eşikte diz çökmüş olarak çiçek ve aşı kalemleriyle dolu bir vazo tuttuğunu gördüm.

"Olur mu, lütfen içeri gel" dedim. "Bir işim yok zaten."

Emeklilik insanın emrine daha çok zaman veriyor. Onun güzelliklerinden birisi de çok çalışma ve bir şeyler başarma zorunluluğunu geride bıraktığınızı bilmenin rahatlığıyla günü acele etmeden geçirebilmeniz. Öte yandan –başka yer kalmamış gibi– kabul salonunda böyle aylak aylak dolaştığıma göre sahiden de dalgınlaşıyorum demek ki. Çünkü babamın bana aşıladığı üzere, önemli misafirleri ağırlamaya veya Budist sunağında dua etmeye ayrılan kabul salonunun saygı duyulması gereken, günlük koşturmalarla kirletilmemesi gereken bir yer olduğu fikrini ömrüm boyunca aklımdan çıkarmamışımdır. Dolayısıyla bizim kabul salonumuzun aynı salona sahip öbür evlerin çoğundan daha ağırbaşlı bir havası vardır ve bunu babam gibi kesin bir kurala bağlamamış olsam da, çocuklarımı küçüklüklerinden itibaren, aksi açık seçik söylenmedikçe, buraya girmemeye özendirmişimdir.

Kabul salonlarına olan saygımı abartılı bulabilirsiniz, ama şunu unutmayın ki, büyüdüğüm evde (buradan trenle yarım gün uzaklıktaki Tsuruoka köyünde) on iki yaşıma kadar o odaya adım atmam bile yasaktı. Birçok bakımdan evin odağı olan o odaya duyduğum meraktan, ara sıra bir bakış atarak edindiğim izlenimlere dayanarak hayali bir imge oluşturmuştum. İlerideki yıllarda da o sıcacık bakışlardan faydalanarak tuvale yansıttığım sahnelerdeki hünerimle meslektaşlarımı şaşırtacaktım; bu beceriyi ve belirleyici bir yaşta bana bilmeden de olsa sanatçı gözü kazandıran terbiyeyi muhtemelen babama borçluyum. Konuya dönersek, on ikime geldiğimde "iş toplantıları" başladı ve her hafta o salonda toplananların arasına katıldım.

Babam akşam yemeğinde, "Masuji'yle bu akşam iş konuşacağız" diye duyururdu. Bu hem yemekten sonra hazır bulunmam için bana bir çağrı hem de kabul salonunun yakınlarında o akşam gürültü yapılmaması konusunda ailenin diğer üyelerine bir uyarıydı.

Babam yemeğin ardından salona girer, on beş dakika kadar sonra da beni çağırırdı. Girdiğim oda, ortada duran yüksek bir mumla aydınlatılırdı. Babam tatamide bağdaş kurmuş olarak ahşap "iş sandığının" önünde, mum ışığının dairesi içinde oturuyor olurdu. Aydınlıkta onun karşısına oturmam için bana işaret ederdi; ben söyleneni yaparken odanın mum ışığından uzakta kalan kısmı karanlığa gömülürdü. Duvardaki Budist sunağını ya da nişlerde asılı birkaç süsü babamın omzu üstünden güçlükle seçebilirdim.

Sonra babam konuşmasına başlardı. "İş sandığından" küçük, kalın defterler çıkarır, bazısını bana doğru açıp oradaki sayılarla sımsıkı doldurulmuş sütunları gösterirdi. Bu arada konuşmasını ölçülü, ağırbaşlı bir edayla sürdürür, yalnızca benim onayımı almak için başını kaldırdığında ara verirdi. O zaman da ben aceleyle "Evet, doğru" diye mırıldanırdım.

Babamın dediklerini anlamam elbette ki imkânsızdı. Mesleki tabirler kullanıp uzun hesaplamalarla yöntemini anlatır, küçük bir çocukla konuştuğu gerçeğini göz ardı ederdi. Ondan durup açıklama yapmasını istemek benim için imkânsızdı. Çünkü bana öyle geliyordu ki, kabul salonuna alınmamın tek nedeni böyle konuşmaları anlayabilecek yaşta görülmemdi. Bir yandan bu durumdan utanır, bir yandan da "Evet, doğru"dan fazla bir söz söylemem istenecek ve oyunum sona erecek diye korkuya kapılırdım. Ve benden daha fazla bir söz beklenmeden aylar birbirini kovalarken, bir sonraki "iş toplantısı" yüzünden kapıldığım dehşetle yaşamayı sürdürdüm.

Babamın onu anlamamı hiçbir zaman beklemediğini artık biliyorum tabii, ama beni niçin bu işkencelere maruz bıraktı, ondan emin değilim. Belki sonunda baba mesleğini üstleneceğim beklentisini o yaşlarda bana aşılamak istedi. Ya da ailenin gelecekteki reisi olduğumdan, yetişkinlik günlerimi de muhtemelen etkileyecek kararlarda bana danışılması gerektiğini düşünüyordu; böylece miras aldığım iş sallantıda bile olsa şikâyet edemeyeceğimi düşünmüş olabilir.

Bir de, on beş yaşındayken bu sefer başka tür bir toplantı için kabul salonuna çağrıldığımı hatırlıyorum. İçerisi her zamanki gibi yüksek bir mumla aydınlatılıyor, babam onun ışığının merkezinde oturuyordu. Fakat o akşam önünde iş sandığı yerine

içine küllerin konulduğu ağır bir çömlek duruyordu. Normalde yalnızca konuklara çıkarılan bu çömlek (evin en büyüğü) kafamı karıştırmıştı.

Babam "Hepsini getirdin mi?" diye sordu.

"Bana söylediğiniz gibi."

Kollarımda tuttuğum resim ve taslak destesini yanına bıraktım. Kâğıtların boy ve kaliteleri farklı olduğundan deste düzensizdi ve sayfaların çoğu boyadan eğrilip kıvrılmıştı.

Babam çalışmalarıma bakarken sessizce oturdum. Her resmi bir süre süzüyor, sonra kenara koyuyordu. Koleksiyonumu neredeyse yarılayınca başını kaldırmadan, "Masuji, bütün çalışmaların bunlar mı? Bir iki resmi saklamış olabilir misin?" diye sordu.

Hemen cevap vermedim. Başını kaldırıp, "Evet?" dedi.

"Bir iki resim kalmış olabilir."

"Elbette. Ve hiç kuşku yok ki, Masuji, onlar en çok gurur duyduğun tablolarındır. Öyle değil mi?"

Gözlerini tekrar resimlere indirince cevap vermedim. Bir süre desteyi karıştırmasını izledim. Bir tabloyu mumun alevine yaklaştırarak, "Bu Nişiyama tepesinden inen patika değil mi?" diye sordu. "Benzerliği çok iyi yakalamışsın. O patika aynen böyle iniyor tepeden. Çok yeteneklisin."

"Teşekkür ederim."

"Biliyor musun, Masuji" –babamın gözleri hâlâ tablodaydı– "annenden garip bir şey duydum. Ressamlık mesleğine girmek istediğin izlenimine kapılmış."

Bu bir soru cümlesi olmadığı için başta cevap vermedim. Fakat babam başını kaldırıp yineledi: "Annen, Masuji, ressamlığı meslek edinmek istediğin izlenimine kapılmış. Bu düşüncesinde tabii ki yanılmış olmalı."

"Tabii" dedim sessizce.

"Yani onun yanlış anladığını söylüyorsun."

"Kuşkusuz."

"Anlıyorum."

Ben sessizce otururken, babam resimleri birkaç dakika daha inceledi. Sonra başını kaldırmadan, "Annen şimdi kapının önünden geçti galiba. Sen de duydun mu?"

"Duymadım."

"Annen olmalı. Madem geçiyor, söyle de içeri gelsin."

Doğrulup kapıya gittim. Koridor tahmin ettiğim gibi karanlık ve boştu. Babam "Masuji, hazır onu çağırmaya çıkmışken öbür resimlerini de toplayıp bana getir" dedi.

Belki de ben kuruyordum, ama birkaç dakika sonra annemle birlikte salona döndüğümde sanki çömlek muma biraz daha yaklaştırılmıştı. Bir de havada bir yanık kokusu sezer gibi oldum, ama çömleğin içine göz attığımda kullanıldığına dair bir ize rastlayamadım.

Çalışmalarımın son örneklerini de desteye ekleyince babam belli belirsiz başını salladı. Hâlâ tablolarımla meşgul gibiydi ve karşısında sessizce oturan annemi de beni de bir süre görmezden geldi. Sonra iç geçirerek gözlerini kaldırdı ve bana, "Gezgin rahiplere fazla vakit ayıramayacağını tahmin ediyorum, Masuji, öyle değil mi?" diye sordu.

"Gezgin rahipler mi? Sanmıyorum."

"Bu dünya hakkında söyleyecekleri çok şeyleri vardır. Çoğu zaman onlara kulak asmam. Fakat din adamları bazen insana dilenciden farksız görünseler de, terbiye icabı onlara saygılı davranmak gerek."

Duraklayınca ben de, "Evet, mutlaka" diye karşılık verdim.

Sonra babam anneme döndü ve "Bizim köye uğrayan gezgin rahipleri hatırlıyor musun, Saçiko? Oğlumuz doğduktan kısa bir süre sonra onlardan biri evimize gelmişti. Tek eli olan sıska bir ihtiyar. Yine de çok kuvvetli bir adamdı. Onu hatırladın mı?" diye sordu.

Annem, "Evet, elbette" diye karşılık verdi. "Fakat belki de bazı rahiplerin dediklerini pek dikkate almamak gerek."

"Ama," dedi babam, "aynı rahibin Masuji'nin kalbinin derinliklerini gördüğünü de hatırlıyorsundur. Giderken bizi uyarmıştı, hatırlıyor musun, Saçiko?"

Annem, "Ama oğlumuz o zaman daha bebekti" dedi. Onu duymamamı istemiyormuş gibi kısık bir sesle konuşuyordu. Babamın sesiyse bir dinleyici topluluğuna hitap edercesine, gereksiz derecede yüksekti.

"Giderken bizi uyarmıştı. Masuji bedence sağlıklıydı ama mizacında bir kusurla doğmuştu. Onu tembelliğe ve hileye itebilecek bir zaafı vardı. Bunu da hatırlıyor musun, Saçiko?"

"Ama rahip oğlumuz hakkında birçok olumlu şey de söylemişti, öyle değil mi?"

"Doğru. Oğlumuzun birçok iyi huyu da vardı, rahip bunu belirtmişti. Fakat uyarısını hatırlıyor musun, Saçiko? İyi huyları baskın çıksa da, o zaafların baş göstermesine karşı hep uyanık olmamız ve onları denetim altında tutmamız gerektiğini söylemişti. 'Yoksa,' demişti ihtiyar rahip, 'Masuji büyüdüğünde haytanın teki olacak.'"

Annem ihtiyatla "Ama belki de," dedi, "rahiplerin dediklerini o kadar da büyütmemek gerek."

Babam bu söze şaşırmış gibiydi. Bir süre sonra sanki annem çetin bir meseleye parmak basmış gibi düşünceli düşünceli başını salladı. "O sıralar rahibin dediklerini ben de pek ciddiye almak istemiyordum" diye devam etti. "Fakat Masuji büyürken her seferinde o ihtiyarın hakkını teslim etmek zorunda kaldım. Oğlumuzun kişiliğine bir zaafın sinmiş olduğu su götürmez. Hiçbir kötü niyeti yok. Ama tembelliğiyle, faydalı işlere olan isteksizliğiyle, zayıf iradesiyle durmadan mücadele etmek zorunda kaldık."

Sonra biraz düşünerek resimlerimden üç dördünü alıp ağırlıklarını tartar gibi iki eliyle tuttu. Gözlerini bana çevirip, "Masuji, annen senin ressamlık mesleğine girmek istediğin izlenimine kapılmış. Bir yanlış anlama mı var dersin?" diye sordu.

Gözlerimi indirip sessiz kaldım. Sonra annemin neredeyse fısıltı gibi çıkan sesini duydum. "O daha çok genç. Eminim çocukça bir hevesti."

Bir an hepimiz durduk, ardından babam "Söylesene Masuji, ressamların nasıl bir dünyada yaşadıkları konusunda hiçbir fikrin var mı?" diye sordu.

Önüme bakarak sessiz kaldım.

"Ressamlar," diye devam etti, "sefalet ve yoksulluk içinde yaşarlar. Onların dünyası iradesizlikte ve ahlaksızlıkta onlara her fırsatı sunar. Haklı değil miyim, Saçiko?"

"Kesinlikle. Fakat mesleğini gerçekten yapan ve bu tuzaklara kapılmayan bir iki ressam vardır yine de."

Babam, "İstisnalar elbette olur" dedi. Gözlerim hâlâ yerdeydi ama ses tonundan yine kafası karışmış gibi başını salladığını çıkarabiliyordum. "Olağanüstü bir azim ve kişiliğe sahip olan bir avuç ressam. Fakat maalesef oğlumuz öyle biri olmaktan çok uzak. Tam tersi. Onu bu tehlikelerden korumak bizim görevimiz. Ne de olsa onun gurur duyabileceğimiz biri olmasını isteriz, değil mi?"

Annem, "Elbette" dedi.

Gözlerimi kaldırıp hızla etrafıma baktım. Yarıya kadar yanmış mumun alevi babamın yüzünün bir yarısını keskince aydınlatıyordu. Resimleri kucağına almıştı ve parmaklarını kenarlarında sabırsızca gezdirdiğini görebiliyordum.

"Masuji," dedi, "şimdi bizi yalnız bırakabilirsin. Annenle konuşmak istiyorum."

O akşam geç bir saatte, karanlıkta annemle karşılaştığımı hatırlıyorum. Büyük bir ihtimalle koridorlardan birinde rastlamışımdır ama konuştuklarını dinlemeye çalışmadığımdan eminim; kabul salonundan çıktıktan sonra orada olanları umursamamaya kararlı olduğumu iyi biliyorum. O günlerde evlerin hiçbirinde yeterli aydınlatma yoktu, dolayısıyla karanlıkta dikilerek konuşmamızda şaşılacak bir şey yok. Annemin gölgesini seçebiliyor ama yüzünü göremiyordum.

"Evde bir yanık kokusu var" dedim.

"Yanık kokusu mu?" Annem bir an sessiz kaldı, sonra "Hayır. Sanmam. Sana öyle gelmiştir, Masuji" dedi.

"Ama yanık kokusu aldım" dedim. "Bak yine duyuyorum. Babam hâlâ kabul salonunda mı?"

"Evet. Bir şey üstünde çalışıyor."

"Her ne yapıyorsa," dedim, "beni zerrece ilgilendirmiyor."

Annem ses çıkarmayınca, "Bu tavrı sadece beni daha da hırslandırmaya yarıyor" diye ekledim.

"Bunu duymak güzel, Masuji."

"Beni yanlış anlama, anne. Önümüzdeki yıllarda babamın şimdi oturduğu yerde oturmaya ve kendi oğluma para-pul, hesap-kitap dersleri vermeye niyetim yok. Öyle biri olarak yetişsem benimle gurur duyar mısın?"

"Doğrusu duyarım, Masuji. Babanın hayatında bu yaşında tahmin edebileceğinden çok daha fazlası var."

"Ama ben kesinlikle gurur duymam. Hırstan söz ederken böyle bir hayatın üstüne çıkmayı kastediyordum."

Annem bir süre sessizliğe gömüldü. Sonra, "İnsan gençken birçok şey ona sıkıcı ve cansız gelir. Ama yaşı ilerledikçe asıl önemli şeylerin bunlar olduğunu anlar" dedi.

Cevap vermek yerine galiba şöyle bir şey dedim: "Eskiden babamın iş toplantılarından ödüm kopardı. Ama son zamanlarda onlardan sadece sıkılıyorum. Hatta tiksiniyorum. Katılma ayrıcalığına

sahip olduğum bu toplantılar ne? Bozuk para sayımı. Madeni paraların saatler boyu ellenmesi. Hayatım buna dönerse kendimi hiç affetmem." Bir an annemin sessizce yürüyüp gittiği ve orada tek başına durup kendi kendime konuştuğum duygusuna kapıldım. Fakat tam karşımda kıpırdandığını duyunca, "Babamın kabul salonunda ne yaptığı beni zerrece ilgilendirmiyor. Tek yaptığı beni daha da hırslandırmak" diye yineledim.

Fakat konudan saptığımı görüyorum. Geçen ay, Setsuko kabul salonuna çiçekleri değiştirmeye geldiğinde onunla konuştuklarımızı burada kaydedecektim.

Aklımda kaldığı kadarıyla kızım Budist sunağının önünde oturmuş, sunağı süsleyen çiçeklerden solmuş olanları ayıklamaya başlamıştı. Ben de onun biraz arkasında oturuyor, kucağına koymadan önce her çiçeği sapından nasıl özenle silkelediğini izliyordum. O sırada oldukça önemsiz bir konudan konuşuyorduk sanırım. Derken kızım, başını çiçeklerden çevirmeden "Bunu söylediğim için kusuruma bakma, baba. Eminim aynı şey senin de aklına gelmiştir" dedi.

"Nedir o, Setsuko?"

"Bunu söylememin tek nedeni, Noriko'nun evlilik görüşmelerinin büyük bir ihtimalle ilerleyeceğini düşünmem."

Setsuko vazodaki taze çiçekleri teker teker sunağın çevresine yerleştirmeye başlamıştı. Bu işlemi büyük bir itinayla yapıyor, sonucu görmek için her çiçeğin ardından biraz duraklıyordu. "Ben sadece şunu söylemek istiyordum ki," diye devam etti, "görüşmeler fiilen başladığında babamızın kimi önlemler alması yerinde olabilir."

"Önlemler mi? Adımlarımızı elbette dikkatle atacağız. Ama tam olarak ne demek istediğini anlayamadım."

"Bağışla beni, özellikle soruşturma işini kastediyordum."

"E tabii ki elimizden gelen dikkati göstereceğiz. Geçen yıl tuttuğumuz dedektifi tutacağız. Belki hatırlarsın, çok güvenilir bir adamdı."

Setsuko bir çiçeği özenle yerleştirdi. "Kendimi yeterince açık ifade edemediğim için beni bağışla. Ben aslında onların soruşturmasını kastediyorum."

"Özür dilerim ama anladığımdan emin değilim. Saklayacak bir şeyimiz olduğunu bilmiyordum."

Setsuko kaygıyla güldü. "Babamız beni bağışlamalı. Yetenekli bir konuşmacı olmadığımı sen de biliyorsun. Kendimi iyi ifade

edemediğim için Suiçi de beni sürekli eleştirir. Halbuki o ne kadar güzel konuşur. Onu örnek almalıyım."

"Konuşma yeteneğinde bir sorun olmadığına eminim, seni anlamayan benim."

Setsuko ansızın ellerini çaresizlik içinde kaldırdı. İçini çekerek, "Rüzgâr" dedi ve bir kez daha çiçeklerine doğru eğildi. "Ben onları böyle seviyorum ama anlaşılan rüzgâr aynı fikirde değil." Bir süre tekrar çiçeklerle ilgilendi. Sonra "Beni bağışlamalısın, baba. Benim yerimde Suiçi olsaydı konuyu daha iyi açıklardı. Ama ne yazık ki yok. Ben sadece babamızın kimi önlemler almasının daha iyi olacağını söylemek istiyorum. Bir yanlış anlama olmasın diye. Noriko artık yirmi altısında. Geçen yıl yaşadığımıza benzer bir hayal kırıklığına daha tahammülümüz yok."

"Hangi konuda yanlış anlama olmasın diye, Setsuko?"

"Geçmiş hakkında. Ama lütfen, yersiz konuştuğuma eminim. Babamız kuşkusuz bütün bunları düşünmüştür ve gerekeni yapacaktır."

Geriye çekilip eserini süzdü, sonra gülümseyerek bana döndü. Çiçekleri gösterip "Bu işleri hiç beceremiyorum" dedi.

"Bence harika görünüyorlar."

Sunağa kuşkulu bir bakış atıp utangaç utangaç güldü.

Dün tramvayla sessiz sakin Arakava banliyösünden geçerken aklıma kabul salonundaki o konuşma geldi ve içimi bir tedirginlik dalgası kapladı. Pencereden güneye doğru gittikçe evlerin seyrettiği manzaraya bakarken zihnimde kızımın sunak önünde oturan ve "önlemler" almamı salık veren hali belirdi. Başını hafifçe bana doğru döndürüp, "Geçen yıl yaşadığımıza benzer bir hayal kırıklığına daha tahammülümüz yok" deyişi aklıma geldi yine. Ve ziyaretinin ilk sabahı verandada konuşurken, geçen yıl Miyake'lerin vazgeçmeleriyle ilgili bir sırrı bildiğimi ima eden halini hatırladım. Geçtiğimiz ay boyunca bu anılar moralimi zaten bozmuştu, ama duygularımı enine boyuna deşmeye ancak şehrin sessiz köşelerine huzur içinde seyahat ettiğimde fırsat bulabildim ve fark ettim ki, aslında canım Setsuko'ya değil, kocasına sıkılıyor.

Bir kadının, kocasının düşüncelerinden –Suiçi örneğinde olduğu gibi bu düşünceler basbayağı saçma olsa bile– etkilenmesi herhalde doğal. Fakat karısını kendi babasından kuşkulandırmaya kalkan bir

adam da kızılmayı hak ediyor kesinlikle. Mançurya'da yaşadıklarını hesaba katarak geçmişte kimi davranışlarını hoş gördüm; örneğin, benim kuşağıma karşı sıkça gösterdiği nefret belirtilerini üstüme almadım. Öte yandan bu tür duyguların zamanla etkisini yitireceğine inanıyordum. Oysa Suiçi'ye bakınca kaybolmak bir yana, giderek kökleştiğini ve mantıksız bir hal aldığını görüyorum.

Son zamanlarda, bilhassa Setsuko'nun geçen ayki ziyaretinden beri aynı saçma fikirler Noriko'ya da bulaşmış olmasa bunların hiçbirini dert etmeyeceğim; ne de olsa Setsuko ve Suiçi uzakta yaşıyorlar ve onları yılda en fazla bir kere görüyorum. Fakat Noriko'nun bu hali sinirimi bozuyor ve son günlerde kaleme sarılıp Setsuko'ya kızgınlığımı bildiren bir mektup yazmamak için kendimi zor tutuyorum. Karı kocanın gülünç dedikodularla eğlenmeleri iyi güzel de, bunları kendilerine saklasınlar. Daha katı bir baba, mutlaka çok önceden bunun çaresine bakardı.

Geçen ay kaç kere kızlarımı baş başa vermiş, bir şeyi tartışırken yakaladım; suçlu bir tavırla sözlerini kesip yalancıktan yeni bir konuya geçtikleri dikkatimden kaçmadı. Hatta Setsuko'nun burada kaldığı beş gün boyunca bunun en az üç kez tekrarlandığını hatırlıyorum. Bu da yetmezmiş gibi daha birkaç gün önce kahvaltımızı bitirmek üzereyken Noriko, "Dün Şimizu mağazasının önünden geçerken bil bakalım tramvay durağında kimi gördüm? Jiro Miyake'yi" dedi.

"Miyake mi?" Noriko'nun onun adını böyle açık seçik anmasına şaşırıp başımı kâseden kaldırdım. "Talihsiz bir karşılaşma olmuş desene."

"Talihsiz mi? Doğrusunu istersen, baba, onu gördüğüme sevindim. Ama o utanmış görünüyordu, o yüzden de konuşmayı kısa kestim. Zaten yazıhaneye dönmem gerekiyordu. Bir iş için dışarı çıkmıştım. Fakat biliyor musun, artık sözlüymüş."

"Bunu o mu söyledi? Yüzsüzlüğe bak."

"Kendi isteğiyle değil tabii. Ben sordum. Ona yeni bir görüşmenin ortasında olduğumu anlattım ve evlilik işlerinin nasıl gittiğini sordum. Aynen böyle dedim. Yüzü kıpkırmızı kesildi! Fakat sonra dili çözüldü ve sözlenmek üzere olduğunu söyledi. Her şeyi halletmişler."

"İyi de Noriko, niçin bu kadar tedbirsiz davranıyorsun? Evlilik konusunu açmasan olmaz mıydı?"

"Merak ettim. Artık bunun için o kadar üzülmüyorum. Hem bizim görüşmeler de yolunda gidiyor ya, geçen gün, Jiro Miyake hâlâ geçen seneye hayıflanıyorsa çok yazık, diye geçti aklımdan. Söz kesmek üzere olduğunu öğrenince ne kadar sevindiğimi tahmin edersin."

"Anlıyorum."

"Yakında gelinle tanışırım herhalde. Eminim çok tatlı bir kızdır, ne dersin, baba?"

"Öyledir tabii."

Yemeğine dönen Noriko bir süre sonra "Dilimin ucuna gelen bir soru daha vardı. Ama sormadım" dedi. Öne doğru eğilip "Az daha geçen seneyi soruyordum. Niçin vazgeçtiklerini" diye fısıldadı.

"Sormamakla iyi etmişsin. Zaten o zaman sebebini açıkça belirtmişlerdi. Gencin sana layık olamayacak bir mevkide bulunduğunu düşünüyorlardı."

"Fakat bunun bir bahane olduğunu sen de biliyorsun, baba. Gerçek sebebini hiçbir zaman öğrenemedik. En azından ben öğrenemedim." Bunu öyle bir söyledi ki, yine başımı kâseden kaldırmadan edemedim. Yemek çubuklarını havada tutan Noriko, bir şey dememi bekliyor gibiydi. Ben yemeyi sürdürünce, "Sence niye vazgeçtiler? Kulağına bir şey geldi mi hiç?" diye sordu.

"Kulağıma hiçbir şey gelmedi. Dediğim gibi, gencin sana göre yetersiz bir mevkide olduğunu düşündüklerini söylediler. Bence çok mantıklı bir gerekçe."

"Acaba onların beklentilerini karşılayamadığımdan mı, diye merak ediyorum. Belki de yeterince güzel değilim. Sence öyle bir şey olabilir mi?"

"Seninle ilgili bir şey olmadığını gayet iyi biliyorsun. Ailelerin görüşmelerde vazgeçmelerinin türlü nedenleri olabilir."

"Ben de, madem benimle ilgili değil, neden o şekilde vazgeçtiklerini merak ediyorum, baba."

Kızımın konuşma tarzında bana doğal gelmeyen, maksatlı bir yan vardı. Belki benim kuruntumdur, ama bir baba kızının sesindeki küçücük bir alçalma veya yükselmeyi fark etmeyecekse kim edecek?

Her neyse, Noriko'yla bu söyleşimiz aklıma Jiro Miyake'yle bir tramvay durağında lafa daldığımız karşılaşmayı getirdi. Bir yılı biraz aşkın bir süre önce (Miyake ailesiyle görüşmeler hâlâ devam ediyor-

du), eve dönen insanların çalışmayla geçen günün ardından şehrin sokaklarını doldurduğu bir akşamüstüydü. Bir sebepten yolum Yokote semtine düşmüştü ve Kimura şirket binasının önündeki tramvay durağına doğru yürüyordum. Yokote'yi biliyorsanız, yazıhaneleri de hatırlarsınız. O yazıhanelerin birinden çıkmış olan Jiro Miyake'yle, iki dükkânın cephesi arasındaki dar bir merdivende karşılaştım.

O zamana dek onu sadece iki kez görmüştüm, ama her ikisi de üstünde en iyi giysilerinin olduğu aile toplantılarıydı. Bu sefer koltuğunun altına bir evrak çantası taşıyordu, kendisine biraz büyük gelen eski yağmurluğuyla da epey farklı görünüyordu. Üstlerinden emir almaya alışmış genç bir adam görüntüsündeydi; duruşu, her an eğilmeye hazır olduğu izlenimini veriyordu. Çıktığı yazıhanenin işyeri mi olduğunu sorunca, sanki onu bir kerhaneden çıkarken yakalamışım gibi gergin gergin gülmeye başladı.

Ondaki sıkıntılı halin sırf tesadüfen karşılaşmamıza verilemeyecek kadar abartılı olduğu dikkatimden kaçmamıştı, ama o zaman bunu yazıhane binasının ve çevresinin harap görüntüsünden duyduğu utanca bağlamıştım. Ancak bir hafta kadar sonra Miyake'lerin vazgeçtiğini öğrenince, şaşkınlığa uğrayan zihnimle o karşılaşmaya geri dönüp birtakım anlamlar çıkarmaya uğraştım.

O günlerde yine ziyaretimize gelmiş olan Setsuko'ya, "Acaba," demiştim, "onunla konuştuğumda vazgeçmeye zaten karar vermişler miydi?"

Setsuko, "Babamızın gözlemlediği gerginliğin bundan kaynaklanmış olabileceği kesin" diye cevap vermişti. "Niyetlerini açığa vuracak hiçbir şey demedi mi?"

Fakat daha o zaman bile, genç Miyake'yle aramızda geçen konuşmayı, aradan henüz bir hafta geçmiş olmasına rağmen hayal meyal hatırlıyordum. Bir de tabii o akşamüstü hâlâ Noriko'yla söz kesilmesinin an meselesi olduğunu ve müstakbel bir hısımla muhatap olduğumu varsayıyordum. Dolayısıyla dikkatimi genç Miyake'yi rahatlatmaya vermiş, tramvay durağına kadarki kısa yürüyüşümüzde ve orada dikilerek geçirdiğimiz birkaç dakikada neler söylendiğinin pek üstünde durmamıştım.

Yine de karşılaşmadan sonraki günlerde olan biteni düşünürken aklıma değişik bir fikir geldi: Belki o karşılaşma da vazgeçmelerinde etkili olmuştu.

Setsuko'ya, "Bu da mümkün" demiştim. "Miyake işyerini gördü-

ğüm için çok utanmıştı. Belki de ailelerimiz arasındaki uçurumun büyüklüğü o zaman kafasına dank etti. Sonuçta bunu bir bahane denemeyecek kadar sık dile getirdiler."

Fakat bu tahminin Setsuko'yu ikna etmediğini anladım. Öyle görünüyor ki, eve dönünce kardeşinin sözlenememesi üstüne kocasıyla çeşitli tahminler yürütmüşler. Çünkü kızım bu sene belli –belki de Suiçi'ye ait– düşüncelerle geldi. Öyle olunca Miyake'yle karşılaşmamı tekrar gözden geçirmeye, başka bir açıdan ele almaya mecbur kaldım. Fakat dediğim gibi, bir hafta sonrasında bile olanları zor hatırlarken, aradan bir yıldan fazla zaman geçmişken neyi ne kadar hatırlayacaktım?

Öte yandan, söyleşimizin önceleri pek önemsemediğim bir bölümü yeni aklıma geldi. Miyake'yle anacaddeye ulaşmıştık ve Kimura şirket binasının önünde tramvaylarımızı bekliyorduk. Yanılmıyorsam Miyake, "Bugün işyerinde bazı kötü haberler aldık. Ana şirketimizin başkanı vefat etmiş" dedi.

"Bunu duyduğuma üzüldüm. Yaşı ilerlemiş miydi?"

"Daha altmışlarının başındaydı. Onu kanlı canlı görme fırsatım hiç olmadı ama yayınlarımızdaki fotoğraflarından biliyorum tabii. Büyük bir insandı, hepimiz öksüz kalmış gibi hissediyoruz."

"Sizin için ağır bir darbe olmalı."

Miyake, "Gerçekten öyle oldu" dedi ve bir süre durdu. Sonra devam etti: "Fakat işyerindekiler olarak saygımızı nasıl sunacağımız konusunda biraz kararsızız. Açık olmak gerekirse, başkanımız intihar etti."

"Sahi mi?"

"Evet. Gazla zehirlemiş kendini. Fakat görünüşe bakılırsa önce harakiri yapmaya çalışmış; karın bölgesinde küçük çizikler varmış." Miyake ciddiyetle yere bakıyordu. "Sorumluluğu altındaki şirketlerden böyle özür dilemiş."

"Özür mü dilemiş?"

"Başkanımız belli ki savaştaki bazı olaylardan kendini sorumlu hissediyormuş. Amerikalılar iki kıdemli yöneticiyi görevden almışlardı, ama başkanımıza göre anlaşılan bu yeterli olmamış. Bu hareketi, savaşta ailelerini kaybedenler adına bizden özür dilemek için yaptı."

"Doğrusu bana biraz aşırı bir hareket gibi geldi" dedim. "Dünya şirazesinden çıkmış gibi. Her gün birinin özür dilemek için kendi-

ni öldürdüğü haberleri geliyor. Söylesenize, Bay Miyake, bu olanlar sizce de büyük bir ziyan değil mi? Sonuçta ülkeniz savaştaysa onun için elinizden geleni yaparsınız, bunda utanacak bir şey yok. Kendinizi öldürerek özür dilemeye ne gerek var."

"Kuşkusuz haklısınız, efendim. Fakat dürüst olmak gerekirse şirketteki herkes çok rahatladı. Artık geçmişteki günahlarımızı unutabilir ve geleceğe bakabiliriz. Başkanımız büyük bir iş yaptı."

"Ama aynı zamanda kendini ziyan etti. En iyi insanlarımız bu yüzden canlarını feda ediyor."

"Gerçekten öyle, efendim, çok yazık. Bazen özür dilemek için hayatını vermesi gereken nice insanın sorumluluklarıyla yüzleşemeyecek kadar korkak olduğunu düşünüyorum. O zaman da soylu davranışlar sergileme görevi başkanımız gibilerine düşüyor. Savaştaki mevkilerine dönen dünya kadar insan var. Onların bazısı düpedüz savaş suçlusu. Asıl özür dilemesi gerekenler onlar."

"Demek istediğinizi anlıyorum" dedim. "Ama savaşta ülkemiz için sadakatle çarpışan ve çalışan insanlara savaş suçlusu diyemeyiz. O lafı bugünlerde fazla rahat kullanıyoruz."

"Fakat efendim, onlar bu ülkeyi yanlış yola sürüklediler. Sorumluluklarını kabul etmelerinden daha doğru ne olabilir? Hatalarını inkâr etmeleri korkaklık. Ülke adına yapılan hataları inkâr etmek de korkaklığın en büyüğü."

O akşamüstü Miyake sahiden bütün bunları söyledi mi? Belki de sözlerini Suiçi'nin edebileceği laflarla karıştırıyorum. Olur mu olur; sonuçta Miyake'ye müstakbel damadım gözüyle bakıyordum ve onu bir şekilde gerçek damadım yerine koymuş olabilirim. Nitekim "Korkaklığın en büyüğü" gibi tabirler yumuşak huylu genç Miyake'den çok Suiçi'ye yakışır. Miyake'nin böyle bir konuyu açmış olmasını biraz garip bulsam da, o gün tramvay durağında buna benzer bir konuşmanın geçtiğinden gerçekten eminim. "Korkaklığın en büyüğü" tabirine gelince, bunun Suiçi'ye ait olduğundan hiç kuşkum yok. Hatta şimdi düşünüyorum da, Kenji'nin küllerinin gömüldüğü törenin akşamında bunu Suiçi'den duyduğuma kalıbımı basarım.

Oğlumun küllerinin Mançurya'dan gelmesi bir yıldan uzun sürmüştü. Bize söylendiğine göre oradaki komünistler işi yokuşa sürüyorlardı. Mayın tarlasından geçmek için yaptıkları umutsuz hamlede hayatını kaybeden yirmi üç gençle birlikte sonunda Kenji'nin külleri de gelmişti, ama bu küller onun muydu veya sa-

dece onun muydu, bunu bilmemize imkân yoktu. Setsuko bana o sıralar gönderdiği mektupta, "Fakat kardeşimin külleri karıştıysa bile," diyordu, "hiç olmazsa yalnızca arkadaşlarınınkiyle karıştığını biliyoruz. Bundan da şikâyetçi olamayız." Böylece küllerin Kenji'ye ait olduğunu kabullenip iki yıl gecikmiş cenaze törenini geçen ay düzenledik.

Mezarlıktaki törenin ortasındayken Suiçi'nin sinirle uzaklaştığını fark ettim. Kocasının nesi olduğunu sorduğumda, Setsuko telaşla "Lütfen kusuruna bakma, kendini pek iyi hissetmiyor. Dengesiz beslenmenin kötü etkilerini aylardır üstünden atamadı" diye fısıldadı.

Fakat daha sonra törene katılan konuklar evimde toplanmaya başlayınca, Setsuko "Lütfen anlayış göster, baba. Böyle merasimler Suiçi'yi derinden üzüyor" dedi.

"Ne kadar dokunaklı" dedim. "Kardeşinle bu kadar yakın olduğunu bilmiyordum."

Setsuko "Bir araya geldiklerinde iyi anlaşırlardı" diye açıkladı. "Hem Suiçi kendini Kenji ve benzerleriyle özdeşleştiriyor. Aynı şeyin pekâlâ kendi başına da gelmiş olabileceğini söylüyor."

"Zaten bu yüzden töreni terk etmemesi gerekmiyor muydu?"

"Üzgünüm, baba, Suiçi saygısızlık etmek niyetinde değildi. Ama geçen yıl Suiçi'nin arkadaşları için o kadar çok cenazeye katıldık ki, bu duruma çok kızıyor."

"Kızıyor mu? Ne diye kızıyor?"

Fakat o sırada yeni konuklar geldi ve konuşmayı yarıda kesmek zorunda kaldım. Ancak o akşamın ilerleyen saatlerinde bizzat Suiçi'yle konuşma fırsatı buldum. Konukların çoğu hâlâ bizimleydiler ve kabul salonunda toplanmıştık. Salonun öbür yanında tek başına dikilen damadımın uzun gölgesini fark ettim; bahçeye açılan sürme kapıyı aralamıştı ve konuşmaların uğultusuna arkasını dönmüş, karanlığa bakıyordu. Yanına yaklaşıp "Suiçi, Setsuko cenaze törenlerinin seni kızdırdığını söylüyor" dedim.

Dönüp gülümsedi. "Galiba öyle. Böyle şeyleri düşününce kızıyorum. Yitirdiğimiz şeyleri."

"Evet. Neleri yitirdiğimizi düşününce korkunç. Fakat Kenji de birçokları gibi cesurca öldü."

Damadım bir an durgun, ifadesiz bir yüzle bana baktı; zaman zaman takındığı bu tavra hâlâ alışamadım. O bakışın son derece

masum olduğuna kuşkum yok, ama belki de iri yapılı olduğundan ve yüz hatları biraz ürkütücü geldiğinden, ifadesinde tehditkâr veya suçlayıcı bir şeyler görmek de mümkün.

Sonunda, "Cesurca ölümlerin ardı arkası kesilmiyor" dedi. "Liseden birlikte mezun olduğum arkadaşlarımın yarısı cesurca öldü. Gerçi hiçbirinin bundan haberi yoktu, ama hepsi de aptalca davalar uğruna öldüler. Beni en çok kızdıran ne, biliyor musun, baba?"

"Nedir, Suiçi?"

"Kenji gibileri böyle cesurca ölsünler diye oralara gönderenler bugün nerede? Tıpkı eskisi gibi hayatlarına devam ediyorlar. Amerikalılara ne istiyorlarsa verip eskisinden de iyi durumda olanların birçoğu, bizi felakete sürükleyenlerin ta kendisi. Yasını tuttuklarımızsa Kenji ve benzerleri. Cesur gençler aptalca davalar uğruna öldüler, asıl suçlularsa hâlâ aramızda. Gerçek yüzlerini göstermeye, sorumluluklarını kabul etmeye korkuyorlar." Ve işte o sırada, tam karanlığa doğru dönerken o sözü söylediğine eminim: "Bana kalırsa korkaklığın en büyüğü onlarınki."

Cenaze töreni tüm gücümü tüketmişti, yoksa hiç olmazsa bazı düşüncelerine itiraz ederdim. Fakat konuşmak için nasıl olsa başka fırsatların da doğacağına hükmederek sözü başka konulara getirdim. Geceye doğru bakarak onunla birlikte dikildiğimi, işini ve İçiro'yu sorduğumu hatırlıyorum. Savaştan döndüğünden beri damadımı pek görememiştim ve şimdi artık alıştığım değişmiş, biraz da nefret dolu haliyle ilk kez tanışıyordum. O akşam savaştan önceki resmî tavırlarını bir yana bırakıp o şekilde konuşmasına şaşırmış ama bunu törenin duygusal etkisine, genel olarak da savaşta yaşadıklarına (Setsuko'nun çıtlattığına göre feci şeylermiş) vermiştim.

Oysa o akşam tanık olduğum ruh hali sonraki günlerde göreceğimden farklı olmayacaktı; savaştan iki yıl önce Setsuko'yla evlenen kibar, çekingen gencin uğradığı değişim sahiden de kayda değer. Onun kuşağından onca insanın ölmesi elbette çok üzücü, ama bu yüzden büyüklerine kin beslemesi şart mı? Şimdilerde –özellikle Setsuko'yu da etkilediğini sandığım için– kaygı verici bulduğum görüşlerinde bir acımasızlık, neredeyse bir art niyet var.

Fakat bu değişim kesinlikle damadımla sınırlı değil. Aynısını bugünlerde her yerde görüyorum; yeni kuşakta bir şeyler tam olarak anlayamadığım bir şekilde değişime uğradı ve bu değişimin

kimi bakımlardan rahatsız edici olduğu inkâr edilemez. Sözgelimi, daha geçen akşam Bayan Kavakami'deyken bar tezgâhının ilerisinde oturan bir adamın sözlerine kulak misafiri oldum.

"O deliyi hastaneye kaldırdıklarını duydum. Birkaç kaburgası kırılmış ve beyin sarsıntısı geçirmiş" diyordu.

Bayan Kavakami kaygılı bir bakışla "Yeniyetme Hirayama'yı mı kastediyorsun?" diye sordu.

"Adı o muymuş? Sürekli bağırarak dolaşan şu adam var ya. Birileri onun kulağını çekmeli. Görünüşe göre geçen akşam yine dayak yemiş. Ne söylerse söylesin, öyle bir deliyle dalaşmaları ayıp."

Bunu duyunca adama dönüp, "Affedersiniz, yeniyetme Hirayama mı saldırıya uğramış? Niçin?" diye sordum.

"Anlaşılan şu eski askerî marşlardan birini söyleyip gerici sloganlar atmış."

"İyi de yeniyetme Hirayama bunu hep yapıyordu" dedim. "Zaten bildiği iki üç parça. Ona o kadarını öğretmişler."

Adam omuz silkti. "Katılıyorum, öyle bir deliye dayak atmak çok gereksiz. Buna alçaklık denir. Ama adam Kayabaşi Köprüsü'ndeymiş ve hava karardı mı oranın tekin olmadığını siz de bilirsiniz. Köprünün direğine dayanıp bir saat kadar marş falan okumuş. Yolun karşısındaki bardan onu duyabiliyorlarmış ve anlaşılan birkaçının tepesi atmış."

Bayan Kavakami "Ama bunun ne lüzumu var?" diye sordu. "Hirayama'nın kimseye zararı dokunmaz ki."

Adam bardağını ağzına götürürken, "Eh, birinin ona yeni şarkılar öğretmesi gerek" dedi. "Eskileri okumaya devam ederse dayaktan kurtulamaz."

Yaşı en aşağı elli olmalı, ama biz ona hâlâ yeniyetme Hirayama deriz. Zekâ yaşının bir çocuğunki kadar olduğu düşünülürse, çok da yersiz sayılmaz. Hatırladığım kadarıyla ona misyonerlikteki Katolik rahibeler baktı, ama herhalde Hirayama adlı bir aileden dünyaya gelmiştir. Zevkler mahallemizin hâlâ canlı olduğu eski günlerde yeniyetme Hirayama'yı her zaman Migi-Hidari'nin veya komşu işletmelerden birinin girişine yakın, yerde otururken bulurduk. Bayan Kavakami'nin dediği gibi son derece zararsız biriydi ve savaştan önceki yıllarda olduğu kadar savaşta da, okuduğu askerî marşlar ve taklit ettiği vatansever nutuklarla zevkler mahallemizde herkesçe sevilen biri haline gelmişti.

Ona o marşları kim öğretti, bilmiyorum. Repertuarında en fazla iki üç parça vardı, o da yalnızca parçaların ilk dizeleri. Fakat onları epey etkileyici bir sesle okur ve dizeler arasında ellerini beline dayar, göğe doğru gülümseyip bağırarak dinleyicilerini eğlendirirdi: "Bu köy İmparator için gereken fedakârlıktan payına düşeni yapmalıdır! İçinizden bazıları canını verecek! Bazılarınız da yeni bir şafağa zaferle dönecek!" –veya buna benzer sözler. İnsanlar da, "Şu yeniyetme Hirayama, aklı kıt olmasına rağmen işin özünü anlamış. Tam bir Japon" derlerdi. İnsanların durup ona para verdiklerini veya yiyecek bir şeyler aldıklarını, öyle zamanlarda delinin yüzünün bir gülümsemeyle aydınlandığını çok görmüşümdür. Yeniyetme Hirayama'nın ona gösterilen ilgi ve sevgi yüzünden vatansever şarkıları saplantı haline getirdiğine eminim.

O günlerde kimse öyle delilere aldırmazdı. İnsanlara ne oldu da öyle birini dövebiliyorlar? Şarkılarından ve konuşmalarından hoşlanmayabilirler, ama bir zamanlar yeniyetme Hirayama'nın başını okşayarak o birkaç satırı beynine kazımasına yardımcı olanlar da muhtemelen o adamlardı.

Fakat dediğim gibi bugünlerde bu ülkeye değişik bir ruh hali hâkim ve Suiçi'nin tutumu herhalde istisna değil. Genç Miyake'de de benzer bir nefretin olduğunu söylesem bilmem haksızlık mı ederim, ama günümüzdeki gidişata bakıp insanların söyledikleri üstünde düşününce hepsinde aşağı yukarı aynı hıncın olduğu görülüyor. Ne olursa olsun, Miyake'nin ağzından o sözler çıktı; kim bilir, belki de Miyake ve Suiçi'nin kuşağından olan bütün gençler böyle düşünür ve konuşur oldular.

Dün şehrin güneyine, Arakava semtine doğru bir yolculuk yaptığımı sanırım belirttim. Arakava, güney tramvay hattının son durağıdır ve neredeyse herkes, hattın o kadar uzaktaki banliyölere dek uzatılmasını hayretle karşılar. Gerçekten de tertemiz süpürülen sokakları, kaldırımlardaki sıra sıra çınar ağaçları, müstakil ve ağırbaşlı evleriyle Arakava'yı şehrin bir parçası olarak düşünmek zor. Fakat bana sorarsanız yetkililer tramvayı buraya kadar getirmekle iyi ettiler; şehir sakinlerinin daha sessiz ve daha az kalabalık bölgelere kolayca ulaşabilmesi şüphesiz onların yararına olacaktır. Bizler bu nimetleri pek bilmezdik; özellikle sıcak yaz aylarında şehrin insana verdiği bunaltıcı duygunun tramvay hattı döşendikten sonra ciddi ölçüde hafiflediğini iyi hatırlıyorum.

Otuz yıl boyunca yolcuların sinirini bozan yetersiz hatların yerini alan şimdiki tramvaylar galiba 1931'de faaliyete geçti. O sıralar burada yaşamıyorduysanız, bu yeni hatların şehir hayatına birçok bakımdan nasıl etki ettiğini hayal bile edemezsiniz. Koca semtler sanki bir gecede kişilik değiştirdi; öteden beri insanlarla dolup taşan parklar ıssızlaştı; nicedir kök salmış iş kolları ağır kayıplar verdi.

Tabii bundan beklenmedik avantajlar sağlayan semtler de oldu. Onlardan biri de, kısa bir süre sonra zevkler mahallemiz olacak olan Tereddüt Köprüsü'nün karşı yakasındaki bölgeydi. Yeni tramvay hatlarından önce orada çatıları tahta kiremit kaplı evlerin sıralandığı birkaç sıkıcı arka sokaktan başka bir şey bulamazdınız. O zamanlar kimse orayı bir mahalle olarak görmez ve ancak "Furukava'nın doğusu" olarak tarif edebilirdi. Oysa yeni tramvay seferleriyle Furukava son durağında inen yolcular ikinci ve son derece dolambaçlı bir tramvay yolculuğuna katlanmaktansa şehir merkezine yayan olarak gitmeyi tercih ediyorlardı ve bunun sonucunda insanlar bir anda akın akın o bölgeden yürüyerek geçmeye başladılar. Orada olup da yıllardır kendini zor geçindiren bir avuç barın işleri olağanüstü derecede açılırken, birbiri ardınca yenileri faaliyete geçti.

Daha sonra Migi-Hidari adını alacak olan işletme o günlerde –eski bir gazi olan mal sahibinin adıyla– kısaca "Yamagata'nın yeri" olarak biliniyordu ve semtteki en eski bardı. O sıralar biraz renksiz bir mekândı, ama yine de şehre geldiğim yıllardan beri müdavimiydim. Hatırladığım kadarıyla Yamagata ancak tramvayın gelişinden birkaç ay sonra çevresinde neler olduğunu anladı ve yeni fikirler geliştirmeye başladı. Dört başı mamur bir barlar bölgesi olması mukadder bir semtte kendi işletmesinin civardaki öbür işletmelere göre –hem en eskisi olması hem de üç sokağın kesişme noktasında yer almasıyla– başı çekmesi kaçınılmaz görünüyordu. O bakımdan, diye düşünüyordu Yamagata, müesseseyi büyütmek ve görkemli bir tarzda yeniden açmak onun için bir görevdi. Üst kattaki esnaf kendi dükkânını satmaya hazırdı ve bunun için gerekli sermaye de kolayca toparlanabilecek bir miktardı. Gerek kendi işletmesinin, gerek semtin geri kalanının önündeki asıl engel şehrin yöneticileriydi.

Yamagata bu konuda kuşkusuz haklıydı. Çünkü hatırlayacağınız üzere, 1933-1934 yılları yeni bir zevkler mahallesi kurma ha-

yallerinin en yersiz kaçacağı zamanlardan biriydi. Yetkililer şehir hayatının eğlence yanını denetim altında tutmak için katı bir siyaset izliyorlardı, hatta şehir merkezinde bulunan düşük kalitedeki müesseselerin çoğunun kapatılması an meselesiydi. Dolayısıyla Yamagata'nın fikirlerine başta pek sıcak bakmadım. Ancak nasıl bir yer tasarladığını anlatıp beni epey etkileyince, ona yardım etmek için elimden geleni yapacağıma söz verdim.

Migi-Hidari'nin doğuşunda benim de küçük bir payım olduğunu daha önce belirtmiş olmalıyım. Tabii varlıklı biri olmadığımdan, mali olarak yapabileceğim pek bir şey yoktu. Fakat o zamanlar şehirde belli bir ünüm vardı; aklımda kaldığı kadarıyla henüz devlet sanat kurulunda görev almamıştım ama oradakilerle kişisel bağlarım vardı ve kimi kararlarda sık sık bana danışıyorlardı. O bakımdan Yamagata için yetkililere verdiğim dilekçenin bir etkisi olmuştur.

"İşletmecinin niyeti," diye açıklıyordum orada, "söz konusu müesseseyi günümüz Japonyası'nda doğan yeni vatansever ruhun göklere çıkarıldığı bir yer haline getirmektir. Dekor bu yeni ruhu yansıtacak ve onunla uyuşmayan müşterileri tereddütsüzce oradan ayrılmaya davet edecektir. İşletmeci ayrıca anılan yeni ruhu çalışmalarıyla en iyi yansıtan şehirli sanatçıların ve yazarların bir araya gelip içebilecekleri bir müessese yaratmayı amaçlamaktadır. Bu son hususla ilgili olarak çeşitli meslektaşlarımın desteğini şahsen aldığımı belirtmeliyim: Aralarında ressam Masayuki Harada'yı, oyun yazarı Misumi'yi, gazeteciler Şigeo Otsuji ve Eiji Nastuki'yi (sizin de bildiğiniz gibi hepsinin eserleri İmparator hazretlerine yılmaz bir bağlılık sergiler) anabilirim."

Dilekçenin devamında, semte damgasını vuracak tarzda bir işletmenin bölgede arzulanan havayı yaratmak için ideal bir araç olacağını belirtiyordum.

"Aksi halde," diye uyarmıştım, "ortadan kaldırmak için büyük çaba harcadığımız ve kültürümüzün dokusunu son derece zedelediğini bildiğimiz türden bir ahlaksızlığın kol gezdiği bir semtle daha karşı karşıya kalabiliriz."

Yetkililer sakin bir kabullenişle değil, beni hayrete düşüren bir istekle karşılık verdiler. Sanırım tahminimden de büyük bir saygı gördüğümü anlayıp şaşırdığım olaylardan biri de budur. Öte yandan ben hiçbir zaman saygı konusunun üstünde duran biri olma-

dım. Migi-Hidari'nin doğuşunun beni bu kadar hoşnut etmesinin nedeni başkaydı; ben bir süredir savunduğum şeyin (yeni Japon ruhunun eğlenmeye engel olmadığının) doğrulanmasından gurur duyuyordum. Bir başka deyişle, eğlence arayışının yozlaşmayla el ele gitmesi şart değildi.

Böylece tramvay hattının gelişinden iki buçuk yıl sonra Migi-Hidari açıldı. Mekân baştan aşağı hünerle yenilenmişti; karanlık çöktükten sonra yolu o taraftan geçen birinin yan duvarlarından, saçaklardan, pencere eşiklerinden ve ana girişin üstünden düzgün sıralar halinde sarkan irili ufaklı çok sayıdaki fenerle ışıl ışıl cephesini görmemesi imkânsızdı; tabii mahya kirişine asılı ışıklandırılmış dev bayrak da cabası. Bayrağın zemininde askerî düzen içinde yürüyen postalların resmi, ön planda ise binanın yeni adı yer alıyordu.

Açılıştan sonraki bir akşam Yamagata beni içeri almış, en beğendiğim masayı seçmemi söylemiş ve bundan böyle onu sadece bana tahsis edeceğini belirtmişti. Galiba ona yaptığım küçük iyiliğin karşılığıydı bu. Fakat ona bakarsanız ben her zaman Yamagata'nın en iyi müşterilerinden biri olmuşumdur.

Nitekim Migi-Hidari'nin doğuşundan önce de yirmi yıl boyunca Yamagata'nın mekânına devam etmiştim. Kendi hesabıma konuşursam, özel bir tercihten dolayı değildi bu –daha öncede dediğim gibi, sıradan bir bardı burası, delikanlılık çağımda şehre ayak basar basmaz Furukava'ya yerleşmiştim ve Yamagata'nın yeri kolayıma geliyordu.

Furukava'nın o günlerde ne kadar çirkin bir yer olduğunu hayalinizde canlandırmakta zorlanabilirsiniz. Gerçekten de eğer şehirde yeniyseniz, ben Furukava'dan dem vurdukça, gözünüzün önüne buraya şimdi yaptıkları park ve alametifarikası olan şeftali ağaçları geliyor olabilir. Oysa şehre 1913'teki ilk gelişimde semtimiz küçük işletmelere ait ve çoğu terk edilmiş veya bakımsız kalmış fabrikalar ve depolarla doluydu. Furukava'da evler eski ve haraptı, içinde yaşayanlar da ancak en düşük kiraları karşılayabilenlerdi.

Bana gelince, bekâr oğluyla yaşayan ihtiyar bir kadının üstündeki küçük ve aslında ihtiyaçlarıma hiç de uygun olmayan bir tavan arasında kalıyordum. Evde elektrik olmadığından yağ lambasının ışığında resim yapmak zorundaydım; neredeyse sehpa açacak yer bile yoktu ve duvarlara da tatamiye de boya sıçratıp duruyordum;

gece boyu çalışırken çoğu zaman ihtiyar kadını veya oğlunu uyandırıyordum; canımı en çok sıkan şey de tavanın dik durmama müsaade etmeyecek kadar alçak olması ve bu yüzden de saatlerce yarı çömelmiş vaziyette, başımı durmadan kirişe çarpa çarpa çalışmak zorunda kalmamdı. Fakat o günlerde Takeda şirketinin beni kabul etmesi ve ressam olarak hayatımı kazanabilmem beni o kadar sevindirmişti ki, bu mutsuz şartlarda yaşamaya aldırmıyordum bile.

Gün içinde elbette kendi odamda değil, Üstat Takeda'nın "stüdyo"sunda çalışıyordum. Orası da Furukava'da, bir lokantanın üst katındaki uzun (o kadar uzundu ki, on beşimiz sehpalarımızı bir sıra halinde yan yana açabiliyorduk) salondaydı. Tavan benim odamınkinden yüksek olmasına rağmen ortadan epeyce bel vermişti; oraya her gelişimizde, önceki güne göre birkaç santim daha çöktüğü şeklinde şakalar yapardık hep. Salonun uzun duvarı boyunca sıralanan pencerelerin bize çalışmak için sözümona iyi ışık vermesi gerekiyordu, ama nedense içeri vuran güneş ışıkları daima fazla keskin oluyor ve salonu biraz da kamara havasına büründürüyordu. Salonla ilgili bir başka sorun da, lokantacının, müşterilerin gelmeye başladığı akşam altıdan sonra kalmamıza izin vermemesiydi. "Yukarıda bir sığır sürüsü gibi ses çıkarıyorsunuz" diyordu. O yüzden de işe kendi odalarımızda devam etmekten başka çaremiz kalmıyordu.

Sanırım akşamları çalışmadan işlerimizi yetiştirme şansımızın olmadığını burada belirtmem gerek. Takeda şirketi çok kısa süreler içinde çok sayıda tabloyu bitirebilmesiyle övünüyordu; Üstat Takeda, gemilerin limandan ayrılacakları gün olan teslim tarihine uymazsak gelecekte alacağımız siparişleri rakip kuruluşlara kaptıracağımızı açıkça anlatmıştı. Sonuçta gece vaktine kadar uzun saatler boyunca var gücümüzle çalışıyor ama programın gerisine düştüğümüz için ertesi gün suçluluk duymaktan kurtulamıyorduk. Teslim tarihi yaklaşırken ikişer üçer saat uykuyla idare edip gece gündüz demeden resim yapmamız hiç de alışılmadık bir durum değildi. Birbiri ardına birkaç siparişin geldiği zamanlarda yorgunluktan günlerce sersem gibi oluyorduk. Her şeye rağmen vaktinde teslim etmediğimiz bir sipariş hatırlamıyorum ve bu da sanırım Üstat Takeda'nın üstümüzdeki etkisini bir miktar açıklıyor.

Üstat Takeda'nın yanında çalışmaya başlayalı bir yıl olmuştu ki şirketimize yeni bir ressam geldi. Yasunari Nakahara adı sizin

için pek bir şey ifade etmeyebilir. Onu duymuş olmanız için de bir neden yok zaten; çünkü hiçbir zaman ünlü olamadı. Geldiği en uç nokta, savaştan birkaç yıl önce Yuyama semtindeki bir lisede almayı başardığı resim öğretmenliği göreviydi; duyduğuma göre yetkililer birçok meslektaşından farklı olarak yerine bir başkasını almaya gerek görmediklerinden, görevini hâlâ sürdürüyormuş. Bense, Takeda şirketindeki günlerimizde ona verdiğimiz ve arkadaşlığımız süresince hep sevgiyle kullandığım "Kaplumbağa" adıyla anıyorum.

Kaplumbağa'nın bir tablosu (Takeda'daki günlerinden hemen sonra yaptığı otoportresi) hâlâ elimdedir. Gölgeli, daracık bir odada ressam sehpalarının ve çürük mobilyaların arasında ceketsiz oturan, yüzünün yarısı pencereden gelen ışıkla aydınlanmış, gözlüklü zayıf bir gencin portresi. O yüze kazılı içtenlik ve ürkeklik kuşkusuz hatırladığım adamın aslını yansıtır ve Kaplumbağa bu bakımdan dikkati çekecek derecede dürüsttür – portreye bakınca, onu tramvayda boş yer vermesi için rahatça dirsekleyebileceğiniz biri olarak düşünmeniz işten bile değildir. Fakat sonuçta her birimizin kendine göre bir kusuru var. Kaplumbağa'nın alçakgönüllülüğü ürkek kişiliğini açığa vursa da, onun kendine büyük bir aydın havası vermesine (gerçi öyle bir şeye şahsen tanık olmadım ya) engel değildi bu. Ama ona bakarsanız kendi portresini mutlak bir dürüstlükle resmettiğini hatırladığım başka hiçbir meslektaşım da yok; aynadaki yansımanızı yüzeydeki en ince ayrıntısına kadar çizseniz de oradaki kişilik nadiren başkalarının gördüğü gerçeğe yaklaşır.

Olağanüstü yoğun bir sipariş döneminin ortasında şirkete gelen Kaplumbağa, bu lakabını, bizim altı yedi tablo bitirdiğimiz süre içinde iki üç tane tamamlamasına borçludur. Başta bu yavaşlığı tecrübesizliğine veriyor ve lakabı yalnızca arkasından kullanıyorduk. Fakat haftalar geçmesine rağmen hızlanmayınca ona duyulan tepki arttı. Çok geçmeden herkes yüzüne karşı "Kaplumbağa" demeye başladı; bunun iyi niyetle söylenmediğinin o da farkındaydı ama yine de öyleymiş gibi yapmak için çok çabaladığını hatırlıyorum. Sözgelimi, birisi uzun salonun öbür yanından, "Baksana, Kaplumbağa, hâlâ geçen hafta başladığın şu taçyaprağını mı yapıyorsun?" diye bağırdığı zaman, şaka yapılmış gibi zoraki gülerdi. İş arkadaşlarım, Kaplumbağa'nın gururunu koruyamaması olarak yorumladıkları tutumunu, Negişi mahallesinden gelmesine bağlıyorlardı;

çünkü şehrin o bölgesinde büyüyenlerin istisnasız olarak zayıf ve kişiliksiz oldukları yolundaki haksız sayılabilecek söylenti bugün olduğu gibi o günlerde de yaygındı.

Hatırlıyorum da, Üstat Takeda'nın salondan bir süreliğine ayrıldığı bir sabah, iş arkadaşlarımdan ikisi Kaplumbağa'nın sehpasının başına gelip yavaşlığı yüzünden ona sataşmışlardı. Benim sehpam onunkinden pek uzak olmadığı için cevap verirken yüzünde beliren tedirginliği açıkça görebiliyordum.

"Sizden bana karşı sabırlı olmanızı rica ediyorum. En büyük dileğim böyle nitelikli eserleri bu kadar hızla üreten siz üstün meslektaşlarımdan bunun nasıl yapıldığını öğrenebilmek. Şu geçtiğimiz haftalarda daha hızlı resim yapabilmek için sınırımı zorlayarak çalıştım, ama aceleciliğimden ötürü şirketimizin yüksek standartlarını zedeleyecek kadar niteliksiz bir iş çıkardığımdan, ne yazık ki birkaç tabloyu bırakmak zorunda kaldım. Fakat gözünüzde yükselmek için elimden geleni yapacağım. Sizden beni bağışlamanızı ve bir süre daha sabretmenizi rica ediyorum."

Onu tembellikle ve işlerini bitirmek için bize yaslanmakla suçlayan işkencecilerinin sataşmaları karşısında Kaplumbağa aynı ricasını iki üç kere daha yineledi. Bu arada çoğumuz resim yapmayı bırakmış ve onların çevresinde toplanmıştık. Sanırım sataşanlar daha da acımasız sözlerle Kaplumbağa'yı taciz etmeye başlamışlardı. Öbür iş arkadaşlarımın neredeyse büyülenmiş gibi hiçbir şey yapmadan öylece seyrettiklerini görünce bir adım öne çıkıp, "Yeter," demiştim, "sanata dürüstçe yaklaşan biriyle konuştuğunuzu görmüyor musunuz? Bir sanatçı nitelik pahasına hızlanmayı reddediyorsa buna saygı duymalıyız. Bu kadarını da göremiyorsanız iyice aptallaşmışsınız demektir."

Tabii olayın üstünden yıllar geçti ve o sabah aynen bu sözleri kullandığıma kefil olamam. Fakat Kaplumbağa'ya aşağı yukarı bu şekilde arka çıktığımdan gayet eminim, çünkü bana döndüğünde yüzünde belirmiş olan minnet ve rahatlamayı, öbürlerininse şaşkın bakışlarını çok iyi hatırlıyorum. Kendi ürünlerim ne nicelik ne de nitelik olarak sorgulanamayacağı için iş arkadaşlarım arasında belirgin bir saygınlığım vardı ve öyle inanıyorum ki bu müdahalem, hiç olmazsa sabahın geri kalanı için, Kaplumbağa'nın işkencesine bir son vermişti.

Bu küçük olayı fazla uzattığımı düşünüyor olabilirsiniz; ne de

olsa Kaplumbağa'yı çok anlaşılır bir gerekçeyle (ciddi sanata saygısı olan herkesin hemen aklına geleceğini düşündüğünüz bir gerekçeyle) savunmuştum. Fakat o günlerde Üstat Takeda'nın işyerindeki iklimi (şirketin büyük emeklerle kazanılmış ününü korumak için elbirliğiyle zamana karşı mücadele ettiğimiz duygusunu) unutmamalısınız. Ayrıca yapmamız söylenen resimlerin esas olarak gönderildikleri yabancılara "Japon" görünmesi gerektiğinin ve üsluptaki inceliklerin büyük ihtimalle gözden kaçırılacağının pekâlâ farkındaydık. O bakımdan, gençlik günlerimdeki o hareketimin sonraki yıllarda bana onca saygınlık kazandıran bir meziyetin (çevremdekilere karşı gelerek bile olsa doğru bildiğim şekilde düşünme ve karar verme kabiliyetinin) dışavurumu olduğunu söylesem, sanırım kendime haksız bir paye vermiş olmam. Nitekim şurası kesin bir gerçek ki, o sabah Kaplumbağa'nın yardımına benden başka kimse koşmamıştı.

Kaplumbağa her ne kadar o küçük müdahalem ve sonraki desteklerim için bana teşekkür etmeyi başardıysa da, o günlerde öyle bir yoğunluk vardı ki, samimi olarak uzun uzun konuşmamız ancak epey zaman sonra mümkün oldu. Hatta koşturmalı programımızda nihayet durgunluk diyebileceğim bir dönem gelene kadar galiba biraz önce aktardığım olayın üstünden iki ay geçmişti. Boş vakit bulduğumda sıkça yaptığım üzere Tamagava tapınağının çevresinde gezinirken, Kaplumbağa'yı güneş alan bir sıranın üstünde otururken fark ettim; görünüşe bakılırsa uyukluyordu.

Tamagava bölgesine öteden beri hayranımdır ve bugün orada bulunan çit şeklindeki çalıların ve sıra sıra ağaçların bir ibadet yerinin sahip olması gereken havayı güçlendirdiği düşüncesine katılıyorum. Fakat şu aralar ne zaman gitsem oranın eski halini özlediğimi fark ediyorum. Çalılardan ve ağaçlardan önceki o günlerde tapınağın çevresi çok daha geniş ve hayat doluydu sanki; engin çayırların her bir yanında şekerlemeci ve baloncu tezgâhlarını, hokkabaz ve sihirbazların gösterilerini görürdünüz; ayrıca hatırladığıma göre Tamagava bölgesi fotoğraf çektirmek isteyenler için de gidilecek bir yerdi, çünkü biraz yürüdünüz mü mutlaka üçayağı ve kara örtüsüyle tezgâhını kurmuş bir fotoğrafçıya rastlardınız. Kaplumbağa'yı orada bulduğumda ilkbaharın başlarında bir pazar günüydü ve her yer çocuklu ailelerle doluydu. Yaklaşıp yanına oturunca Kaplumbağa irkilerek uyandı.

Yüzü aydınlanarak, "Vay, Ono-san!" diye bağırdı. "Seni bugün görmek ne güzel. Daha biraz önce kendi kendime, keşke biraz birikmiş param olsaydı da, bana yaptığı iyiliğin anısına Ono-san'a bir şey alsaydım, diyordum. Fakat şu an gücüm sadece ucuz bir şey almaya yetiyor, o da kabalık olur. O yüzden, Ono-san, bana yaptıkların için sana şimdilik ancak samimiyetle teşekkür edebiliyorum."

"O kadar da mühim bir şey yapmadım" dedim. "Sadece birkaç kez aklımdan geçenleri söyledim, hepsi bu."

"Ama gerçekten, Ono-san, senin gibi adamlar zor bulunur. Böyle biriyle çalışma arkadaşı olmak bir şeref. Önümüzdeki yıllarda yollarımız ayrı düşse bile iyiliğini hiç unutmayacağım."

Cesaret ve dürüstlüğüme düzdüğü methiyeleri bir süre dinlemek zorunda kaldığımı hatırlıyorum. Sonra söze girip, "Ben de ne zamandır seninle konuşmak istiyordum. Diyeceğim o ki, bir süredir enine boyuna düşünüyorum ve yakında Üstat Takeda'nın yanından ayrılmayı tasarlıyorum" dedim.

Kaplumbağa beni hayretle süzdü. Sonra, komiklik bu ya, birileri beni duyacak korkusuyla çevresine bakındı.

"Talihim yaver gitti" diye devam ettim. "Çalışmalarım ressam ve baskı sanatçısı Seiji Moriyama'nın dikkatini çekmiş. Eminim onun adını duymuşsundur?"

Hâlâ beni süzen Kaplumbağa başını salladı.

"Bay Moriyama," dedim, "*gerçek* bir sanatçı. Görünüşe göre, büyük bir sanatçı. Onun ilgisine ve tavsiyesine layık olduğum için ne kadar şanslı olduğumu anlatamam. Aslını istersen Üstat Takeda'nın yanında kalmamın yeteneklerime onulmaz zararlar vereceğini o söyledi ve beni öğrencisi olmaya davet etti."

Arkadaşım sakıngan bir edayla, "Öyle mi?" dedi.

"Ve biliyor musun, daha şimdi parkta dolaşırken kendi kendime şöyle diyordum: "Bay Moriyama kesinlikle haklı tabii. Hayatımızı kazanmak için Üstat Takeda'nın gözetiminde ırgat gibi çalışmak iyi güzel, ama amaçları büyük olanlarımızın hedefleri daha başka olmalı."

Kaplumbağa'ya anlamlı bir bakış attım. Oysa gözlerinde şaşkın bir ifadeyle bana bakmaya devam ediyordu.

"Bay Moriyama'ya senden söz etme cüreti gösterdiğimi söylemek zorundayım" diye açıkladım. "Hatta iş arkadaşlarım arasında müstesna bir yerin olduğunu bile dile getirdim. Gerçek bir yeteneği ve ciddi emelleri olan bir tek sen varsın."

"İyi de Ono-san," diyerek kahkahaya boğuldu, "böyle bir şeyi nasıl söylersin? Bana iyilik yapmak istediğini biliyorum ama bu kadarı da fazla."

"Bay Moriyama'nın nazik teklifini kabul etmeye karar verdim" diye sürdürdüm sözümü. "Senin çalışmalarını da ona göstermeme izin vermeni istiyorum. Şansın varsa seni de öğrencisi olman için çağırabilir."

Kaplumbağa kaygılı bir yüzle bana baktı.

Kısık bir sesle, "Ama Ono-san, sen ne diyorsun?" dedi. "Üstat Takeda babamın çok saygın bir tanıdığının tavsiyesiyle beni kabul etti. Üstelik onca soruna rağmen bana büyük bir hoşgörüyle yaklaştı. Daha birkaç ay geçmişken ona karşı nasıl bu kadar vefasızca davranabilirim?" Sonra bir anda sözlerindeki gizli anlamı fark ederek aceleyle ekledi: "Ama *senin* vefasız olduğunu söylemek istemiyorum tabii. Senin durumun farklı. Herhalde..." Sesi zayıflayarak utangaç bir kıkırdamaya döndü. Sonra kendini biraz da güçlükle toparlayarak "Üstat Takeda'dan ayrılmakta ciddi misin, Ono-san?" diye sordu.

"Bence," dedim, "Üstat Takeda benim ve senin gibilerin sadakatine layık değil. Sadakatin hak edilmesi gerek. Bu konuyu çok abartıyorlar. Herkes durmadan sadakatten söz edip birilerinin peşinden körü körüne gidiyor. Benim şahsen öyle bir hayat sürmeye niyetim yok."

Tabii Tamagava tapınağındaki o öğleden sonra bire bir bu sözcükleri kullanmamış olabilirim; çünkü aynı sahneyi daha önce defalarca anlattım ve bu tür anlatımlar tekrarlana tekrarlana kaçınılmaz olarak kendine ait bir varlık kazanmaya başlar. Fakat o gün Kaplumbağa'ya meramımı bu kadar özlü bir şekilde anlatmış olmasam da, biraz önce kendime atfettiğim sözlerin sanırım hayatımın o noktasındaki kişisel tutum ve kararlılığımı doğru bir şekilde yansıttığı söylenebilir.

Yeri gelmişken belirteyim, Takeda şirketindeki günlerimi tekrar tekrar anlatmak zorunda kaldığım ortamlardan biri de Migi-Hidari'deki masamızdı; öğrencilerim meslek hayatımın erken dönemini dinlemeye çok hevesliydiler –bu belki de hocalarının kendi yaşlarındayken neler yaptığını öğrenmeye doğal bir ilgi duyduklarındandı. Fakat ne olursa olsun, Üstat Takeda'yla geçirdiğim günler öyle akşamlarda sık sık gündeme gelirdi.

Bir keresinde "O kadar da kötü bir tecrübe değildi" diye anlattığımı hatırlıyorum.

"Affedersiniz, Sensei," –yanılmıyorsam bunu söyleyen Kuroda'ydı, masanın karşısından öne doğru eğilmişti– "ama tarif ettiğiniz gibi bir yerin bir ressama yararlı herhangi bir şey öğretebileceğine inanamıyorum bir türlü."

Bir başka ses, "Evet, Sensei," dedi, "öyle bir yer size nasıl bir şey öğretmiş olabilir, lütfen bize anlatın. Kulağa daha çok mukavva kutu üreten bir işyeri gibi geliyor."

Migi-Hidari'de işler böyle yürürdü. Bazen ben birisiyle sohbet ederken öbürleri de kendi aralarında konuşurlardı, ama biri bana ilginç bir soru sordu mu herkes kendi sohbetini keserdi ve cevabımı bekleyen yüzler çevremde bir halka oluştururdu. Hiç kimse benden çıkabilecek bir bilgi kırıntısına kulak kabartmadan kendi arasında konuşamıyordu adeta. Fakat onların eleştirel olmadığını söylemek istemiyorum; tam tersine, o çocuklar son derece zeki gençlerdi ve hiçbiri de söyleyeceklerini tartmadan fikir yürütmezdi.

"Takeda'nın atölyesinde olmak," diye anlattım, "bana hayatımın başlarında önemli bir ders verdi. Bu ders, öğretmenleri örnek alırken bir taraftan da onların otoritelerini sorgulamanın her zaman önem taşıdığıdır. Orada yaşadıklarım bana kalabalığı hiçbir zaman körü körüne takip etmemeyi, nereye doğru sürüklendiğime daima dikkat etmeyi öğretti. Ve hepinizi özendirmeye çalıştığım bir şey varsa, o da genel akışın üstüne çıkmaktır. Bizi bataklığa sürükleyen ve son on on beş yıldır milletimizin yapısını bu kadar zayıflatan sakıncalı ve yoz etkilerin üstüne çıkmak." Kuşkusuz o sırada biraz sarhoştum ve epeyce tumturaklı konuşuyordum, ama köşe masamızdaki bu meclisler işte böyle yürüyordu.

"Kesinlikle, Sensei," dedi birisi, "bu hepimizin kulağına küpe olmalı. Hepimiz genel akışın üstüne çıkmaya çaba göstermeliyiz."

"Ve galiba bu masanın çevresinde toplanan bizler," diye devam ettim, "kendimizle gurur duyma hakkına sahibiz. Dört bir yanımızda acayiplik ve hoppalık hâkim olageldi. Ama Japonya'da artık nihayet daha zarif, daha mert bir ruh canlanıyor ve sizler de bunun bir parçasınız. Hatta dileğim, sizlerin bu yeni ruhun öncüsü olarak kabul edilene kadar yolumuza devam etmenizdir. Nitekim" –ve artık bu aşamada sadece masadakilere değil, yakınlarda kulak verenlere de sesleniyor olurdum– "hepimizin toplandığı bu mües-

sese sözünü ettiğim yeni ruhun kanıtı ve o bakımdan da burada bulunan herkesin gurur duymaya hakkı var."

İçki faslımız şenlendikçe çevredekiler masamızda toplanıp ya tartışmalarımıza veya konuşmalarımıza katılıyor ya da sadece dinleyip ortamın havasını içlerine çekiyorlardı. Öğrencilerim genellikle yabancılara kulak verme fırsatı tanırlardı ama bir baş belası veya ters fikirli biri canımızı sıkacak olursa onu çabucak uzaklaştırmasını da bilirlerdi tabii ki. Fakat her ne kadar bağırış çağırışlar ve nutuklar gecenin bir vaktine dek sürse de, Migi-Hidari'nin müdavimleri olarak temelde aynı ruhun çevresinde birleştiğimizden, sahici tartışmalar pek seyrek yaşanırdı; bir başka deyişle, güzel bir şeyi temsil eden, insanın gurur ve haysiyetini yitirmeden sarhoş olabildiği bu müessese tam anlamıyla Yamagata'nın hayalini kurduğu yer oldu.

Evde bir yerde öğrencilerimin en yeteneklilerinden olan Kuroda'nın bir tablosu var ki, orada Migi-Hidari'deki akşamlardan biri tasvir edilir. Adı "Vatanseverlik Ruhu"dur; uygun adım ilerleyen askerlerin veya benzeri bir şeyin resmine yakıştırılabilecek bir ad. Tabii Kuroda'nın asıl demek istediği, vatanseverlik ruhunun daha derinlerde bir yerde, insanların günlük hayatlarındaki alışkanlıklarında, örneğin içtiğimiz mekânlar ve ahbaplık ettiğimiz insanlar gibi şeylerde olduğuydu. Kuroda'nın Migi-Hidari ruhuna armağanıydı bu, çünkü o zamanlar bunlara inanıyordu. Bu yağlıboya tabloda birkaç masanın yanı sıra ortamın dekor ve renkleri de büyük ölçüde yansıtılır –özellikle üst balkonun parmaklıklarından vatanseverce duyguların ifşa edildiği flama ve sloganlar sarkar. Flamaların altında konuklar sohbet halinde masaların çevresinde toplanmıştır; ön planda ise kimonolu bir garson kız bir tepsi dolusu kadehi masalara yetiştirmektedir. Migi-Hidari'nin şamatacı ama bir şekilde vakur ve saygın atmosferini büyük bir isabetle yakalayan güzel bir tablo. Ve bugün o tabloya ne zaman baksam, öyle bir yerin doğuşuna –şehirdeki ünümün bana kazandırdığı küçük de olsa nüfuzla– kendimce küçük bir katkım olduğunu hatırlayıp hâlâ belli bir hoşnutluk duyarım.

Bugünlerde Bayan Kavakami'nin barına gittiğim akşamlar genellikle Migi-Hidari'yi hatırlıyor ve o eski günlere ait anılara dalıyorum. Şintaro'yla tek başımıza kaldığımız saatlerde, aşağıya kadar sarkan o lambaların altındaki bar tezgâhında birlikte otururken

elimizde olmaksızın nostaljiye kapılıyoruz. Sözgelimi geçmişten biri hakkında, belki de onun ne çok içtiği veya garip bir huyu hakkında konuşmaya başlıyoruz. Sonra çok geçmeden o adamın kim olduğunu hatırlaması için Bayan Kavakami'yi zorluyoruz; hafızasını silkelemeye çalışırken bir de bakmışsınız, onunla ilgili giderek daha eğlenceli anılar canlanmış. Geçen akşam yine böyle bazı anılara gülerken Bayan Kavakami, benzer durumlarda sıklıkla yaptığı gibi, "Doğrusu adını hatırlamıyorum ama yüzünü görsem kesin tanırdım" dedi.

"İşin aslını istersen, Obasan," dedim, "buranın hiçbir zaman sürekli müşterisi olmadı. Daha çok yolun karşısında içerdi."

"Ha, şu kocaman yerde. Yine de onu görsem tanırdım herhalde. Ama kim bilir? İnsanlar çok değişiyor. Bazen sokakta birini görüyorum, bana tanıdık geliyor ve selam vereyim diyorum. Ama sonra yine bakınca kuşkuya düşüyorum."

Şintaro, "Sadece sen mi, Obasan?" diye söze girdi. "Daha geçen gün ben de tanıyorum diye birine selam verdim. Fakat adam deliyim diye düşünmüş olacak ki, hiçbir şey demeden yürüyüp gitti!"

Şintaro bunu eğlenceli bir şey sayarak gürültüyle güldü. Fakat Bayan Kavakami gülümsemekle yetindi ve kahkahasına katılmadı. Bana dönerek, "Sensei," dedi, "arkadaşlarını bu taraflara gelmeleri için ikna etmelisin. Hatta her gördüğümüz yerde yollarını kesip bu küçük mekâna gelmelerini söylemeliyiz. Belki böylece eski günleri tekrar canlandırabiliriz."

"Bak bu çok iyi bir fikir, Obasan" dedim. "Kulağıma küpe olsun. İnsanların sokakta yollarını kesip, 'Sizi eski günlerden hatırlıyorum. Mahallemizin müdavimiydiniz. Belki hepsi geçmişte kaldı diye düşünüyorsunuz ama yanılıyorsunuz. Bayan Kavakami tıpkı eskiden olduğu gibi hâlâ orada, üstelik çevreyi yavaş yavaş tekrar toparlıyorlar' diyeyim."

Bayan Kavakami, "İşte bu, Sensei" dedi. "Yoksa fırsatı kaçıracaklarını söyle. O zaman işler açılır. Ne de olsa eski kalabalığı geri getirmek Sensei'nin görevi. Buralarda herkes onu daima doğal bir önder olarak görmüştür."

Şintaro, "Çok doğru bir noktaya parmak bastın, Obasan" dedi. "Eski zamanlarda bir beyin savaşta askerleri dağılsa, çok geçmeden onları yine toplamaya çıkardı. Sensei'nin durumu da buna benziyor."

"Daha neler" dedim gülerek.

Bayan Kavakami, "Ama doğru, Sensei" diyerek araya girdi. "Eskilerin hepsini bulup yine buraya gelmelerini söyleyebilirsin. Bir süre sonra da yan tarafı alır ve şatafatlı, büyük bir yer açarız. Sizin önceleri gittiğiniz şu koca bar gibi."

Şintaro da hâlâ, "Evet, Sensei," diyordu, "bir bey adamlarını geri toplamalıdır."

"İlginç bir fikir, Obasan" dedim başımı onaylarcasına sallayarak. "Migi-Hidari'nin de bir zamanlar küçük bir yer olduğunu bilirsin. Ancak bu kadardı. Ama zamanla onu ünlü olduğu haline getirmeyi başardık. Belki senin yerin için de aynısını yapmalıyız. Hayat tekrar bir düzene girdiğine göre, eski âdetler de yeniden canlanmalı."

"Eski ressam dostlarını çağırabilirsin, Sensei. Öyle olursa bütün gazeteciler çok geçmeden peşlerinden gelir."

"İlginç bir fikir. Belki de beceririz. Yalnız, Obasan, öyle büyük bir yeri çekip çevirmekte zorlanmayasın? Şu sakin halini bozmak istemeyiz."

Bayan Kavakami alındığını belirten bir ifadeyle "Saçma," dedi, "Sensei acele edip üstüne düşeni yaparsa burada işlerin ne kadar iyi idare edildiğini görür."

Son zamanlarda bu konuşmalar giderek sıklaştı. Hem, eski semtimize yine hareket gelmeyeceğini kim söyleyebilir? Bayan Kavakami ve benim gibiler bununla dalga geçiyor olabiliriz ama birbirimize böyle takılmamızın gerisinde ciddi bir umut ışığı da yok değil. "Bir bey adamlarını toplamalıdır." Belki de sahiden öyle olmalı. Belki de Noriko'nun şu istikbal meselesi temelli olarak halledilirse, Bayan Kavakami'nin tasarılarına ciddiyetle eğilebilirim.

Kuroda'yı savaşın bitiminden beri sadece bir kere gördüğümü burada belirtmiştim sanırım. İşgalin birinci yılında yağmurlu bir sabah tesadüfen karşılaştık – Migi-Hidari'yle öbür binaların yıkılmasından önce. Eski zevkler mahallemizden geriye kalanlar arasında ilerleyerek bir yere doğru yürüyor, şemsiyemin altından iskelet halindeki yıkıntılara bakıyordum. O gün etrafta işçilerin dolaştığını hatırlıyorum, o yüzden yanmış binaların birine bakarak dikilen adam başta dikkatimi çekmedi. Onun dönüp beni süzdüğünü ancak geçip gitmek üzereyken fark ettim. Durakladım, çevreme bakındım ve şemsiyemden akan suların arasından, garip bir sarsıntıyla, Kuroda'nın ifadesizce beni izlediğini gördüm.

Şemsiyesinin altında siyah yağmurluğuyla şapkasız olarak duruyordu. Arkasındaki kömürleşmiş binalardan sular damlıyor ve çok da uzağında olmayan bir oluk parçasından hatırı sayılır miktarda yağmur suyu şarıltıyla yere iniyordu. İnşaat işçileriyle dolu bir kamyonun aramızdan geçtiğini hatırlıyorum. Ve şemsiyesinin tellerinden biri kırık olduğu için hemen ayağının dibinde suyun daha fazla şarıldadığını da.

Savaştan önce yusyuvarlak olan yüzü elmacıkkemiklerinin çevresinde çökmüş, çenesiyle boğazının etrafında derin diyebileceğim çizgiler belirmişti. Orada dikilirken kendi kendime, "Gençliği gitmiş" diye düşündüm.

Başını çok hafifçe oynattı. Bunun bir eğilmenin başlangıcı mı, yoksa kırık şemsiyesinden dökülen yağmur suyundan kurtulmak için yaptığı bir hareket mi olduğunu çıkaramadım. Sonra dönüp öbür yöne doğru uzaklaştı.

Fakat niyetim Kuroda'dan söz etmek değildi. Geçen ay tramvayda Doktor Saito'yla rastlaştığımızda beklenmedik bir şekilde adı geçmiş olmasa onu anmak aklıma bile gelmezdi.

İçiro'yu nihayet canavarlı filme (Noriko'nun inadı yüzünden bir gün ertelemek zorunda kaldığımız eğlenceye) götürdüğüm öğleden sonraydı. Noriko gelmek istemediği, Setsuko da yine evde kalanı yalnız bırakmaya gönlü razı gelmediği için sinemaya torunumla baş başa gittik. Noriko'nun yaptığı çocukluktan başka bir şey değildi elbette, ama İçiro kadınların davranışı konusunda bir yorum geliştirmeyi ihmal etmedi.

O gün öğle yemeğine otururken, "Noriko teyzemle annem gelmiyorlar. Film kadınlara göre fazla korkunç. Gelseler çok korkarlar, değil mi, Oji?" diye sordu.

"Evet, İçiro, doğru söylüyorsun."

"Gelseler çok korkarlar. Noriko teyze, filmi görsen çok korkarsın, değil mi?"

Yüzünü korkuyla buruşturan Noriko, "Hem de nasıl" dedi.

"Oji bile korkar. Bak, Oji'nin bile korktuğu belli. Üstelik erkek olduğu halde."

O öğleden sonra sinemaya gitmek üzere evin holünde dikilirken İçiro'yla annesi arasında garip bir sahneye tanık oldum. Setsuko oğlunun sandaletlerini bağlarken beriki sürekli ona bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Fakat Setsuko'nun her, "Nedir mesele, İçiro,

seni duyamıyorum" deyişinde İçiro ters ters bakıyor, sonra da bir şey duydum mu diye gözlerini hızla bana doğru çeviriyordu. Sandaletler bağlanınca Setsuko nihayet eğildi ve İçiro onun kulağına fısıldadı. Setsuko başıyla evet deyip evin içinde kayboldu ve az sonra bir yağmurlukla geri dönüp, katlayarak oğluna uzattı.

Ön girişten dışarı bakarak, "Bugün yağmur yağacağa benzemiyor" dedim. Sahiden de güzel bir hava vardı.

Setsuko, "Öyle de olsa," dedi, "İçiro bunu yanında götürmek istiyor."

Yağmurluk konusundaki bu ısrara başta bir anlam veremedim. Fakat güneşe çıkıp da tramvay durağına doğru yokuş aşağı inerken İçiro'nun yürüyüşündeki çalımı fark ettim; sanki koluna astığı yağmurluk onu Humphrey Bogart gibi birine dönüştürmüştü. Bunun da çizgi romanlarındaki bir kahramanın taklidi olduğunu anladım.

Galiba yokuşun sonuna varmıştık ki, İçiro, "Oji, sen eskiden ünlü bir ressamdın" diye bağırdı.

"Sanırım haklısın, İçiro."

"Noriko teyzemden bana Oji'nin resimlerini göstermesini istedim. Ama göstermedi."

"Hımm. Şimdilik onları başka bir yere kaldırdık."

"Noriko teyze söz dinlemiyor, değil mi, Oji? Ondan Oji'nin resimlerini göstermesini istedim. Niye göstermedi?"

Gülüp, "Bilmiyorum, İçiro. Belki başka bir şeyle meşguldü" dedim.

"Söz dinlemiyor işte."

Yine güldüm ve "Galiba öyle, İçiro" dedim.

Tramvay durağı evimizden yürüyerek on dakika uzaklıktadır; yokuştan aşağı ırmağa inilir, sonra yeni yapılan beton setin yanından biraz devam edince yeni toplu konut alanının hemen ilerisindeki kuzey hattına kavuşan yola çıkılır. Geçen ayki o güneşli öğleden sonra torunumla şehir merkezine giden tramvaya işte oradan bindik ve Doktor Saito'yla da o yolculukta karşılaştık.

Saito ailesinin büyük oğlu şu an Noriko'yla evlilik görüşmeleri yapmasına karşın, onlar hakkında şimdiye kadar çok az şey anlattığımı görüyorum. Saito'lar geçen yılki Miyake'lerden bambaşkalar. Miyake'ler elbette kâfi derecede temiz insanlar olmakla birlikte, doğrusu, pek itibar sahibi değillerdi; oysa Saito ailesi için durum tam tersi. Gerçi Doktor Saito'yla yakından tanışmıyorduk,

ama onun sanat dünyasındaki faaliyetlerini hep duymuştum ve yıllar boyunca ne zaman yolda rastlaşsak, birbirimizin ününe aşina olduğumuzu onaylarcasına, kibarca selamlaşmışızdır. Fakat geçen ayki karşılaşmamızda işler artık başka bir hal almıştı tabii.

Tramvay Tanibaşi istasyonunun karşısındaki çelik köprüden ırmağı geçene kadar kalabalıklaşmaz, dolayısıyla Doktor Saito bizden bir durak sonra bindiğinde yanımda boş bir yer bulabilmişti. Sohbetimizin başında kaçınılmaz olarak biraz tedirgindik; görüşmelerin henüz başındaydık ve hassas bir durumdaydık, fakat ortada bir şey yokmuş gibi davranmak da saçma olurdu. Sonunda ikimiz de "ortak arkadaşımız Bay Kyo"dan (görüşmelerdeki arabulucu) övgüyle söz etmeye başladık. Doktor Saito gülümseyerek "Onun çabalarıyla çabucak yeniden bir araya geleceğimizi umuyorum" dedi. Konuya en çok bu kadar yaklaşabildik. Doktor Saito'nun bu biraz da rahatsız duruma verdiği kendinden emin tepkiyle geçen sene Miyake ailesinin baştan sona dek sıkıntılı, beceriksiz yaklaşımı arasındaki farkı görmemek elde değildi. Sonuç ne olursa olsun, Saito'lar gibi insanlarla muhatap olmak gerçekten de güven verici.

Bundan başka havadan sudan konuştuk. Doktor Saito sıcakkanlı, cana yakın bir adam. Öne doğru eğilip İçiro'ya ziyaretinin nasıl gittiğini ve göreceğimiz filmi sorduğunda tonunum onunla söyleşmekten hiç çekinmedi.

Doktor Saito beğeniyle, "Akıllı çocuk" dedi.

İneceği durağa gelmeden az önce de (şapkasını takmıştı bile) "Bir başka ortak tanıdığımız daha var. Bay Kuroda" diyerek söze girdi.

Biraz şaşırarak ona baktım. "Bay Kuroda" diye yineledim. "Ha, bir zamanlar öğrencim olan beyefendiden söz ediyorsunuz muhakkak."

"Doğru. Geçende ona rastladığımda, tesadüf bu ya, sizi andı."

"Öyle mi? Onu uzun zamandır görmüyorum. En azından savaş başladığından beri. Bay Kuroda nasıl bugünlerde? Neler yapıyor?"

"Galiba yeni açılan Uemaçi Üniversitesi'nde resim hocası olarak görev almak üzere. Onunla öyle tanıştım zaten. Üniversite benden tayin kuruluna danışmanlık yapmamı rica etmişti."

"Yani Bay Kuroda'yla yakından görüşmüyorsunuz."

"Aslında hayır. Fakat ileride onu daha sık görmeyi umuyorum."

"Demek öyle" dedim. "Bay Kuroda hâlâ beni hatırlıyor. Ne güzel."

"Gerçekten öyle. Bir konuda konuşurken sizin adınızı andı. Uzun boylu sohbet etmeye fırsatımız olmadı. Ama onunla tekrar görüşmem gerekiyor nasıl olsa, o zaman sizinle karşılaştığımı söylerim."

"Çok sevinirim."

Tramvay çelik köprüden geçiyordu ve ray değiştiren tekerleklerin gürültüsü yükseliyordu. Pencereden dışarısını görmek için koltuğunda dizleri üstünde duran İçiro sudaki bir şeyi işaret etti. Doktor Saito dönüp baktı, onunla biraz daha lafladı, durağa yaklaşınca da ayağa kalktı. Eğilip kapıya doğru uzaklaşmadan önce "Bay Kyo'nun gayretlerine" son bir gönderme yaptı.

Köprüden sonraki durakta her zaman olduğu gibi insanlar içeri doluştu ve yolculuğumuzun geri kalanı epeyce rahatsız geçti. Tam sinemanın önünde inince girişte tüm görkemiyle sergilenen afişi gördüm. Torunum meğer iki gün önceki taslağında afişin aslına epey yaklaşmış; fakat bu resimde yangın yoktu. İçiro, dev sürüngenin kızgınlığını belirtmek için ressamın şimşeğe benzettiği vurgulu çizgilerini kendince yorumlamış meğer.

İçiro afişe yaklaşıp kahkahaya boğuldu.

Eliyle göstererek, "Bunun yapma bir canavar olduğu hemen belli oluyor" dedi. "Kim olsa anlar. Yapma işte." Ve yine güldü.

"İçiro, lütfen bu kadar gürültüyle gülme. Herkes sana bakıyor."

"Ama elimde değil. Canavar o kadar yapmacık görünüyor ki. Böyle bir şeyden kim korkar?"

Yağmurluğun gerçek amacını ancak yerlerimize oturup film başladığında anladım. İlk on dakika boyunca korkulu bir müzik eşliğinde çevresi sisle çevrili karanlık bir mağarayı seyrettik. İçiro, "Sıkıcıymış. Söyler misin, ne zaman ilginç şeyler olmaya başlayacak?" diye fısıldadı. Fısıldamasıyla da yağmurluğunu başının üstüne attı. Az sonra bir gürleme oldu ve mağaradan dışarı dev bir kertenkele çıktı. İçiro kolumu kavramıştı ve ona doğru bakınca öbür eliyle yağmurluğu başında sımsıkı tuttuğunu fark ettim.

O yağmurluk aşağı yukarı filmin tamamında orada kaldı. Arada sırada kolum sallanıyor ve alttan bir ses, "İlginç bir şeyler olmaya başladı mı?" diye soruyordu. Ben de o zaman fısıltıyla ekrandakileri anlatmak zorunda kalıyordum ve derken yağmurluğun altında bir boşluk açılıyordu. Ama birkaç dakika geçmeden –canavarın ortaya çıkacağına dair en küçük bir belirtide– o boşluk yine kapa-

nıyor ve torunumun sesi duyuluyordu: "Çok sıkıcı. İlginç olmaya başladığında bana söylemeyi unutma."

Fakat eve dönünce İçiro filmi büyük bir hevesle anlatmaya koyuldu. "Gördüğüm en iyi film" diye başladı. Akşam yemeğine oturduğumuzda yorumunu aktarmayı sürdürüyordu hâlâ.

"Noriko teyze, sana ondan sonra ne olduğunu anlatayım mı? Ama bak, çok ürkütücü olmaya başlıyor, anlatayım mı?" "Korkmaya başladım, İçiro. Yemeğimi bile zor yiyordum" dedi Noriko.

"Seni uyarıyorum, daha da beter hale geliyor. Daha anlatayım mı?"

"Ah, bilemiyorum, İçiro. Şimdiden çok korktum."

Akşam sofrasında Doktor Saito'dan söz açarak ağır konulara girmek istemiyordum, ama günün olaylarını anlatırken onunla karşılaştığımızı söylememek olmazdı. İçiro bir ara susunca, "Aklıma gelmişken, tramvayda Doktor Saito'yu gördük. Birini ziyarete gidiyormuş" diyerek lafı açtım.

Bunu duyan kızlar yemeyi kesip şaşkınlıkla bana baktılar.

Küçük bir kahkahayla, "Ama ciddi konulardan konuşmadık" dedim. "Gerçekten. Havadan sudan sohbet ettik, hepsi bu."

Kızlarım pek ikna olmasalar da yemeklerine döndüler. Noriko ablasına bir bakış atınca, Setsuko "Doktor Saito iyi miymiş?" diye sordu.

"Öyle görünüyordu."

Bir süre sessizce yemeyi sürdürdük. Belki de İçiro yine film hakkında konuşmaya başlamıştı. Her halükârda, sofrada biraz daha zaman geçmişti ki "Garip" dedim. "Meğer Doktor Saito eski bir öğrencimle karşılaşmış. Hem de Kuroda'yla. Görünüşe bakılırsa yeni bir üniversitede görev alıyormuş."

Başımı kâseden kaldırınca kızlarımın yine yemeyi bıraktıklarını fark ettim. Belli ki biraz önce yine bakışmışlardı ve o günlerde benim hakkımda bir şeyler konuştukları hissine kapıldığım durumlardan biriyle daha karşı karşıyaydım.

Aynı akşam kızlarımla yine masada oturup gazete ve dergilerimizi okurken evin içinde bir yerden ritmik bir şekilde gelen boğuk bir gümbürtüyle irkildik. Noriko telaşla başını kaldırdı, ama Setsuko, "Merak etmeyin, İçiro. Uyuyamadığı zaman böyle yapıyor" dedi.

Noriko, "Yazık çocuğa" dedi. "Herhalde rüyasında durmadan o canavarı görüyor. Babamızın onu öyle bir filme götürmesi çok hainceydi."

"Saçma" dedim. "Gayet keyif aldı."

Noriko ablasına doğru sırıtarak, "Herhalde babamız filme kendisi için gitmek istedi" dedi. "Yazık İçiro'ya. Öyle iğrenç bir filme zorla sürüklendi."

Setsuko utangaç bir bakışla bana döndü. "Babamızın İçiro'yu filme götürmesi büyük bir incelikti" diye mırıldandı.

Noriko, "Ama uyuyamıyor" dedi. "Onu öyle bir filme götürmek çok büyük saçmalık. Hayır, sen otur, Setsuko. Ben bakarım."

Setsuko kardeşinin odadan çıkışını izledikten sonra, "Noriko çocuklarla çok iyi anlaşıyor. Eve dönünce İçiro onu özleyecek" dedi.

"Özlemez mi?"

"Çocuklarla eskiden beri iyi anlaşır zaten. Hatırlıyor musun, baba, Kinoşita'ların ufaklıklarıyla nasıl oyunlar oynardı?"

Gülerek, "Hatırlamaz mıyım?" dedim. Ardından, "Kinoşita'ların çocukları artık buralara gelmeyi istemeyecek kadar büyümüşlerdir" diye ekledim.

Setsuko, "Çocuklarla eskiden beri iyi anlaşır" diye yineledi. "Bu yaşına kadar hâlâ evlenememiş olması üzücü."

"Doğru. Savaş onun açısından kötü bir zamana denk geldi."

Bir süre okumaya dalmıştık ki, Setsuko "Bugün tramvayda Doktor Saito'yla karşılaşman büyük tesadüf olmuş. Düzgün bir beyefendiye benziyor" diyerek lafa girdi.

"Kesinlikle. Ve nereden bakılırsa bakılsın, oğlu da ona layık bir evlat."

Setsuko düşünceli bir edayla, "Öyle mi?" dedi.

Bir süre daha okumaya daldık. Derken kızım sessizliği tekrar bozdu.

"Yani Doktor Saito'yla Bay Kuroda tanışıyorlar mıymış?"

Başımı gazeteden kaldırmadan, "Biraz" dedim. "Görünüşe bakılırsa bir yerde karşılaşmışlar."

"Bay Kuroda bugünlerde ne yapıyor acaba? Buraya sıkça geldiğini ve ikinizin kabul salonunda saatlerce konuştuğunuzu hâlâ hatırlarım."

"Kuroda'nın bugünlerde ne yaptığını hiç bilmiyorum."

"Bağışla beni, ama babamız yakınlarda Bay Kuroda'yı ziyaret etse acaba iyi olmaz mı, diye düşünüyorum."

"Anlamadım, kimi?"

"Bay Kuroda'yı. Ve belki eski tanıdıklardan bazılarını daha."

"Ne demek istediğini pek anlayamadım, Setsuko."

"Bağışla beni, baba, ben sadece eski tanıdıklardan bazılarını görmek istersin herhalde, demek istedim. Yani Saito'ların dedektiflerinden önce. Ne de olsa bazı gereksiz yanlış anlaşılmaların olmasını istemeyiz."

"Hayır, herhalde istemeyiz" diyerek gazeteme döndüm.

Sanırım konuyu daha fazla tartışmadık. Zaten Setsuko geçen ayki kalışının devamında bir daha bu meseleyi gündeme getirmedi.

Dün Arakava tramvayındayken, güz güneşi vagonu parlak bir ışıkla dolduruyordu. Oraya bir süredir gitmemiştim (tam olarak, savaşın bitiminden beri) ve pencereden dışarı bakarken bir zamanlar tanıdık gelen manzarada birçok değişiklik olduğunu fark ettim. Tozaka-çо ve Sakaemaçi'den geçerken eskiden hatırladığım küçük ahşap evlerin üstünden dev tuğla apartmanların heyula gibi yükseldiğini gördüm. Sonra Minamimaçi'deki fabrikaların arkasından geçerken, birçoğunun terk edildiğini gördüm; ardı ardına sıralanan fabrika avlularında kırık keresteler, eskimiş oluklu saclar ve çoğunlukla düpedüz moloz diyebileceğim şeyler düzensiz yığınlar halinde istiflenmişti.

Fakat ardından, tramvay THK A.Ş. Köprüsü'nden geçip ırmağı aştıktan sonra görüntü umulmadık şekilde değişiyor. Tarlaların ve ağaçların arasından ilerliyorsunuz ve çok geçmeden, tramvay hattının sona erdiği uzun ve dik yamacın dibinde Arakava banliyösü menzile giriyor. Tramvay yokuştan ağır ağır inip, ardından duruyor ve siz tertemiz süpürülmüş kaldırımlara ayak basarken şehri enikonu geride bıraktığınız duygusuna kapılıyorsunuz.

Duyduğuma göre Arakava hiç bombalanmamış; nitekim dün de orayı aynen eskisi gibi buldum. Kirazlarla hoşça gölgelenmiş bir yokuştan yukarı doğru kısa bir yürüyüşle Çişu Matsuda'nın evine vardım ve orasının da hiç değişmediğini gördüm.

Matsuda'nın evi benimki gibi geniş ve tuhaflıklarla dolu değildir ama Arakava'da rastlayabileceğiniz dayanıklı, saygın evlerin tipik bir örneğidir. Komşularından makul bir uzaklıkta, tahta çitlerle çevrili bir arsanın ortasında yükselir: Bahçe kapısında bir öbek açelya ve yere iyice gömülü sövede bir aile kitabesi bulunur. Zile asıldım; kırk yaşlarında tanımadığım bir kadın açtı kapıyı. Beni kabul salonuna buyur etti ve hem içeri güneş vursun hem de bah-

çeyi görebileyim diye verandanın sürme kapısını açtı. Sonra, "Bay Matsuda birazdan gelecek" diyerek çıktı.

Matsuda'yı ilk olarak Kaplumbağa'yla Takeda şirketinden ayrıldıktan sonra gittiğimiz Seiji Moriyama'nın köşkünde yaşarken tanıdım. Matsuda köşke geldiğinde ben herhalde altı yıldır orada yaşıyordum. O gün sabahtan beri yağmur yağıyordu ve bizden bir grup, odaların birinde içki içip kâğıt oynayarak vakit geçiriyordu. Sonra tam öğle yemeğinin ardından büyük bir şişe daha açmıştık ki, bahçeden bir yabancının seslendiğini duyduk.

Sesi gür ve kendinden emindi ve hepimiz susup telaş içinde birbirimize baktık. Çünkü gerçek şu ki, hepimizin aklından aynı şey geçmişti – polisin bizi uyarmaya geldiği. Fakat bu tabii ki saçma bir düşünceydi; sonuçta herhangi bir suç işlememiştik. Üstelik diyelim ki, barda geçen bir konuşmada biri bizim hayat tarzımızı kınayacak oldu, içimizden biri çıkıp bizi pekâlâ canla başla savunabilirdi. Fakat "Kimse yok mu?" diye bağıran o tok ses bizi hazırlıksız yakalamıştı; geceler boyu içmelerimizden, birçok sabahı uyuyarak geçirmemizden ve çürüyen bir köşkte düzensizce yaşamamızdan dolayı duyduğumuz suçluluğu açığa vurmuştu.

Birkaç saniye sonra en yakında oturan arkadaşım sürme kapıyı açtı ve seslenen kişiyle aralarında geçen birkaç cümlenin ardından bana dönüp, "Ono, bir beyefendi seninle görüşmek istiyor" dedi.

Verandaya çıktığımda benim yaşlarımda zayıf yüzlü genç bir adamı kare biçimli büyük bahçenin ortasında dikilirken buldum. Matsuda'yı ilk kez gördüğüm o an tüm canlılığıyla aklımdadır. Yağmur dinmiş ve güneş çıkmıştı. Etraf su birikintileri ve köşke bakan sedirlerden düşmüş yaş iğne yapraklarıyla doluydu. Polis olamayacak kadar şık giyimliydi; dik, yüksek yakalı pardösüsü özenli bir terzinin elinden çıkmaydı ve şapkasını biraz da alaycı bir tavırla gözlerinin üstüne doğru indirmişti. Ben çıkarken o da ilgiyle çevresini süzüyordu ama bunu öyle bir edayla yapıyordu ki, daha görür görmez onun mağrur bir tabiatı olduğunu sezdim. Beni fark edince acele etmeden verandaya yaklaştı.

"Bay Ono?"

Onun için ne yapabileceğimi sordum. Döndü, yine arazide göz gezdirdi, sonra bana gülümsedi.

"İlginç bir yermiş. Bir zamanlar görkemli bir yapı olmalı. Bir toprak sahibinin yeriydi belki."

"Doğrudur."

"Bay Ono, benim adım Çişu Matsuda. Yazışmıştık. Okada-Şingen Cemiyeti için çalışıyorum."

Okada-Şingen Cemiyeti (işgal güçlerinin sayısız kurbanından biri) artık yok, ama büyük bir ihtimalle adını duymuşsunuzdur ya da en azından savaşa kadar her yıl düzenlediği sergiler hakkında bir şeyler. Okada-Şingen sergisi bir ara şehirdeki yeni ressamların ve baskı sanatçılarının eserlerini kamuoyunun beğenisine sundukları başlıca etkinlikti. Hatta son yıllarında ünü öyle boyutlara varmıştı ki, yeni yeteneklerin çalışmalarının yanı sıra şehrin önde gelen ressamlarının çoğunun da en son eserleri burada yer alırdı. Matsuda'nın o öğleden sonra yaptığı ziyaretten birkaç hafta önce Okada-Şingen Cemiyeti'nden gelen mektup da işte bu sergiyle ilgiliydi.

Matsuda, "Yazdığınız, cevap biraz merakımı uyandırdı, Bay Ono" dedi. "Ben de uğrayıp neler olduğunu öğreneyim dedim."

Ona soğuk soğuk bakıp "O mektupta gerekli bütün açıklamaları yaptığımı sanıyorum. Yine de buraya kadar zahmet etmeniz büyük incelik" dedim.

Gözlerinde hafif bir gülümseme belirdi. "Bay Ono," dedi, "ününüzü katlayacak önemli bir fırsatı kaçırıyorsunuz gibime geliyor. Bizimle hiçbir alışverişinizin olmasını istemediğinizi vurgulamışsınız. Lütfen bana söyleyin, bu kişisel fikriniz mi, yoksa öğretmeninizin buyruğu mu?"

"Doğal olarak öğretmenimin tavsiyesini aldım. Son mektubumda size bildirdiğim kararın doğru olduğundan kesinlikle eminim. Buraya gelmeniz çok kibar bir davranış, ama ne yazık ki şu an meşgulüm ve sizi içeri davet edemiyorum. O yüzden iyi günler diliyorum."

Gülümsemesi daha da alaycı bir hal alan Matsuda, "Bay Ono, bir dakika lütfen" dedi. Birkaç adım daha atıp doğruca verandaya çıktı ve yüzüme baktı. "Açık konuşmak gerekirse, sergi umurumda bile değil. Size layık bir sürü başka sergi bulunur. Buraya gelmemin nedeni, Bay Ono, sizinle tanışmak istemem."

"Sahi mi? Ne kadar incesiniz."

"Sahi. Gördüğüm bazı çalışmalarınızdan çok etkilendiğimi belirtmek isterim. Sizde büyük bir yetenek olduğuna inanıyorum."

"Çok naziksiniz. Kuşkusuz öğretmenimin kılavuzluğuna çok şey borçluyum."

"Kuşkusuz. Peki, Bay Ono, şu sergiyi unutalım. Okada-Şingen'de bir tür memur olarak çalışmadığımı takdir edersiniz. Ben gerçek bir sanat âşığıyım. İnançlarım ve tutkularım var. Ve beni gerçekten heyecanlandıran bir dehaya rastlayınca bununla ilgili bir şey yapmak gerektiğini hissederim. Sizinle bazı konuları tartışmayı çok isterim, Bay Ono. Belki daha önce hiç aklınıza gelmemiş olan ama naçizane önerimle sanatçılığınızın gelişimine büyük faydası dokunacak konular. Fakat sizi daha fazla tutmayayım. Hiç olmazsa kartvizitimi bırakmama izin verin."

Cüzdanından bir kartvizit çıkarıp verandada bir kenara bıraktı, sonra çabucak eğilerek vedalaştı. Fakat bahçeyi daha yarılamamıştı ki, dönüp seslendi: "Lütfen size söylediklerimi iyice düşünün, Bay Ono. Ben sadece sizinle bazı konuları tartışmak istiyorum, hepsi bu."

Bu neredeyse otuz yıl önceydi; o zamanlar ikimiz de genç ve hırslıydık. Fakat Matsuda'nın dünkü hali bambaşkaydı. Hastalık yüzünden vücudu çökmüştü; bir zamanlar yakışıklı ve mağrur olan çehresi, üst çenesiyle hizada tutamadığı alt çenesinden dolayı çarpılmıştı. Kapıya bakan kadın onu içeri getirip oturmasına yardım etti. Yalnız kalınca Matsuda bana baktı ve "Sağlığını korumuşsun" dedi. "Bana gelince, son karşılaşmamızdan bu yana kötüleştiğimi görebiliyorsundur."

Geçmiş olsun dedim, ama o kadar da kötü görünmediğini ekledim.

Gülümseyerek, "Beni kandıramazsın, Ono" dedi. "Nasıl çöktüğümü gayet iyi biliyorum. Ve elimden hiçbir şey gelmiyor. Toparlanacak mıyım, yoksa daha mı kötüleşeceğim diye bekleyip görmekten başka çare yok. Fakat bu tatsız konuları geçelim. Beni yine ziyarete gelmene şaşırdım doğrusu. Hatırladığım kadarıyla en son biraz bozuk ayrılmıştık."

"Öyle mi? Kavga ettiğimizi hatırlamıyorum."

"Elbette etmedik. Niye edelim ki? Beni görmeye gelmene sevindim. Görüşmeyeli üç sene oldu herhalde."

"Öyle olmalı. Senden kaçmaya çalışmıyordum. Ne zamandır ziyaretine gelmeye niyetleniyorum. Ama araya başka şeyler girince..."

"Elbette" dedi. "İlgilenmen gereken bir sürü iş vardır. Bu arada, Miçiko-san'ın cenaze törenine gelemediğim için beni bağışla. Sana yazıp özür dilemek istedim. İşin aslına bakarsan, olaydan ancak birkaç gün sonra haberim oldu. Fakat sağlık durumumu biliyorsun..."

"Evet, evet. Gösterişli bir töreni eminim o da istemezdi. Her neyse, onu unutmadığını biliyordu zaten."

"Miçiko-san'la hayatlarınızı birleştirdiğiniz zamanı hatırlıyorum da." Gülüp başını salladı. "O gün sizin için çok sevinmiştim, Ono."

Ben de gülerek, "Evet" dedim. "Arabuluculuğumuzu yapma işi senin üstüne kalmıştı. Amcan altından kalkamamıştı."

Matsuda gülümseyip, "Doğru," dedi, "sen söyleyince şimdi aklıma geliyor. O kadar mahcuptu ki, kıpkırmızı kesilmeden tek laf edemiyordu. Yanagimaçi Oteli'ndeki düğünü hatırlıyorsun, değil mi?"

İkimiz de güldük.

"Bizim için çok şey yaptın. Sen olmasan bu iş olur muydu, bilmiyorum. Miçiko seni hep minnetle anardı" dedim.

Matsuda iç geçirdi. "Ne büyük bir acı" dedi. "Üstelik savaş bitmek üzereyken. Serseri bomba gibi bir şey olduğunu duydum."

"Evet. Başka kimsenin canı yanmadı. Dediğin gibi, büyük bir acı."

"Bu korkunç anıları canlandırmamalıydım, kusura bakma.'

"Önemli değil. Seninle konuşmak beni avutuyor. O zaman eski günlerdeki hali aklıma geliyor."

"Anlıyorum."

Kadın çay getirdi. Tepsiyi bırakırken Matsuda ona, "Bayan Suzuki, sizi eski bir çalışma arkadaşımla tanıştırayım. Eskiden çok yakındık."

Kadın bana doğru dönüp eğildi.

"Bayan Suzuki hem evle ilgileniyor hem de hemşireliğimi yapıyor. Hâlâ nefes alabiliyorsam onun sayesindedir."

Bayan Suzuki gülüp tekrar eğildi ve çıktı.

Kadın çekildikten sonra bir süre sessizce oturup, açtığı kapıdan dışarısını seyrettik. Oturduğum yerden verandada güneşte bırakılmış bir çift hasır sandalet görüyordum. Ama bahçe görüş açımın dışında kalıyordu; bir an kalkıp verandaya çıkmak için bir istek duydum. Fakat Matsuda'nın bana eşlik etmek istemesine rağmen bunda zorlanacağını fark edince vazgeçtim. Hatırladığım kadarıyla bahçesi küçüktü ama zevkle düzenlenmişti: Pürüzsüz çim zemin, birkaç küçük, biçimli ağaç ve derin bir havuz. Matsuda'yla otururken birkaç kere kulağıma dışarıdan su sesi gelmişti ve tam

havuzda hâlâ sazan besleyip beslemediğini soracaktım ki, erken davranıp, "Bayan Suzuki sayesinde hayatta olduğumu söylerken abartmıyordum" diye söze girdi. "Bir değil, birkaç defa imdadıma yetişti. Gördüğün gibi, Ono, elimde ancak birkaç mülk kaldı. Onu bu sayede istihdam edebiliyorum. Herkes bu kadar talihli değil. Zengin sayılmam ama eski bir arkadaşımın darda olduğunu bilsem ona yardım etmek için elimden geleni yaparım. Sonuçta para bırakacağım çocuğum yok."

Bir kahkaha salıverdim. "Hâlâ eski Matsuda'sın. Dobra. Çok iyisin, ama buraya bunun için gelmedim. Ben de malımı mülkümü elimde tutabildim."

"Bunu duyduğuma sevindim. Minami İmparatorluk Üniversitesi'nde rektörlük yapan Nakane'yi hatırlar mısın? Onu ara sıra görüyorum. Bugünlerde dilenciden biraz hallice. Görüntüyü bozmamaya çalışıyor tabii, ama hep borç parayla."

"Ne korkunç."

Matsuda, "Çok büyük haksızlıklar yapıldı" dedi. "Ama sen de ben de servetimizi koruyabilmişiz. Üstelik senin şükretmek için bir nedenin daha var, Ono. Sağlığını yitirmemişsin."

"Doğru" dedim. "Ne kadar şükretsem az."

Dışarıdaki havuzdan yine bir ses geldi; kuşların su kenarında yıkandıklarını o an anladım.

"Bahçenden gelen sesler benimkinden ne kadar farklı" dedim. "Öylesine kulak kabartsan bile şehrin dışında olduğunu anlıyorsun."

"Öyle mi? Şehrin sesinin neye benzediğini çoktan unuttum. Son birkaç yıldır dünyam burayla sınırlı. Bu ev ve bu bahçeyle."

"Aslına bakarsan senden gerçekten yardım istemeye geldim. Ama biraz önce ima ettiğin şekilde değil."

Başını sallayarak, "Bakıyorum da alınmışsın" dedi. "Tıpkı eskisi gibi."

İkimiz de güldük. Sonra "Ee, senin için ne yapabilirim?" diye sordu.

"Küçük kızım Noriko," dedim, "bir gençle evlilik görüşmeleri sürüyor."

"Öyle mi?"

"Açık olmak gerekirse onun için biraz endişeleniyorum. Yaşı yirmi altı oldu. Savaş onun işini çok zorlaştırdı. Yoksa şimdiye kadar mutlaka evlenirdi."

"Bayan Noriko'yu hatırlıyorum galiba. Ama henüz küçücük bir kızdı. Demek yirmi altısına geldi. Haklısın, savaş en iyi adayların bile işini çok zorlaştırdı."

"Geçen yıl az daha evleniyordu," dedim, "ama son anda suya düştü. Merak ediyorum da –hazır konu açılmışken sorayım–, geçen yıl Noriko'yla ilgili olarak sana gelen oldu mu? Münasebetsizlik yapmak istemem ama..."

"Kesinlikle münasebetsizlik değil, seni çok iyi anlıyorum. Ama hayır, kimseyle konuşmadım. Hem geçen sene şu sıralar çok hastaydım. Bir dedektif gelmiş olsa bile, Bayan Suzuki onu geri çevirmiştir."

Başımı evet der gibi salladım. "Bu sene birisi gelebilir ama."

"Öyle mi? Gelsin o zaman, senin hakkında yalnız iyi şeyler söyleyebilirim. Ne de olsa bir zamanlar yakın arkadaştık."

"Sana minnettarım."

"Gerçi uğraman iyi oldu," dedi, "ama Bayan Noriko'nun evliliğiyle ilgili olarak tasalanmana hiç gerek yok. En son biraz bozuk ayrılmış olabiliriz, ama böyle şeyler aramıza girmemeli. Senin hakkında tabii ki yalnızca iyi şeyler söyleyeceğim."

"Bundan kuşkum yoktu zaten" dedim. "Sen her zaman iyi niyetli bir insan oldun."

"Böyle bir sebepten olsa bile seni gördüğüm için mutluyum."

Matsuda biraz güçlükle öne doğru eğilip çay fincanlarımızı doldurdu. "Kusura bakma, Ono," dedi sonunda, "ama hâlâ bir konuda rahatsız gibisin."

"Öyle mi görünüyorum?"

"Damdan düşer gibi söylediğim için kusuruma bakma, ama birazdan Bayan Suzuki dinlenmem konusunda beni uyarmaya gelecek. Maalesef konukları uzun süre ağırlayamıyorum artık, eski arkadaşlarımı bile."

"Elbette, çok özür dilerim. Çok düşüncesizim."

"Saçmalama, Ono. Seni hemen gönderecek değilim. Ben sadece açmak istediğin bir konu varsa bunu fazla ertelememenin daha iyi olacağını söylüyorum." Ansızın kahkahayla gülmeye başladı. "Patavatsızlığım yüzünden sahiden de dehşete kapılmış gibisin."

"Hiç de değil. Ben çok düşüncesizim. Ama doğrusu sadece kızımın evlilik durumunu açıklamaya gelmiştim."

"Anlıyorum."

"Fakat," diye devam ettim, "bazı ihtimalleri de hatırlatmak iste-

miyor değilim. Şu anki görüşmeler biraz hassas türden. Gelebilecek sorulara nazikçe cevap verirsen sana ne kadar minnettar kalacağımı anlatamam."

"Elbette." Bakışları üstümdeydi ve gözlerinde ufak bir eğlenme belirtisi seziliyordu. "Büyük bir nezaketle."

"Özellikle de geçmişle ilgili sorulara."

Matsuda sesinde biraz soğuklukla, "Ama söyledim ya," dedi, "geçmişle ilgili olarak da senin hakkında sadece iyi şeyler söyleyebilirim."

"Elbettte."

Matsuda beni bir süre daha süzdü, sonra iç geçirdi.

"Üç yıldır bu evden neredeyse hiç çıkmadım" dedi. "Ama ülkemizde olanlara kulaklarımı açık tutuyorum hâlâ. Bir zamanlar başarmakla gurur duyduğumuz şeylerden ötürü senin ve benim gibileri mahkûm etmek isteyenler olduğunun farkındayım. Ve galiba bu yüzden kaygılanıyorsun, Ono. Belki de unutulması gereken şeyler için seni öveceğimi düşünüyorsun."

"Kesinlikle değil" dedim telaşla. "Senin de benim de gurur duyacağımız çok şey var. Konu evlilik olunca durumun hassasiyetini gözetmek gerekiyor, hepsi bu. Ama içimi rahatlattın. Her zamanki gibi sağduyunu konuşturacağını biliyorum."

Matsuda, "Elimden geleni yapacağım" dedi. "Fakat Ono, ikimizin de gurur duyması gereken şeyler var. Şimdikiler ne derse desin. Birkaç yıl daha geçsin, yapmaya çalıştığımız şeylerle konusunda yine başımız dik dolaşabileceğiz. Bunu görecek kadar uzun yaşamayı umuyorum. Tek dileğim, ömrümü adadığım şeylere hakkının teslim edildiğini görmek."

"Elbette. Ben de aynen senin gibi hissediyorum. Ama evlilik görüşmelerinde..."

Matsuda, "Elimden geleni hassasiyeti," diyerek araya girdi, "göstereceğim tabii."

Eğildim ve ikimiz de bir an sessizliğe gömüldük. Sonra Matsuda söze giriverdi: "Peki, söylesene, Ono, geçmişle ilgili kaygıların varsa eğer, eski günlerden birkaç kişiyi daha ziyaret etmişsindir, değil mi?"

"Doğrusunu istersen geldiğim ilk kişi sensin. Eski dostların çoğunun şu sıralar nerede olduklarını bilmiyorum."

"Ya Kuroda'dan ne haber? Duyduğuma göre şehirde bir yerde yaşıyormuş."

"Öyle mi? Onu savaştan... savaştan beri hiç görmedim."

"Bayan Noriko'nun geleceğinden endişe ediyorsak, belki acı verecek ama önce onu bulmak gerekmez mi?"

"Haklısın. Ama nerede olabileceğini hiç bilmiyorum."

"Anlıyorum. Umarım dedektif de onu bulamaz. Fakat o adamların bazıları çok becerikli."

"Doğru."

"Ono, betin benzin atmış. Hem de ilk geldiğinde o kadar sağlıklı görünmene rağmen. Hasta bir adamla aynı odayı paylaşırsan olacağı bu."

Güldüm. "Hiç de değil. İnsan bazen çocuklarına çok üzülüyor, hepsi bu."

Matsuda yine iç geçirip, "Evlenip çocuk yapmadığım için hayatımı boşa geçirdiğimi söylüyorlar bazen. Ama çevreme baktığım zaman çocukların sıkıntıdan başka bir şey vermediğini görüyorum" dedi.

"Çok da yanlış sayılmaz."

"Yine de," diye ekledi, "servetini bırakabileceği çocuklarının olması insanı rahatlatır."

"Evet."

Birkaç dakikaya kalmadan, Matsuda'nın haber verdiği gibi, Bayan Suzuki içeri girdi ve ona bir şey söyledi. Matsuda gülümsedi ve söz dinler bir edayla, "Hemşirem beni almaya geldi. Burada istediğin kadar kalabileceğini söylememe gerek yok elbette. Ama beni mazur görmelisin, Ono" dedi.

Evden çıkıp, beni dik tepeden aşırarak şehre geri götürecek tramvayı beklerken, "geçmişle ilgili olarak sadece iyi şeyler" söylemek konusunda Matsuda'nın verdiği sözü hatırlayıp biraz rahatladım. Gerçi bundan emin olmak için illa onu görmem gerekmiyordu, ama eski arkadaşlarla ilişkileri tazelemek her zaman iyidir. Sonuçta nereden bakılırsa bakılsın, dün Arakava'ya gittiğime değdi.

Nisan 1949

Haftanın üç dört akşamı, ırmağa inen ve savaştan önce de burada yaşamış kimilerince "Tereddüt Köprüsü" olarak bilinen küçük ahşap köprüye giden yolda yürüyorum hâlâ. Ona böyle dememizin sebebi yakın zamana kadar öbür ucunda zevkler mahallemizin yer almasıydı ve söylenen o ki, akşam eğlenceye gitmekle eve, karılarının yanına dönmek arasında kararsız kalan erkeklerin orada vicdan azabı çektikleri görülürmüş. Bazen benim de köprünün üstünde düşünceye dalmış olarak parmaklıklara dayandığım görülüyorsa, bu herhangi bir tereddüt yaşadığımdan değil. Ben sadece orada dikilip günbatımını seyretmekten, çevreye ve civardaki değişimlere göz atmaktan zevk alıyorum.

Biraz önce indiğim tepenin eteğinde kümeler halinde yeni evler yükselmiş. Ayrıca ırmak boyunun ilerisi bir yıl önce çamur ve çimenlikken, şimdi şehirden bir şirket müstakbel çalışanları için orada apartmanlar inşa ediyor. Fakat güneş ırmağa iyice yaklaştığında, kaba inşaat halindeki bu yapıları şehrin bazı yerlerinde hâlâ rastlanan bomba yıkıntılarıyla karıştırmak işten bile değil.

Öte yandan bu yıkıntılar her geçen hafta giderek seyreliyor; onları görmek isterseniz artık belki ta kuzeydeki Vakamiya semtine, olmadı, Honço'yla Kasugamaçi arasındaki o yerle bir edilmiş bölgeye gitmeniz gerekebilir. Oysa daha bir yıl evvel bomba yıkıntıları şehrin her köşesindeki olağan görüntülerden biriydi. Sözgelimi, Tereddüt Köprüsü'nün karşısındaki arazi (zevkler mahallemizin olduğu bölge) geçen yıl şu sıralar hâlâ bir moloz yığınıydı. Fakat artık istikrarlı bir gelişme görülüyor. Örneğin Bayan Kavakami'nin barının önündeki yolda bir zamanlar eğlence meraklısı kalabalıklar güçbela ilerleyebiliyordu; fakat şimdi oraya beton bir yol yapılıyor ve iki yanında da sıra sıra dev işyeri binalarının temelleri yükseliyor.

Bayan Kavakami, yerini almak için bir şirketin önerdiği yüklü tutardan bahsedince, er ya da geç mekânını kapatıp taşınacağı gerçeğini kabullenmiştim.

"Ne yapacağımı bilmiyorum" demişti. "Bu kadar zaman sonra buradan ayrılmak çok zor. Dün gece düşünmekten gözüme uyku girmedi. Ama Sensei, bir yandan düşünürken öbür yandan kendi kendime dedim ki, artık Şintaro-san da gittiğine göre Sensei'den başka sadık müşterim kalmadı. Gerçekten ne yapacağımı bilmiyorum."

Bugünlerde sahiden tek gerçek müşterisi benim. Şintaro geçen kış yaşanan küçük hadiseden beri –kuşkusuz benimle yüzleşmeye cesareti olmadığından– Bayan Kavakami'ye hiç uğramadı. Kadın için büyük talihsizlik, ne de olsa onun bu işle bir ilgisi yoktu.

Geçen kış bir akşamdı; o günlerde âdetimiz olduğu üzere yine birlikte içiyorduk ki, Şintaro önce yeni bir liseye öğretmen olarak atanmak istediğini söyledi. Sonra da benzer görevler için birkaç başvuru yaptığını açıkladı. Tabii Şintaro'nun öğrencim olduğu zamanlar çok gerilerde kaldı ve bana danışmadan bu işlere kalkışmaması için bir neden yok; böyle durumlar için çok daha uygun mevkilerde başka kefilleri olduğunu (örneğin, işvereni) gayet iyi biliyorum. Yine de itiraf etmeliyim ki, bu başvurulardan hiç söz etmemesi beni biraz şaşırttı. Dolayısıyla yılbaşından hemen sonraki günlerden birinde Şintaro kapımda belirince ve holde dikilip huzursuzca kıkırdayarak, "Sensei, buraya bu şekilde gelmem büyük münasebetsizlik" deyince rahatlamaya yakın bir duyguya kapıldım; sonuçta işlerin böyle yürümesine daha alışkındım.

Kabul salonundaki mangalı yaktım. Ellerimizi ısıtmak için ikimiz de ona doğru sokulduk. Şintaro'nun üstünden çıkarmadığı paltosuna yapışmış kar tanelerini fark ettim ve "Kar yine mi başladı?" diye sordum.

"Çok az, Sensei. Sabahki gibi değil."

"İçerisi bu kadar soğuk olduğu için kusura bakma. Maalesef evin en dondurucu yerindeyiz."

"Önemli değil, Sensei. Benim evim çok daha soğuk." Mutlu mutlu gülümseyip közlerin üstünde ellerini ovaladı. "Beni böyle kabul etmeniz büyük nezaket. Yıllardır bana çok iyi davrandınız, Sensei. Benim için yaptıklarınız saymakla bitmez."

"Önemi yok, Şintaro. Doğrusunu istersen bazen seni eskiden çok ihmal etmiş olduğumu düşünüyorum. O bakımdan ihmalkârlığımı böyle geç de olsa telafi etmemin bir yolu varsa buna memnun olurum."

Şintaro güldü ve ellerini ovuşturmaya devam etti. "Gerçekten, Sensei, bu söylediğiniz o kadar yersiz ki. Bana yaptıklarınız saymakla bitmez."

Onu bir süre süzdükten sonra, "Ee, söyle bakalım, Şintaro, senin için ne yapabilirim?" diye sordum.

Şintaro şaşkın bir ifadeyle başını kaldırıp yine güldü.

"Affedersiniz, Sensei, burası o kadar rahat ki, niçin böyle başınızı ağrıttığımı unutuyordum az daha."

Dediğine göre Higaşimaçi Lisesi'ne yaptığı başvuru umut vericiydi; güvenilir kaynaklar başvurusunun olumlu karşılandığını haber vermişlerdi.

"Fakat Sensei, kurul bir iki önemsiz konuda yeterince tatmin olmamış görünüyor."

"Öyle mi?"

"Evet, Sensei. Belki daha açık sözlü olmam gerekiyor. O önemsiz konular geçmişle ilgili."

"Geçmişle mi ilgili?"

"Evet, Sensei." Şintaro bu sırada huzursuzca güldü. Sonra biraz da isteksizce devam etti: "Size çok büyük saygım olduğunu biliyorsunuz, Sensei. Sizden çok şey öğrendim ve aramızdaki bağdan her zaman gurur duyacağım."

Başımla onaylayıp devam etmesini bekledim.

"Gerçek şu ki, Sensei, kurula şahsen yazıp bazı beyanlarımı doğrularsanız minnettar kalırım."

"Peki, neymiş bu beyanlar, Şintaro?"

Şintaro yine kıkırdayıp ellerini mangalın üstüne doğru uzattı.

"Sadece kurulu tatmin etmek için, Sensei. Başka bir şey değil. Bir ara fikir ayrılığına düştüğümüzü hatırlarsınız, Sensei. Çin buhranı üstüne yaptığım çalışmayla ilgili."

"Çin buhranı mı? Korkarım böyle bir anlaşmazlık hatırlamıyorum, Şintaro."

"Bağışlayın beni, Sensei, belki de abartıyorum. Zaten anlaşmazlık denecek kadar bariz bir hal almadı hiç. Ama aynı fikirde olmadığımı dile getirecek basiretsizliği göstermiştim. Demek istediğim, çalışmalarımla ilgili önerilerinize karşı gelmiştim."

"Özür dilerim, Şintaro, ama neden söz ettiğini çıkaramadım."

"Böyle önemsiz bir meselenin Sensei'nin aklında kalmamış olması doğal. Ne var ki, bu konu şu an benim için biraz önem taşıyor.

Aynı akşam Bay Ogava'nın sözlenmesini kutlamak için bir parti verdiğimizi söylersem belki hatırlamanıza yardımı olur. İşte o akşam – galiba Hamabara Oteli'ndeydik– herhalde içkiyi biraz fazla kaçırmış ve size düşüncelerimi açıklama kabalığını göstermiştim."

"O akşama ait silik de olsa bir anım var, ama ayrıntısını hatırladığımı söyleyemeyeceğim. Yine de, Şintaro, o türden küçük bir anlaşmazlığın şimdiki bir işle ne ilgisi olabilir?"

"Bağışlayın beni, Sensei, ama duruma bakılırsa biraz önem kazandı. Kurulun bazı hususlardan emin olması gerekiyor. Ne de olsa Amerikalı yetkililerin tatmin olması..." Şintaro'nun huzursuz sesi giderek zayıfladı. Sonra şöyle dedi: "Size yalvarıyorum, Sensei, o küçük anlaşmazlığı hatırlamaya çalışın. Sizden öğrendiğim onca şey için size eskiden olduğu gibi şimdi de minnettarım, ama doğrusu fikirlerim sizinkiyle her zaman uyuşmadı. O günlerde okulumuzun gidişatıyla ilgili ciddi çekincelerim olduğunu söylesem abartmış olmam. Mesela, belki hatırlarsınız, Çin buhranı konulu afişlerde sonunda talimatlarınıza uymama rağmen bazı kuşkularım vardı, hatta düşüncelerimi size açacak kadar ileri gitmiştim."

Yüksek sesle, "Çin buhranı konulu afişler" diye düşündüm. "Evet, senin afişlerini şimdi hatırladım. Milletimiz için hayati bir dönemdi. Oyalanmayı bırakıp ne istediğimize karar vermemiz gereken bir zamandı. Aklımda kaldığı kadarıyla iyi bir iş çıkarmıştın ve hepimiz de seninle gurur duyuyorduk."

"Fakat hatırlarsınız ki, Sensei, benden istediğiniz şey konusunda ciddi kuşkularım vardı. Hamabara Oteli'nde sizinle aynı fikirde olmadığımı açıkça belirttiğim aklınızdadır. Böyle küçük bir meseleyle başınızı ağrıttığım için beni bağışlayın, Sensei."

Sanırım bir süre sessiz kaldım. O sırada ayağa kalkmış olmalıyım, çünkü konuşmaya başladığımda salonun öbür yanında, verandanın kapısının orda durduğumu hatırlıyorum.

Sonunda, "Seni etki altında bırakacak bir münasebetimizin olmadığını kurula bir mektupla bildirmemi istiyorsun" dedim. "İsteğinin özeti bu."

"Kesinlikle öyle bir şey değil, Sensei. Beni yanlış anlamayın. Adımın sizinle birlikte anılması beni her zamanki gibi gururlandırır. Sadece Çin afişleriyle ilgili kampanya konusunda kurulun kuşkularını giderebilirsek..."

Sesi yine giderek zayıfladı. Kapıyı azıcık araladım. Salona so-

ğuk bir yel doldu, ama nedense buna aldırmadım. Aralıktan dışarısını, verandayı ve daha gerisindeki bahçeyi seyre koyuldum.

"Şintaro," dedim, "niçin geçmişle dürüstçe yüzleşmiyorsun? O afiş kampanyası sana o sıralar çok itibar kazandırdı. Hem itibar hem övgü. Dünya senin eserlerin hakkında artık farklı düşünüyor olabilir, ama bu yüzden kendine yalan söyleme."

Şintaro, "Evet, Sensei," dedi, "demek istediğinizi anlıyorum. Fakat konuya dönersek, Çin buhranıyla ilgili afişler konusunda kurula yazabilirseniz size minnettar kalırım. Hatta kurul başkanının adı ve adresi yanımda."

"Şintaro, lütfen beni dinle."

"Sensei, lütfen bunu bir saygısızlık olarak görmeyin, öğütleriniz ve öğrettikleriniz için size daima minnettar kalacağım. Fakat şu an meslek hayatımın ortasındayım. Emekli olduktan sonra bunları düşünüp taşınmak iyi güzel, ama gelin görün ki çetin bir dünyada yaşıyoruz ve zaten her bakımdan benim olan bu göreve gelebilmek için bir iki konuyu halletmem gerekiyor. Sensei size yalvarıyorum, lütfen durumumu anlayın."

Cevap vermedim; bahçeme düşen kara bakmayı sürdürdüm. Arkamda Şintaro'nun ayağa kalktığını duyabiliyordum.

"İşte ad ve adres, Sensei. Müsaade buyurursanız onları buraya bırakıyorum. Fırsatınız olduğunda buna biraz zaman ayırabilirseniz minnettar kalırım."

Bir sessizlik oldu ve bu arada sanırım Şintaro da bekledi ki, dönüp hiç olmazsa başı dik bir şekilde ayrılmasına izin vereyim. Bahçemi seyretmeyi sürdürdüm. Ne kadar kararlı yağsa da, çalıların ve dalların üstü çok az kar tutmuştu. Nitekim ben bakarken küçük bir yel esti ve akçaağacın bir dalını sallayarak oradaki karın çoğunu aşağı düşürdü. Yalnız bahçenin uzak yanındaki taş fenerin üstünde sağlam bir beyaz tepe vardı.

Şintaro'nun müsaade isteyip ayrıldığını duydum.

O gün Şintaro'ya gereğinden sert davranmış gibi görünebilirim. Fakat o ziyaretten önceki haftalarda olanları hesaba katarsanız, sorumluluktan kaçma gayretlerine anlayış göstermeyişimi eminim anlayışla karşılarsınız. Çünkü Şintaro'nun ziyareti Noriko'nun *mi-ai*'sinden* hemen birkaç gün sonraya denk gelmişti.

---

* Jap. Resmi evlilik görüşmesi. (yay. n.)

Noriko'yla Taro Sito'nun evlenmeleri niyetiyle başlayan görüşmeler geçen sonbahar boyunca başarılı diyebileceğim bir şekilde sürmüştü; ekimde fotoğraflar alınıp verildi ve müteakiben arabulucumuz Bay Kyo vasıtasıyla gencin Noriko'yla görüşmeye istekli olduğunu öğrendik. Noriko bu konuda düşünmek istediğini söyleyerek naz yaptı tabii, ama yaşının yirmi altı olduğu hesaba katılırsa Taro Saito gibi bir adayı öyle kolay geri çeviremeyeceği belliydi.

Ben de bir *miai*'ye olumlu baktığımız konusunda Bay Kyo'ya haber verdim ve nihayet kasımda Kasuga Park Oteli'nde buluşmak için sözleştik. Takdir edersiniz ki, bugünlerde Kasuga Park Oteli biraz bayağı bir çağrışım yaptığından, bu tercih beni pek mutlu etmedi. Fakat Bay Kyo özel bir oda için yer ayırtılacağına dair bana güvence verdi; Saito'ların oradaki yemeklerden son derece hoşlandıklarını da belirtince, sonunda razı geldim.

Bay Kyo ayrıca müstakbel damadın ailesinin *miai*'de bizden daha kalabalık olacağına dikkat çekmişti, anne babasının yanı sıra erkek kardeşi de orada hazır bulunmaya niyetliydi. Bu sözüyle, Noriko'ya destek olacak bir akraba veya yakın arkadaş getirmemizin isabetli olacağını ima ediyordu. Fakat tabii Setsuko uzaktaydı ve böyle bir buluşmaya münasip bir dille çağırabileceğimiz başka biri de yoktu. Noriko'nun bu konuda normalde olacağından daha gergin olmasının sebebi, buluşma yerini beğenmeyişimiz kadar *miai*'de bir şekilde dezavantajlı duruma düşeceğimiz endişesi de olabilir. Anlayacağınız, *miai* yaklaştıkça günler daha zor geçmeye başlamıştı.

Noriko işten eve geldiği çoğu gün, daha girer girmez, "Bütün gün ne yaptın, baba? Herhalde yine ağlayıp sızlandın" gibi sözler söylüyordu. Oysa tam tersi, "ağlayıp sızlanmakla" değil, evlilik görüşmelerinin iyi sonuç vermesi için başka şeylerle uğraşıyordum. Fakat o sırada gidişatın ayrıntılarıyla onu rahatsız etmemem gerektiğini düşündüğümden, dokundurmalarını duymazdan geldim. Şimdi dönüp bakınca bazı konuları açıkça tartışmamamızın da Noriko'yu kaygılandırmış olabileceğini görüyorum; kendi hesabıma daha açık sözlü olsaydım o günlerde aramızda geçen tatsız konuşmaların önü alınabilirdi belki.

Sözgelimi, Noriko'nun eve geldiği bir öğleden sonra bahçedeki çalıları budamakla meşguldüm. Kızım bana verandadan son derece medeni bir şekilde selam vermiş, ardından evin içinde kaybolmuş-

tu. Birkaç dakika sonra verandada oturup sonucu değerlendirmek üzere bahçeyi süzerken, üstüne bir kimono geçirmiş olan Noriko çayla çıkageldi. Tepsiyi aramıza bırakıp o da oturdu. Hatırladığım kadarıyla geçen sonbaharın son muhteşem ikindilerinden biriydi ve yeşilliğin arasından yumuşak bir gün ışığı süzülüyordu. Bahçeye baktığımı fark eden Noriko, "Bambuyu niçin öyle budadın, baba? Orantısız görünüyor" dedi.

"Orantısız mı? Sana öyle mi geldi? Bence gayet orantılı görünüyor. Bak, yeni sürgünlerin nerelerde yoğunlaştığını hesaba katmak gerekiyor."

"Babamız her şeyi karıştırmaya meraklı. Bu gidişle o çalıyı da mahvedecek."

"O çalıyı da mı mahvedecek?" Yüzümü kızıma döndüm. "Ne demek istiyorsun? Yani öbürlerini de mi mahvettim?"

"Açelyalar hâlâ toparlanamadı. Babamızın boş vakti fazla gelirse olacağı bu. Gerekmediği halde her yeri karıştırmaya başlıyor."

"Affedersin, Noriko, dediğinden hiçbir şey anlamadım. Yani açelyaların da mı düzensiz olduğunu söylüyorsun?"

Noriko yine bahçeye bakıp iç geçirdi. "İşleri oluruna bırakmalısın."

"Kusura bakma, Noriko, ama bana kalırsa bambu da açelyalar da şimdi çok daha iyi. Senin 'orantısız' dediğin şeyi göremiyorum."

"Demek ki o zaman babamız körleşiyor. Ya da sadece zevksizleşiyor."

"Zevksizleşiyor mu? Bak bu ilginç işte. Biliyorsun ki, Noriko, benim adım asla zevksizlikle birlikte anılmamıştır."

"Eh, benim de gördüğüm kadarıyla baba," dedi kızım bıkkın bir sesle, "bambu orantısız. Ve üstündeki ağacı da bozdun."

Bir süre bahçeyi sessizce süzdüm. Başımla onaylayarak, "Evet" dedim sonunda. "Sanırım o şekilde bakmak da mümkün, Noriko. Sende hiç sanat içgüdüsü olmadı. Ne sende ne de Setsuko'da. Kenji öyle değildi, ama siz kızlar annenize çektiniz. Hatta annenizin de böyle yalan yanlış yorumlar yaptığını hatırlarım."

"Babamızın çalı budamada bu kadar uzman olduğunu bilmiyordum. Farkına varamamışım. Affedersin."

"Ben uzman olma iddiasında değilim. Sadece zevksizlikle itham edilmeme biraz şaşırdım. Pek alışık olmadığım bir itham, hepsi bu."

"Öyle olsun, baba, sonuçta kişisel zevklerimizle ilgili bir konu."

"Annen de senin gibiydi, Noriko. Aklına ne gelirse, pat diye söylerdi. Açıksözlülük diye buna diyorlar herhalde."

"Eminim babamız bu konuları daha iyi bilir. Bunun tartışma götürmeyeceği kuşkusuz."

"Hatırlıyorum da, Noriko, annen bazen resimlerimle ilgili yorumlarda bile bulunurdu. Bir şey söylemeye çalışır ve beni güldürürdü. Sonra kendi de güler ve bu konulardan anlamadığını itiraf ederdi."

"Demek babamız resimleriyle ilgili olarak da her zaman haklıydı."

"Noriko, bunu tartışmanın bir anlamı yok. Hem bahçede yaptıklarımı beğenmiyorsan, istediğin bitkiyi zevkine göre düzeltmekte serbestsin."

"Çok naziksin, baba. Peki, bunu hangi ara yapmamı istersin? Ben babamız gibi bütün gün oturmuyorum."

"Ne demek istiyorsun, Noriko? Bütün gün hiç durmadım." Bir an ona ters ters baktım; fakat o, bezgin bir ifadeyle bahçeye bakmayı sürdürdü. Ben de yüzümü çevirip iç geçirdim. "Ama bunu tartışmanın bir anlamı yok. Annen hiç olmazsa böyle şeyleri kabul ederdi de birlikte gülerdik."

Böyle anlarda onun adına ne kadar çaba gösterdiğimi anlatmak için dayanılmaz bir istek duyuyordum. Bunu yapsaydım kızım kuşkusuz şaşırırdı – ve sanırım bana karşı takındığı tutumdan ötürü utanırdı. Çünkü sözgelimi, daha o gün Kuroda'nın şu anda yaşamakta olduğunu öğrendiğim Yanagava semtine gitmiştim.

Kuroda'nın yerini öğrenmek o kadar da zor olmadı. Uemaçi Üniversitesi'ndeki resim profesörü niyetimin iyi olduğuna inanınca, adresini vermekle kalmadı, son yıllarda eski öğrencimin başından geçenleri de anlattı. Göründüğü kadarıyla Kuroda savaşın sonunda serbest bırakılmasının ardından bayağı toparlanmış. Bu dünyanın halleri öyledir işte; hapiste geçen yıllar insana güçlü bağlantılar sağlar da bazı kesimler ona kucak açıp ihtiyaçlarını görür. Dolayısıyla Kuroda iş (çoğunlukla küçük çaplı özel dersler) bulmakta da, tablolarını yapacak malzemeleri temin etmekte de zorlanmamış. Derken, geçen yaz başına doğru Uemaçi Üniversitesi'nde resim hocalığı görevine getirilmiş.

Şimdi böyle demem size biraz ters gelebilir, ama Kuroda'nın meslek hayatında ilerlediğini duymak hoşuma gitti –hatta gurur duydum. Şartlar yüzünden araları açılmış olsa bile, bir öğretmenin eski öğrencisinin başarısıyla gurur duymasından doğal ne olabilir?

Kuroda iyi bir semtte yaşamıyordu. Bir süre viran pansiyonlarla dolu daracık sokaklarda dolaştıktan sonra bir fabrikanın avlusuna benzeyen beton bir meydana vardım. Meydanın karşı tarafında park etmiş kamyonlar görülüyordu ve onların da gerisinde, bir tel örgünün öbür yanında bir buldozer toprağı kazıyordu. Başımın üstünde yükselen kocaman yeni binanın Kuroda'nın yaşadığı apartman oluğunu ancak buldozeri bir süre izledikten sonra anladığımı hatırlıyorum.

İki küçük oğlanın üç tekerlekli bisikletle koridorda bir aşağı bir yukarı gittikleri ikinci kata çıkıp Kuroda'nın kapısını arandım. Zili ilk çaldığımda cevap gelmedi ama yüzleşme kararımdan vazgeçmeye niyetim olmadığı için tekrar denedim.

Kapıyı yirmilerinde, temiz yüzlü bir genç açtı.

"Çok üzgünüm," –son derece içten konuşuyordu– "fakat Bay Kuroda şu an evde değil. Acaba, efendim, iş arkadaşı mısınız?"

"Bir bakıma öyle. Onunla konuşmak istediğim birkaç mesele vardı."

"O halde gelip onu içeride beklemez misiniz? Bay Kuroda birazdan gelir. Sizi bulamazsa çok üzüleceğinden eminim."

"Zahmet vermek istemem."

"Ne zahmeti, efendim? Lütfen içeri buyurun."

Daire şimdikilerin çoğu gibi küçüktü ve tatamisi alçak bir basamakla girilen evin kapısının dibinden başladığından, sofa denebilecek bir alan da yoktu. Derli toplu bir evdi, duvarlarda birkaç tablo ve süs eşyası asılıydı. Dar bir balkona açıldığını gördüğüm koca pencerelerden içeri bolca gün ışığı giriyordu. Dışarıdaki buldozerin sesi duyuluyordu.

Bana bir minder getiren genç, "Umarım bir aceleniz yoktu, efendim" dedi. "Fakat Bay Kuroda sizi bıraktığımı öğrense beni asla affetmez. Lütfen müsaade edin, size çay yapayım."

"Çok naziksiniz" diyerek oturdum. "Bay Kuroda'nın öğrencisi misiniz?"

Genç kısa bir kahkaha attı. "Bay Kuroda beni tanıtırken himayesinde olduğumu söyleme nezaketini gösteriyor, ama bu payeye

layık olup olmadığımdan emin değilim. Adım Ençi. Bay Kuroda bana özel ders verirdi; sağ olsun, üniversitedeki yoğun işlerine rağmen hâlâ çalışmalarım konusunda yardımcı oluyor."

"Öyle mi?"

Dışarıdan iş başındaki buldozerin sesi geldi. Delikanlı ne yapacağını bilemez halde bir süre durdu, sonra "Müsaadenizle, ben biraz çay hazırlayayım" diyerek izin istedi.

Birkaç dakika sonra geri geldiğinde duvardaki bir tabloyu göstererek "Bay Kuroda'nın tarzı hiç şaşmıyor" dedim.

Delikanlı bu sözüm üstüne güldü ve tepsi hâlâ elinde, mahcup bir edayla resme baktı. "Korkarım o tablo Bay Kuroda'nın eline su dökemez, efendim" dedi.

"Onun eseri değil mi?"

"Korkarım benim gayretimin eseri, efendim. Hocam onu sergilemeye layık buldu."

"Sahiden mi? Güzel, güzel."

Tabloya bakmayı sürdürdüm. Delikanlı tepsiyi yanımdaki bir sehpaya bırakıp oturdu.

"Yani sahiden sizin çalışmanız mı? Öyleyse sizde büyük bir yetenek olduğunu söylemeliyim. Gerçekten büyük bir yetenek."

Çocuk yine utangaç utangaç güldü. "Bay Kuroda'nın öğrencisi olduğum için çok talihliyim. Fakat daha öğrenecek çok şeyim var."

"Bense bunun Bay Kuroda'nın çalışmalarından biri olduğuna kalıbımı basabilirdim. Fırça darbeleri onun tarzını yansıtıyor."

Delikanlı ne yapacağını şaşırmış gibi çaydanlığı acemice evirip çeviriyordu. Ben onu izlerken kapağını açıp içine baktı.

"Bay Kuroda hep," dedi, "kendi tarzımda resim yapmam gerektiğini söylüyor. Fakat onun üslubunun beğendiğim o kadar çok yanı var ki, taklit etmekten kendimi alamıyorum."

"Bir süre öğretmeninizi taklit etmenizde sakınca yok. O yolla çok şey öğrenirsiniz. Fakat zamanla kendi fikirlerinizi ve tekniğinizi geliştirmelisiniz, çünkü çok yetenekli bir genç olduğunuza kuşku yok. Evet, geleceğinizin çok parlak olduğuna eminim. Bay Kuroda'nın sizinle ilgilenmesine şaşmamalı."

"Bay Kuroda'ya ne çok şey borçlu olduğumu size anlatamam, efendim. Gördüğünüz gibi evinden bile faydalanıyorum. Yaklaşık iki haftadır buradayım. Pansiyonumdan atıldım, ama Bay Kuroda

imdadıma yetişti. Benim için yaptıklarını anlatmakla bitiremem, efendim."

"Sizi pansiyondan mı attılar?"

"Sizi temin ederim, efendim," dedi hafiften gülerek, "kiramı ödedim. Fakat ne yaptıysam, tatamiye boya sıçratmamayı başaramadım; sonunda ev sahibim beni kovdu."

İkimiz de güldük.

"Özür dilerim, güldüğüme bakmayın, sizi çok iyi anlıyorum. Ben de başlarda aynı sorunları yaşamıştım. Fakat sabrederseniz uygun çalışma şartlarına çok geçmeden kavuşursunuz" dedim.

Yine güldük.

Delikanlı, "Çok moral verdiniz, efendim" diyerek çayları doldurmaya başladı. "Bay Kuroda'nın eli kulağındadır. Ne olur gitmekte acele etmeyin. Bay Kuroda yaptıklarınız için teşekkür etme fırsatı bulduğuna çok sevinecektir."

Şaşkınlıkla ona baktım. "Yani Bay Kuroda bana teşekkür mü etmek istiyor?"

"Beni bağışlayın, efendim, ama Kordon Cemiyeti'nden olduğunuzu sanıyordum."

"Kordon Cemiyeti mi? Affedersiniz, o nedir?"

Tekrar mahcup bir tavır takınan delikanlı oturduğum yere doğru bir bakış attı. "Affedersiniz, efendim, benim hatam. Oradan olduğunuzu sanmıştım."

"Korkarım değilim. Ben yalnızca Bay Kuroda'nın eski bir tanıdığıyım."

"Anlıyorum. Eski bir meslektaşı mı?"

"Evet. Öyle de diyebiliriz sanırım." Gencin duvardaki tablosuna yeniden baktım. "Evet, kesinlikle," dedim, "büyük bir yetenek. Çok büyük bir yetenek." Bu arada onun beni dikkatle süzdüğünü fark ettim. Sonunda, "Özür dilerim, efendim, ama adınızı sorabilir miyim?" dedi.

"Affedersiniz, kim bilir ne kadar kaba bir insan olduğumu düşünmüşsünüzdür. Adım Ono."

"Anlıyorum."

Delikanlı doğrulup pencereye gitti. Bir süre sehpadaki fincanlardan yükselen buharı seyrettim.

"Bay Kuroda'nın gelmesine daha var mı?" diye sordum nihayet.

Delikanlının başta cevap vermeyeceğini sandım. Fakat sonra

pencereden ayrılmadan, "Yakında dönmeyebilir, belki öbür işlerinizi ertelememeniz daha uygun olur" diye karşılık verdi.

"Eğer sakıncası yoksa biraz daha bekleyeyim, hazır bu kadar yolu gelmişken."

"Bay Kuroda'ya geldiğinizi haber veririm. Belki size yazar."

Koridordaki çocuklar bisikletlerini yakınımızda bir yerde duvara bindiriyor ve birbirlerine bağırıyorlardı. Penceredeki delikanlının somurtkan bir çocuğa benzediğini o an fark ettim.

"Bunu söylediğim için kusuruma bakmayın, Bay Ençi" dedim. "Ama henüz çok gençsiniz. Bay Kuroda'yla birbirimizi tanıdığımızda en iyi ihtimalle çocuktunuz. Bütün ayrıntılarını bilmediğiniz konularda hemen bir yargıya varmazsanız sevinirim."

Bana dönerek, "Ayrıntı mı?" dedi. "Affedersiniz, efendim ama acaba siz o ayrıntıların farkında mısınız? Onun ne kadar acı çektiğinden haberiniz var mı?"

"Çoğu şey göründüğünden daha karmaşıktır, Bay Ençi. Sizin kuşağınızdan gençler her şeyi basite indirgemeye eğilimliler. Şu an bu konuyu tartışmamız anlamsız zaten. Sizin için bir sakıncası yoksa ben Bay Kuroda'yı bekleyeceğim."

"Bence, efendim, işlerinizi daha fazla ertelememeniz yerinde olur. Bay Kuroda döndüğünde ben ona haber veririm." Delikanlı sesindeki nezaket tonunu buraya kadar korumayı başarmıştı ama artık kendine hâkim olamıyor gibiydi. "Dürüst olmak gerekirse, efendim, yüzsüzlüğünüze hayret ediyorum. İyi niyetli bir konuk gibi gelmenize."

"Ama ben iyi niyetliyim. Ayrıca müsaade buyurursanız, beni kabul edip etmemeyi Bay Kuroda'ya bırakalım."

"Efendim, Bay Kuroda'yı yakından tanırım ve bence gitseniz iyi olur. Sizi görmek istemeyecektir."

İç çekip ayağa kalktım. Delikanlı yine pencereden dışarı bakıyordu. Fakat şapkamı askıdan alırken bir kez daha bana döndü. Sesinde garip bir soğukkanlılıkla, "Bütün ayrıntılar, Bay Ono" dedi. "Açık ki, bütün ayrıntıların farkında olmayan sizsiniz. Yoksa buraya hangi cüretle gelebilirsiniz? Mesela, efendim, Bay Kuroda'nın omzunun durumunu biliyor muydunuz? Büyük acılar içinde olmasına rağmen cezaevi müdürleri vicdanları dahi sızlamadan omzundaki yarayı görmezden geldiler ve savaş bitene kadar da kimseye hiçbir şey söylemediler. Fakat dayak atmaya gelince, onu her sefe-

rinde gayet güzel hatırlıyorlardı. Hain. Ona öyle diyorlardı. Hain. Her gün, her dakika. Ama asıl hainlerin kim olduğunu artık hepimiz biliyoruz."

Ayakkabılarımın bağcıklarını bağladım ve kapıya yöneldim.

"Bay Ençi, bu dünyayı ve onun hallerini bilemeyecek kadar gençsiniz daha."

"Artık hepimiz asıl hainlerin kim olduğunu biliyoruz. Üstelik çoğu hâlâ serbest dolaşıyor."

"Bay Kuroda'ya geldiğimi söyler misiniz? Belki bana yazma nezaketini gösterir. İyi günler, Bay Ençi."

Delikanlının sözlerinin beni boş yere üzmesine elbette izin vermedim, ama Noriko'nun evlilik görüşmeleri sürerken, Kuroda'nın beni Ençi'nin belirttiği kadar düşmanca anması ihtimali sahiden de rahatsız ediciydi. Ne kadar can sıkıcı olursa olsun, bir baba olarak konunun üstüne gitmek vazifemdi ve o öğleden sonra eve dönünce Kuroda'ya bir mektup yazıp, biraz hassas ve önemli bir meselede onunla konuşmak istediğimi, tekrar görüşmeyi arzu ettiğimi bildirdim. Mektubumda dostça ve uzlaşmacı bir üslup kullanmıştım, bu yüzden birkaç gün sonra aldığım soğuk ve kaba denecek kadar kısa cevap beni hayal kırıklığına uğrattı.

Eski öğrencim, "Görüşmemizin kayda değer bir sonuç vermesinin imkân dahilinde olduğunu sanmıyorum" diyordu. "Geçen gün uğrama nezaketi gösterdiğiniz için teşekkür ederim, fakat talebinize karşılık vererek sizi daha fazla zahmete sokmamam gerektiğini düşünüyorum."

Kuroda'yla ilgili bu sorun, itiraf etmeliyim ki, moralimi biraz bozdu; hele Noriko'nun görüşmeleri için taşıdığım iyimserliğe kesinlikle gölge düşürdü. Ve daha önce de belirttiğim gibi, Kuroda'yla görüşme girişimlerimin ayrıntılarını saklamama rağmen, kızım bu sorunun tatminkâr bir şekilde çözülemediğini sezmişti; bu da kaygılarını pekiştirmiş olmalı.

Miai günü gelip çattığında o kadar gergin görünüyordu ki, akşam kusursuz bir rahatlık ve özgüven sergileyeceklerinden emin olduğum Saito'ların üzerinde bırakacağı izlenimden endişe duymaya başladım. İkindi sularında Noriko'yu biraz neşelendirmenin iyi olacağını düşündüm. Gazete okuduğum yemek salonunun önünden geçtiğini görünce ona takılmamdaki maksat buydu.

"Bütün günü giyinip süslenmekle geçirdin, Noriko. Beni hayrete düşürdün. Gören de düğüne gideceğini sanır."

Kızım, "Kendi hazır olmadığı halde başkasıyla dalga geçmek tam babamıza göre bir davranış" diye terslendi.

Gülerek, "Benim hazırlanmam alt tarafı birkaç dakika" dedim. "Bu işin bütün gününü alması sahiden de şaşılacak şey."

"Babamızın sorunu da bu. Bu işlere gerektiği gibi hazırlanamayacak kadar mağrur."

Hayretle başımı kaldırdım. "Ne demek 'mağrur'? Bir şey mi söylemek istiyorsun, Noriko?"

Kızım arkasını dönüp saç tokasını düzeltti.

"Noriko, 'mağrur' derken neyi kastediyorsun?"

"Babamız benim istikbalim gibi önemsiz bir konuyu büyütmek istemiyorsa bunu çok iyi anlarım. Ne de olsa daha gazetesini bitirmedi."

"Ama konuyu saptırıyorsun. Benim 'mağrur' olmamla ilgili bir şeyler diyordun. Ağzındaki baklayı çıkarır mısın?"

Kızım, "Benim derdim sadece babamızın zamanında hazır olması" dedi ve emin adımlarla salondan çıktı.

O zor günlerde sık sık olduğu gibi, Noriko'nun bu seferki tavırlarıyla önceki yıl Miyake'lerle yapılan görüşmelerde takındığı tutum arasındaki farka takıldı kafam. Noriko o zamanlar neredeyse umursamazlık derecesinde rahattı, ama tabii Jiro Miyake'yi iyi tanıyordu, herhalde ondan. Evleneceklerine güveni tamdı ve aileler arasındaki müzakereleri sıkıcı bir formalite olarak görüyordu. Oradan aldığı darbe kuşkusuz ağır olmuştu, ama yine de o öğleden sonraki imalı sözlerine bence gerek yoktu. Ne olursa olsun, bu küçük ağız dalaşının bizi *miai*'ye uygun bir ruh haline soktuğunu söyleyemeyeceğim gibi, büyük bir ihtimalle akşam Kasuga Park Oteli'nde yaşananlara da etkisi olmuştur.

Kasuga Park Oteli uzun yıllar boyunca şehrin Batı tarzındaki en güzel otellerinden biri olmuştu. Fakat idare bugünlerde odaları –kuşkusuz, mekânı büyüleyici derecede "Japon" bulan Amerikalı müşterilerini etkilemek niyetiyle– biraz bayağı bir üslupta döşemeye başladı. Yine de Bay Kyo'nun ayırttığı ve başlıca özelliği Kasuga Tepesi'nin batı yamacını gören cumbadaki manzaralı geniş pencereler olan oda yeterince güzeldi. Buradan aşağılardaki şehrin

ışıklarını görmek mümkündü. Öbür özelliklere gelince, kocaman yuvarlak masayla yüksek arkalıklı sandalyelerin yanı sıra savaştan önce uzaktan tanıdığım bir ressam olan Matsumoto'nun duvardaki bir tablosu odaya hâkimdi.

Buluşmanın bende yarattığı gerginliğin etkisiyle beklediğimden biraz daha hızlı içmiş olmalıyım ki, o akşama dair anılarım olması gerektiği gibi berrak değil. Fakat damat olarak değerlendirmem istenen genç Taro Saito'nun üzerimde olumlu bir izlenim bıraktığını hatırlıyorum. Zeki ve sorumluluk sahibi olduğu kadar, babasında görüp takdir ettiğim özgüvenli zarafete ve görgüye de her bakımdan sahipti. Kızımla içeri girdiğimizde bizi telaşsız ama bir o kadar da kibar karşıladığını gözlediğim Taro Saito, yıllar önce yine benzer bir durumda bende aynı izlenimi uyandıran bir başka genci hatırlatıyordu. O günlerde İmparatorluk Oteli diye bilinen yerde düzenlediğimiz *miai*'de Suiçi'nin müstakbel eşi Setsuko da aynı biçimde davranmıştı. Ve bir an, Taro Saito'nun kibarlığının ve iyi huyluluğunun da Suiçi'ninki gibi zamanla değişebileceğini düşündüm. Fakat tabii onun Suiçi gibi acı tecrübeler yaşamak zorunda kalmayacağını umuyorum.

Doktor Saito'ya gelince, her zamanki gibi ağırbaşlıydı. O akşama kadar gerçek anlamda tanıştırılmamış olmamıza rağmen, birkaç senedir sokakta rastgeldiğimizde birbirimizin ününü teyit edercesine selamlaşıyorduk. Alımlı bir kadın olan eşiyle de selamlaşıyorduk ama o kadar; onun da kocası gibi vakur bir duruşu vardı, doğabilecek her türlü sıkıntıyı giderebilecek birine benziyordu. Saito ailesinin beni etkilemeyen tek üyesi, yirmili yaşlarının başında olduğunu tahmin ettiğim küçük oğulları Mitsuo'ydu.

Şimdi geriye bakıp o akşamı düşününce, daha görür görmez Mitsuo'dan huylandığımı anlıyorum. Tehlike işaretini nereden aldığıma emin değilim – belki de Kuroda'nın dairesinde karşılaştığım Ençi adlı genci çağrıştırmasındandı. Her hâlükârda, yemeğe otururken kuşkularımda giderek haklı olduğumu görmeye başladım. Gerçi buraya kadar Mitsuo adaba son derece uygun davranmıştı, ama –birkaç kez yakaladığım– bakışında veya masanın karşısından bir kâseyi uzatışında düşmanlığını ve nefretini sezdiren bir şeyler vardı.

Ve yemeğin başlamasından birkaç dakika sonra ani bir düşünceyle beynimden vurulmuşa döndüm: Mitsuo'nun tutumu aslında

ailenin geri kalanından hiç de farklı değildi – o sadece bunu öbürleri kadar hünerle gizleyemiyordu. O andan itibaren, Saito'ların aklından gerçekte ne geçtiğinin en açık göstergelerini yakalamak istercesine, Mitsuo'yu izlemeye başladım. Fakat masanın karşısında biraz uzakta kaldığından ve yanındaki Bay Kyo beni sürekli lafa tuttuğundan, buluşmanın o aşamasında onunla dişe dokunur bir şey konuşamadım.

Bir ara Bayan Saito'nun "Duyduğumuza göre piyano çalmayı seviyormuşsunuz, Bayan Noriko" dediğini hatırlıyorum.

Noriko gülümseyerek "Ama uzun zamandır pratik yapamıyorum" dedi.

Bayan Saito, "Gençken ben de çalardım" dedi. "Fakat çalmaya çalmaya unuttum. Sizce de biz kadınlar böyle uğraşlara çok az vakit ayırmıyor muyuz?"

Kızım biraz da huzursuzca "Gerçekten öyle" diyerek bu yoruma katıldı.

Gözünü kırpmadan Noriko'yu süzen Taro Saito, "Kendi adıma müzikten pek anlamıyorum" diyerek söze girdi. "Hatta annem hep müzik kulağım olmadığını söyler. Dolayısıyla kendi beğenime güvenmiyorum ve hangi bestecileri tercih edeceğim konusunda anneme danışmak zorunda kalıyorum."

Bayan Saito, "O kadar da değil, canım" dedi.

Taro, "Biliyor musunuz, Bayan Noriko," diye devam etti, "bir zamanlar Bach'ın bir piyano konçertosuna ait birkaç plak almıştım. Çok da hoşuma gidiyordu, ama annem beni durmadan eleştirip zevksiz olduğum için payladı. Tabii annem gibilerin yanında benim fikirlerimin sözü bile edilmez. Dolayısıyla artık neredeyse hiç Bach dinleyemiyorum. Fakat belki siz benim imdadıma yetişirsiniz, Bayan Noriko. Bach sizin de hoşunuza gitmiyor mu?"

"Bach mı?" Kızım bir an ne diyeceğini şaşırır gibi oldu. Sonra gülümseyip, "Gider. Hem de çok" dedi.

Taro Saito muzaffer bir ifadeyle "Gördünüz mü?" dedi. "Artık annemin bazı şeyleri tekrar gözden geçirmesi gerekecek."

"Bayan Noriko, oğlum ne dediğini bilmiyor. Bach'ı bir bütün olarak hiçbir zaman eleştirmedim. Fakat söylesenize, en azından piyanoda Chopin sizce de daha etkileyici değil mi?"

Noriko, "Gerçekten de öyle" dedi.

Bu soğuk cevaplar, kızımın akşamın başlarındaki durumuna iyi

birer örnek. Gerçi bu o kadar da beklenmedik bir şey değildi. Aile içinde veya eş dost arasındayken Noriko genellikle fazla rahat bir tavır sergiler, çoğu zaman nükteci ve dilbazdır, ama daha resmî ortamlarda münasip bir ton tutturmakta zorlandığını ve ürkek bir kız izlenimi uyandırdığını da pek çok kez gördüm. Aynı şeyin burada da olması kaygı vericiydi; çünkü bana kalırsa Saito'lar kadınların sessiz ve çekingen olmasını tercih eden eski moda ailelerden değildi – Bayan Saito'nun girişken kişiliği de bunu doğrular gibiydi. Doğrusunu isterseniz bunu tahmin etmiş ve *miai*'ye hazırlanırken Noriko'nun canlılığını, zekâsını ve vasıflarını elverdiği ölçüde ifade etmesi gerektiğini dile getirmiştim. Nitekim kızım da böyle bir stratejinin doğru olacağına yürekten katılmış, hatta içten ve doğal bir tutum takınacağını öyle bir kararlılıkla ilan etmişti ki, ileri gidip işleri berbat edeceğinden korkmuştum. O bakımdan Saito'ların sorularına gözlerini kâsesinden ayırmadan basit, uysal cevaplar vermeye çabalarken nasıl bir hüsran yaşadığını hayal edebiliyordum.

Fakat Noriko'nun sıkıntısını saymazsak masadaki söyleşi rahatça devam ediyordu. Özellikle Doktor Saito havayı yumuşatmakta öyle uzmandı ki, genç Mitsuo'nun üstümdeki bakışını fark etmesem durumun ciddiyetini unutup gafil avlanmam işten bile değildi. Yemekte Doktor Saito'nun bir ara keyifle arkasına yaslanıp, "Görünüşe bakılırsa bugün şehir merkezinde yine gösteriler olmuş. Biliyor musunuz, Bay Ono, öğleden sonra tramvaya alnında kocaman bir morluk olan bir adam bindi. Yanıma oturunca ben de ister istemez iyi olup olmadığını sordum ve bir hastaneye gitmesini önerdim. Fakat ne dese beğenirsiniz? Zaten doktordan geliyormuş ve gösterideki arkadaşlarını yalnız bırakmamaya kararlıymış. Buna ne dersiniz, Bay Ono?" dediğini hatırlıyorum.

Doktor Saito rahat bir edayla söylemişti bunu, ama bana bir an sanki masadaki herkes (Noriko da dahil) vereceğim yanıtı dinlemek için yemeyi bıraktı gibi geldi. Bunu uyduruyor olmam da son derece mümkün elbette, ama şu da var ki, genç Mitsuo'ya bakınca beni alışılmadık bir dikkatle süzdüğünü gördüm, bunu çok iyi hatırlıyorum.

"İnsanların canının yanması," dedim, "sahiden çok üzücü. Kuşkusuz duyguların yoğun olduğu bir dönemdeyiz."

Bayan Saito "Hakkınız var elbet, Bay Ono" diye söze girdi. "Duygular yoğun olabilir ama insanlar bunun ölçüsünü kaçırıyor

gibiler. Çok sayıda kişi yaralanıyor. Oysa kocam bunun hepimizin iyiliği için olduğunu düşünüyor. Neden böyle söylediğini gerçekten anlamıyorum."

Buna Doktor Saito'nun karşılık vermesini beklerken yine bir sessizlik oldu ve dikkatlerin bir kez daha bana yöneldiğini hissettim.

"Buyurduğunuz gibi," dedim, "bu kadar çok insanın yaralanması çok acı."

Doktor Saito, "Karım yine lafları çarpıtıyor, Bay Ono" diyerek söze girdi. "Ben hiçbir zaman bu kavgaların iyi bir şey olduğunu iddia etmedim. Bu olayların insanların yaralanmasından ibaret olmadığına karımı ikna etmeye çalışıyorum. Tabii ki kimse kimsenin canının yandığını görmek istemez. Fakat bunun gerisindeki ruh –insanların fikirlerini açık ve etkili bir şekilde ifade etme ihtiyacında olmaları– sağlıklı bir şey, sizce de öyle değil mi, Bay Ono?"

Bir an için tereddüt etmiş olabilirim; ben cevap vermeye fırsat bulamadan Taro Saito araya girdi.

"Ama işler artık çığırından çıkıyor, baba. Demokrasi güzel bir şey, ama bu, yurttaşların bir şeye katılmadıklarında kazan kaldırmaya hakları olduğu anlamına gelmez. O bakımdan biz Japonlar çocuk gibi davranıyoruz. Demokrasinin getirdiği sorumluluklarla başa çıkmayı henüz öğrenemedik."

Doktor Saito gülerek "Desene ortada alışılmışın dışında bir durum var" dedi. "En azından bu meselede baba, oğlundan çok daha serbest fikirli. Taro haklı olabilir. Şu an ülkemiz yürümeyi öğrenen bir çocuk gibi. Fakat ben bunun gerisindeki ruhun sağlıklı olduğunu söylüyorum. Büyüyen bir çocuğun koşup dizini sıyırması gibi bir şey bu. Kimse onu bu yüzden alıkoyup eve kilitlememeli. Ne dersiniz, Bay Ono? Yoksa karımın ve oğlumun ısrarla söyledikleri gibi çok mu serbest fikirliyim?"

Belki yine yanılıyorum –çünkü dediğim gibi, beklediğimden daha hızlı içiyordum– ama Saito'ların sözde görüş ayrılığı tuhaf bir şekilde uyumsuzluk hissi uyandırmamıştı bende. Bu arada genç Mitsuo'nun yine beni süzdüğü de dikkatimden kaçmadı.

"Haklısınız" dedim. "Umarım başka kimse yaralanmaz."

Yanılmıyorsam Taro Saito bundan sonra konuyu değiştirip Noriko'ya şehirde yeni açılan büyük bir mağazayla ilgili fikrini sordu ve sohbet bir süreliğine daha önemsiz konulara döndü.

Bunlar hiçbir gelin adayı için kolay şeyler değil tabii (odadaki herkesin bakışlarını üzerinde hisseden genç bir kızdan gelecekteki mutluluğu konusunda can alıcı yargılarda bulunmasını istemek bana haksızlık gibi geliyor), ama itiraf etmeliyim ki, Noriko'nun gerilime bu kadar teslim olmasını ben de beklemiyordum. Akşam ilerledikçe özgüveni giderek yitti; sonunda "evet" veya "hayır"dan başka bir şey diyemez hale gelmişti. Taro Saito'nun onu rahatlatmak için elinden geleni yaptığını görebiliyordum, ama bu şartlar altında ısrarcı görünmesi uygun olmazdı ve eğlenceli bir sohbet başlatma girişimleri bu yüzden kaç kez sıkıntılı bir sessizlikle sonlandı. Kızımın çaresizliğini gördükçe, geçen yılki *miai*'yle bu gece arasındaki fark bana daha da çarpıcı görünmeye başladı. Geçen sefer bizi ziyarete gelmiş olan Setsuko kardeşine destek vermek için yemeğe katılmıştı; gerçi geçen yıl Noriko'nun buna hiç ihtiyacı yoktu. Jiro Miyake'yle, görüşmenin formalite icabı olduğunu vurgulayıp durumla dalga geçmek istercesine, masanın bir yanından öbür yanına haylaz haylaz bakıştıklarını gördükçe sinirlendiğimi hatırlıyorum.

Doktor Saito, "En son karşılaştığımızda," diye başladı, "ortak bir tanıdığımız olduğunu öğrenmiştik, Bay Ono, hatırlıyor musunuz? Bay Kuroda adında biri."

Artık yemeğin sonuna yaklaşıyorduk.

"Doğru, hatırlıyorum."

"Oğlum," –Doktor Saito o ana kadar neredeyse tek kelam etmediğim genç Mitsuo'yu işaret etti– "Bay Kuroda'nın halen ders verdiği Uemaçi Üniversitesi'nde okuyor."

"Öyle mi?" diyerek delikanlıya döndüm. "Öyleyse Bay Kuroda'yı yakından tanıyorsunuz?"

Mitsuo, "Pek sayılmaz" dedi. "Ne yazık ki güzel sanatlarla aram iyi değil ve resim profesörleriyle temasım sınırlı."

Doktor Saito, "Fakat Bay Kuroda tanınan biri, değil mi, Mitsuo?" diyerek araya girdi.

"Gerçekten öyle."

"Bay Ono'yla Bay Kuroda bir zamanlar yakından tanışırlarmış. Biliyor muydun?"

Mitsuo, "Evet, duymuştum" dedi.

Burada Taro Saito yeniden lafa girip konuyu değiştirdi:

"Biliyor musunuz, Bayan Noriko, kulağımın olmamasıyla ilgili eskiden beri bir teorim var. Ben küçükken ailem piyanoyu hiçbir

zaman akort ettirmezdi. Çocukluğumun ve gençliğimin büyük bir bölümünde her gün, Bayan Noriko, annemin o akortsuz piyanoyu çalışını dinlemek zorunda kaldım. Sorunumun buradan kaynaklanması sizce de mümkün, değil mi?"

Noriko, "Evet" deyip bakışlarını önündeki tabağa indirdi.

"Gördünüz mü? Ben başından beri bunun annemin kabahati olduğunu savunuyorum. Ama o yıllarca hep beni kulağım yok diye suçladı. Ne kadar büyük bir haksızlığa uğradığımı siz de görüyor musunuz, Bayan Noriko?"

Noriko gülümsedi ama bir şey demedi.

O ana dek sesini pek çıkarmayan Bay Kyo şu komik anekdotlarından birini anlatmaya bu sırada başlamış olmalı. Noriko'nun anlattıklarının da katkısıyla, Bay Kyo'nun hikâyesini bölerek genç Mitsuo'ya seslendiğimi hatırlıyorum.

"Bay Kuroda sizinle benim hakkımda konuşmuştur kuşkusuz."

Mitsuo şaşkın bir halde başını kaldırdı.

Kararsızca, "Sizin hakkınızda mı?" dedi. "Sizi sık sık andığına eminim, efendim, ama Bay Kuroda'yla pek yakın olmadığımdan, korkarım..." Yardım için ailesine doğru bakarken sesi giderek zayıfladı.

Doktor Saito bana maksatlı gibi gelen bir sesle "Bay Kuroda," dedi, "eminim Bay Ono'yu gayet iyi hatırlıyordur."

Yine Mitsuo'ya bakarak, "Bay Kuroda'nın hakkımda iyi düşünceler beslediğini sanmam" dedim.

Genç adam yine ne yapacağını bilemez halde ailesine döndü. Bu sefer Bayan Saito söz aldı:

"Tam tersine, sizin hakkınızda çok iyi şeyler düşündüğüne eminim, Bay Ono."

Belki de biraz yüksek sesle "Bayan Saito," dedim, "bazıları meslek hayatımda olumsuz etkilere yol açtığıma inanıyorlar. Bugün silinip unutulmasını istedikleri etkiler. Bu bakış açısından habersiz değilim. Ve Bay Kuroda'nın da aynı bakış açısını benimsediğini sanıyorum."

"Öyle mi?" Belki yanılıyorum ama bana öyle geldi ki, Doktor Saito, öğrencisinin bir konuyu ezberden anlatmasını izleyen bir öğretmen gibi beni izliyordu.

"Evet. Bana gelince, artık bu görüşün doğruluğunu kabul etmeye hazırım."

Taro Saito, "Kendinize haksızlık ettiğinizden eminim, Bay Ono" diye başlamıştı ki, telaşla araya girdim.

"Milletimizin başına gelenlerden benim gibi insanların sorumlu olduğunu söyleyenler var. Ben kendi adıma birçok hata yaptığımı açıkça kabul ediyorum. Yaptığım birçok şeyin sonunda milletimize zarar verdiğini, halkımızın görülmemiş acılar yaşamasıyla sonuçlanan bir süreçte benim de payım olduğunu teslim ediyorum. Bunu kabul ediyorum. Sizin de gördüğünüz gibi, Doktor Saito, bunu açıkça kabul ediyorum."

Doktor Saito şaşırmış bir ifadeyle öne doğru eğildi.

"Bağışlayın beni, Bay Ono" dedi. "Yani yaptığınız işlerden hoşnut olmadığınızı mı söylüyorsunuz? Tablolarınızdan?"

"Tablolarımdan. Öğrettiklerimden. Bunu açıkça kabul ediyorum, Doktor Saito. Tek söyleyebileceğim, o zamanlar iyi niyetle hareket ettiğim. Halkımız için iyi bir şey yaptığıma tüm kalbimle inanıyordum. Fakat artık hatalı olduğumu kabullenmekten korkmadığımı siz de görüyorsunuz."

Taro Saito neşeyle "Kendinize haksızlık ettiğinizden hiç kuşkum yok, Bay Ono" dedi. Sonra Noriko'ya dönerek, "Söylesenize, Bayan Noriko, babanız kendisine karşı hep böyle katı mıdır?"

Noriko'nun beni hayretle süzdüğünü o zaman fark ettim. Belki bu sayede Taro onu hazırlıksız yakaladı da, o akşam ilk kez malum delişmenliği diline vurdu.

"Babamız hiç de katı değildir. Onunla ilgili olarak katı olmak zorunda kalan benim. Yoksa kahvaltıya hiçbir zaman vaktinde kalkmıyor."

Noriko'dan daha resmiyetsiz bir cevap aldığına sevinen Taro, "Ya" dedi. "Benim babam da uykucudur. Yaşlıların daha az uyuduklarını söylerler, ama tecrübelerimiz tam tersini gösteriyor."

Noriko gülerek "Galiba bu sadece babalarla ilgili. Bayan Saito'nun böyle bir sorunu olmadığına eminim" dedi.

Doktor Saito bana doğru dönüp, "Aman ne güzel" dedi. "Daha odadan çıkmadan bizimle alay etmeye başladılar."

O ana kadar her şeyin muallakta olduğunu söylemek istemesem de, bundan sonra *miai*'nin belirsiz, muhtemelen feci bir sona doğru gitmekten kurtulup başarılı bir akşama döndüğünü hissettiğim kesin. Sohbeti sürdürüp yemeğin ardından da uzunca bir zaman saki içmeye devam ettik ve taksiler çağrıldığında hepimiz işlerin

yolunda gittiğini düşünüyorduk. En önemlisi, münasip bir mesafeyi korumakla birlikte, Taro Saito'yla Noriko'nun birbirlerinden hoşlandıkları aşikârdı.

O akşam zaman zaman acı çekmediğimi söyleyecek değilim elbet; şartlar beni zorlayıp önlem almaya itmese geçmişle ilgili bu tür açıklamaları kolay kolay yapacağımı da iddia edemem. Bununla beraber kendine saygısı olan birinin geçmişte yaptıklarıyla ilgili sorumluluklarından inatla kaçmasını da anlamakta güçlük çektiğimi belirtmeliyim; bu her zaman kolay olmayabilir ama hayatta yaptığı yanlışlarla yüzleşip onları kabullenmenin insana belli bir tatmin verip itibar kazandırdığı muhakkak. Ne olursa olsun, temiz bir niyetle yapılan yanlışlar kesinlikle büyük bir utanç kaynağı sayılmamalı. Asıl büyük utanç kaynağı, yanlışları kabul edememek veya etmemek olur.

Mesela göz diktiği o öğretmenlik görevini elde ettiğini duyduğum Şintaro'yu ele alalım. Bana göre Şintaro geçmişte yaptıklarını kabul edecek cesaret ve dürüstlüğü gösterseydi şimdi daha mutlu bir adam olurdu. Gerçi yılbaşının hemen ertesindeki o öğleden sonra benden öyle soğuk bir tepki görünce, Çin buhranı konulu afişlerle ilgili olarak kurula karşı sergilediği tavrı değiştirmiş olabilir. Fakat ben yine de hedefine ulaşmak için küçük ikiyüzlülüklerini sürdürdüğünü tahmin ediyorum. Artık onun baştan beri açıkgöz, içten pazarlıklı bir tabiatı olduğuna inanıyorum – geçmişte bunu her nasılsa gözden kaçırmışım.

Geçenlerde bir akşam Bayan Kavakami'nin barına gittiğimde, "Biliyor musun, Obasan," dedim, "Şintaro belki hiçbir zaman bizi inandırdığı gibi saf biri olmadı. Bu sadece başkalarına karşı üstünlük sağlamak ve istediğini yaptırmak için başvurduğu bir yoldu. Şintaro gibileri bir şey yapmak istemezlerse o konuda çaresizmiş gibi davranır ve mazur görülürler."

Uzun yıllar müşterisi olan biri hakkında kötü düşünmek istemeyen Bayan Kavakami bana kınayan bir bakış atarak, "Öyle mi, Sensei?" dedi.

"Sözgelimi, Obasan," diye sürdürdüm sözümü, "savaştan nasıl kurnazca kaçtığını düşün. Öbürleri her şeylerini yitirirken Şintaro o küçük stüdyosunda hiçbir şey olmamış gibi çalışmaya devam etti."

"Fakat Sensei, Şintaro-san'ın bacağı sakat..."

"Sakat veya değil, herkese celp geldi. Onu sonunda buldular tabii, ama ancak savaşın bitmesine günler kala. Biliyor musun,

Obasan, bir keresinde bana savaş yüzünden iki haftalık kaybı olduğunu söylemişti. Savaşın Şintaro'ya maliyeti buydu. İnan bana, Obasan, eski dostumuzun çocuk görünüşünün altında çok başka şeyler vardı."

Bayan Kavakami bıkkın bir edayla, "Eh," dedi, "her halükârda buraya bir daha geleceğini sanmıyorum."

"Haklısın, Obasan. Onu temelli kaybettin sanırım."

Bayan Kavakami elinde yanan sigarasıyla bar tezgâhına yaslandı ve küçük mekânına göz gezdirdi. Genelde olduğu gibi yalnızdık. Pencerelerdeki tellerden içeri vuran ikindi güneşi, barın karanlık çöktükten ve Bayan Kavakami'nin lambaları yandıktan sonraki saatlerde olduğundan daha tozlu ve köhne görünmesine yol açıyordu. Dışarıdaki adamlar hâlâ çalışıyorlardı. Son bir saattir bir yerde çekiç sesleri yankılanıyordu ve motorunu çalıştıran bir kamyon veya ansızın gürültüyle çalışmaya başlayan bir matkap bütün yapıyı zangırdatıyordu. O yaz akşamı Bayan Kavakami'nin içeride dolaşan bakışlarını izlerken, inşaat şirketinin o dakikada bile çevremize dikmekte olduğu büyük beton binalar arasında küçük barın nasıl ufacık, perişan ve yersiz yurtsuz duracağı düşüncesiyle sarsıldım. Bayan Kavakami'ye, "Biliyor musun, Obasan," dedim, "artık teklifi kabul edip başka yere taşınmayı ciddi ciddi düşünmen gerek. Büyük bir fırsat."

"Ama çok uzun zamandır buradayım" deyip sigarasının dumanını dağıtmak için elini salladı.

"Yeni, güzel bir yer açabilirsin, Obasan. Kitabaşi bölgesinde, hatta Honço'da. Yolum düştükçe uğrayacağımdan emin olabilirsin."

Bayan Kavakami dışarıdaki işçilerin çıkardığı sesler arasından bir şeye kulak veriyormuş gibi bir an sessiz kaldı. Sonra yüzünde bir gülümsemeyle, "Ne güzel bir mahalleydi burası. Hatırlıyor musun, Sensei?" dedi.

Gülümsemesine karşılık verdim ama bir şey demedim. Hepimiz çok güzel zamanlar geçirmiştik ve o şamataya, tartışmalara sinmiş olan samimi ruh hiç değişmemişti. Fakat bir noktada sona erdiğine göre, belki de o ruhu çok abarttık. Birçok şey gibi o küçük dünya da kaybolup gitti. O akşam bunları Bayan Kavakami'ye de söyleyecektim neredeyse, ama sonra düşüncesizlik olacağına hükmettim. Ne de olsa eski semtimizin kalbinde özel bir yeri vardı; ömrünün ve gücünün çoğunu buraya harcamıştı ve bunun temelli olarak yittiğini kabul etmek istememesi anlaşılır bir şeydi.

Kasım 1949

Doktor Saito'yla ilk karşılaşmama dair anılarım eskisi gibi capcanlı olduğundan doğruluğuna güvenim tam. On altı yıl öncesi olmalı, şimdiki eve taşındığımın ertesi günü. Güneşli bir yaz günü olduğunu ve çiti düzeltmek veya belki de bahçe kapısına bir şeyler takmak için dışarıda olduğumu, gelen geçen komşuyla selamlaştığımı hatırlıyorum. Sonra, bir süredir sırtım yola dönükken, birinin muhtemelen nasıl çalıştığımı gözlemek için arkamda dikildiğini fark ettim. Dönüp baktığımda kapı sövesindeki yeni adı ilgiyle inceleyen ben yaşlarda bir adamla karşılaştım.

"Demek Bay Ono sizsiniz" dedi. "Ne büyük şeref. Semtimize sizin gibi itibarlı birinin taşınması bizim için gerçekten büyük bir şeref. Bendeniz de güzel sanatlar dünyasındayım. Adım Saito, İmparatorluk Şehir Üniversitesi'nden."

"Doktor Saito mu? İşte asıl ayrıcalık bu. Hakkınızda çok şey duydum, efendim."

Sanırım kapının dışında bir süre sohbet ettik; yine aynı sohbet esnasında Doktor Saito'nun kimi çalışmalarıma ve mesleki başarıma birkaç gönderme daha yaptığı konusunda yanılmadığıma eminim. Tepeden aşağı doğru yoluna devam etmeden önce de, "Semtimize sizin gibi itibarlı bir sanatçının taşınması büyük şeref, Bay Ono" anlamındaki sözlerini yinelediğini hatırlıyorum.

Bunun ardından Doktor Saito'yla ne zaman tesadüf ettiysek birbirimize hep saygıyla selam verdik. Sanırım o ilk karşılaşmadan sonra –son olaylar yakınlaşmak için bize bir fırsat verene kadar– bir daha uzun uzun sohbet edemediğimizi söylesem yanlış olmaz. Fakat gerek o ilk karşılaşmanın, gerek Doktor Saito'nun kapı sövesindeki adımı tanımasının bendeki anısı o kadar berrak ki, büyük kızım Setsuko'nun geçen ay ima etmeye çalıştıklarının en azından bir bölümünün düpedüz yanlış olduğunu güvenle iddia edebilirim. Sözgelimi, Doktor Saito'nun geçen yılki evlilik görüşmeleri yüzünden mecbur kaldığı için benim kim olduğumu öğrenmiş olması kesinlikle mümkün değil.

Bu sene ziyaretini çok kısa tuttuğundan ve geldiğinde Noriko'yla Taro'nun Izumimaçi semtindeki yeni evlerinde kaldığından, o sabah Kavabe Parkı'nda yaptığımız yürüyüş dışında Setsuko'yla etraflıca konuşma fırsatı bulamadım. Dolayısıyla sohbetimizi kafamda daha sonra uzun süre evirip çevirmemde şaşırtıcı bir şey yok; kızımın o gün bana söylediği bazı şeylerin giderek canımı sıkmaya başlamasının da mantıksız olduğunu düşünmüyorum.

O sıralar zaten Setsuko'nun sözleri üstünde çok duramazdım, çünkü kızımla beraber olmanın ve bir süredir gelmediğim Kavabe Parkı'nda yürümenin verdiği mutlulukla moralim gayet iyiydi. Bir ayı biraz geçiyor, hatırlayacağınız üzere bu, yaprakların dökülmeye başlamasına rağmen günlerin hâlâ güneşli olduğu mevsimdir. Setsuko'yla parkı ortadan kesen ağaçlıklı geniş bulvarda ilerliyor, Noriko ve İçiro'yla buluşacağımız İmparator Taişo heykeline kadar uzun bir yolumuz olmasına karşın ağır ağır yürüyor, güz manzarasını seyretmek için arada bir duraklıyorduk.

İnsanın zevkini okşayan Kavabe Parkı'nın, şehirdeki en güzel park olduğuna belki siz de katılırsınız; hele ki Kavabe semtinin kalabalık, dar sokaklarında biraz dolaştıktan sonra üstü ağaçlarla kaplı o uzun ve ferah yürüyüş yollarına çıkmanın verdiği tazelik hissi hiçbir şeyde yok. Fakat şehirde yeniyseniz ve Kavabe Parkı'nın geçmişine aşina değilseniz, belki buraya niye hep özel bir ilgi beslediğimi açıklamam gerek.

Ancak birer okul bahçesi genişliğinde olan ve şu bulvarların herhangi birinde yürürken ağaçların arasından görülebilen parkın çeşitli yerlerindeki birbirinden bağımsız çimenlikleri muhakkak hatırlarsınız. Burayı planlayanların kafası karışmış da planlama işi yarıda bırakılmış gibidir. Gerçekten de aşağı yukarı öyle bir şey olmuş. Ölümünden kısa süre sonra evini satın aldığım Akira Sugimura'nın yıllar evvel Kavabe Parkı'yla ilgili çok iddialı bir planı varmış. Bugünlerde adının pek az anıldığını görüyorum, ama şunu da belirtmeden geçmeyeyim ki, Akira Sugimura yakın bir zamana kadar şehirdeki en nüfuzlu insanlardan biriydi. Duyduğuma göre vaktiyle dört evi varmış; şehrin dört bir yanı onun sahip olduğu veya yakın ilişkisi bulunan kuruluşlarla doluymuş. Derken başarısının doruğunda olduğu 1920 veya 1921'de, Sugimura, varlığının ve sermayesinin büyük bir bölümünü bu şehrin ve sakinlerinin yaşamını sonsuza dek etkileyecek bir projeye yatırmaya karar vermiş.

O zamanlar kasvetli ve bakımsız bir yer olan Kavabe Parkı'nı şehrin kültür hayatının odağına yerleştirecek bir yenileme planı hazırlamış. Hem parkın arazisi genişletilip insanların dinlenecekleri daha çok doğal alan ayrılacak, hem de göz kamaştırıcı birkaç kültür merkezi kurulacakmış – bir doğa bilimleri müzesi; Şirahama sokağındaki yerini yangın yüzünden yakın bir zamanda yitirmiş olan Takahaşi okulu için yeni bir kabuki tiyatrosu; Avrupa tarzı bir konser salonu ve biraz tuhaf ama şehrin kedi köpekleri için bir mezarlık. Sugimura'nın başka neler planladığını hatırlayamıyorum, ama projenin müthiş çapta olduğu su götürmez. Adam sadece Kavabe bölgesinin çehresini değil, bütün şehrin kültürel dengesini de değiştirmeyi umuyor ve ırmağın kuzey yakasına yeni bir ağırlık kazandırmak istiyormuş. Bu, dediğim gibi, şehrin kimliğine bir insanın damgasını vuracak çapta bir girişimmiş.

Parkta işler epey ilerledikten sonra projenin korkunç bir mali sıkıntıya girdiği anlaşılıyor. Olayın ayrıntılarını çok iyi bilmiyorum, ama sonuçta Sugimura'nın "kültür merkezleri" hiçbir zaman inşa edilemedi. Adamın kendisi de büyük paralar kaybetti ve bir daha eski nüfuzuna kavuşamadı. Savaşın ardından Kavabe Parkı doğrudan belediyenin idaresine geçti ve ağaçlıklı bulvarları da onlar yaptılar. Sugimura'nın projesinden geriye yalnızca müze ve gösteri merkezlerinin olması gereken yerlerdeki şu garip ve boş çimenlik parseller kaldı.

Sugimura'nın ölümünden sonra ailesiyle –son evini satın aldığım dönemde– kurduğum ilişkinin onun anısına hayranlık duymamı sağlayacak cinsten olmadığını daha önce belirtmiştim sanırım. Yine de bugünlerde ne zaman Kavabe Parkı'nda dolaşsam aklıma Sugimura ile projesi geliyor ve itiraf etmeliyim ki, onu takdir etmeye başlıyorum. Çünkü ortalamanın üstüne çıkmayı, sıradanlığı aşıp farklı olmayı amaçlayan biri takdir edilmeye layıktır, sonunda hedefine ulaşamasa ve bu uğurda servetini yitirse de. Ayrıca onun mutsuz biri olarak ölmediğine inanıyorum. Çünkü onun başarısızlığı sıradan hayatların gurur kırıcı başarısızlıklarından çok farklıydı ve Sugimura gibi biri bunun bilincinde olsa gerek. Öbürlerinin deneyecek cesaret veya irade gösteremedikleri bir konuda başarısızlığa uğradıysanız, sonradan hayatınızın muhasebesini yaparken bununla teselli bulmalı, hatta derin bir hoşnutluk duymalısınız.

Fakat niyetim Sugimura'yı anlatmak değildi. Dediğim gibi o gün Kavabe Parkı'nda Setsuko'yla yaptığımız yürüyüşten büyük keyif alıyordum ve kızımın –ancak bir zaman sonra kafama takılınca anlamını kavramaya başladığım– bazı sözleri üstünde durmuyordum. Zaten Noriko ve İçiro'yla buluşacağımız İmparator Taişo heykelinin biraz ileride, yolun ortasında yükseldiğini görünce konuşmaya son verdik. Tam heykeli çevreleyen oturma sıralarına göz atıyordum ki, bir oğlanın, "İşte Oji!" diye bağıran sesini duydum.

İçiro kucağıma atılacakmışçasına ellerini açarak bana doğru koşmaya başladı. Fakat yaklaşınca kendini topladı ve yüzüne ciddi bir ifade kondurup sıkayım diye elini uzattı.

Resmi bir dille, "İyi günler" dedi.

"Eh, İçiro, sahiden de adam oluyorsun artık. Kaç yaşındasın şimdi?"

"Galiba sekiz oldum. Lütfen şöyle gel, Oji. Seninle konuşmak istediğim birkaç şey var."

Noriko'nun beklediği sıraya kadar onu annesiyle birlikte takip ettik. Küçük kızım daha önce hiç görmediğim parlak renkli bir elbise giyinmişti.

"Çok neşeli görünüyorsun, Noriko" dedim. "Demek bir kız çocuğu evden ayrıldığı zaman hemen tanınmaz hale geliyor."

Noriko, "Sırf evlendi diye bir kadının pejmürde giyinmesi gerekmiyor" diye cevabı yapıştırıverdi ama iltifatım hoşuna gitmiş gibiydi.

Hatırladığım kadarıyla, İmparator Taişo'nun altında oturduk ve bir süre söyleştik. Parkta buluşmamızın nedeni, kızlarımın kumaş alışverişi yapmak için birlikte biraz zaman geçirmek istemeleriydi ve ben de İçiro'yu büyük bir mağazaya öğle yemeğine götürmeyi, sonrasında da ona şehir merkezini gezdirmeyi kabul etmiştim. İçiro gitmek için sabırsızlanıyor ve biz konuşurken, "Oji, bırak da kadınlar kendi aralarında gevezelik etsinler. Bizim yapacak işlerimiz var" diye durmadan kolumu dürtüyordu.

Torunumla büyük mağazaya öğle yemeği saatini az geçe ulaştığımızdan, lokantaların olduğu kattaki kalabalık dağılmıştı. İçiro camlı raflarda sergilenen çeşitli yiyecekleri ağır ağır incelerken bir ara bana dönüp, "Oji, tahmin et artık en çok neyi seviyorum" dedi.

"Hımm. Bilemiyorum, İçiro. Gözleme mi? Dondurma mı?"

"Ispanak! Ispanak adamı kuvvetlendiriyor!" Göğsünü kabartıp pazılarını şişirdi.

"Demek öyle. Bak, çocuk mönüsünde de biraz ıspanak varmış."

"Çocuk mönüsü küçükler için."

"Olabilir ama yine de çok leziz. Bakarsın Oji de kendine bir çocuk mönüsü alır."

"Tamam. O zaman ben de çocuk mönüsü alayım. Oji yalnız kalmasın diye. Ama benimkinin ıspanağını çok koysunlar."

"Anlaştık, İçiro."

"Oji, sen de sık sık ıspanak yemelisin. Kuvvetlenirsin."

İçiro geniş pencerelerin yanındaki masalardan birini beğendi ve yemeğimizin gelmesini beklerken yüzünü cama yapıştırarak dört kat aşağıdaki kalabalık anacaddeyi izledi. Setsuko'nun bir yılı aşkın süre önceki ziyaretinden beri İçiro'yu görmüyordum (bir hastalık yüzünden Noriko'nun düğününe gelememişti) ve bu zaman zarfında bu kadar büyümesinden şaşkına dönmüştüm. Boy atmakla kalmamış, aynı zamanda sakinleşmiş ve olgunlaşmıştı. Özellikle bakışlarında çocukluktan eser yok gibiydi.

O gün İçiro'nun aşağıdaki caddeyi görmek için yüzünü cama yapıştıran halini izlerken babasına ne kadar benzemeye başladığını fark ettim. Setsuko'dan da izler vardı, ama daha çok tavırlarında ve yüzündeki küçük mimiklerde. Bir de tabii oğlum Kenji'nin aynı yaştaki haliyle olan benzerliği beni çarptı. Çocukların aile üyelerinden miras aldıkları huyları gözlemlemenin bana garip bir avuntu verdiğini itiraf ediyorum ve torunumun bunları yetişkinlik yıllarına kadar korumasını umuyorum.

Böyle küçük etkilere sadece çocukken açık değiliz elbet; gençliğimizde çokça takdir ettiğimiz bir öğretmen veya akıl hocası da bizde iz bırakır, o kadar ki, onun öğrettiklerinin çoğunu eleştiri süzgecinden geçirdikten, hatta reddettikten uzun zaman sonra bile bazı huylar, o etkinin bir gölgesi gibi sürer ve ömrümüzün sonuna kadar bizde yer eder. Sözgelimi, bazı tavırlarımı (bir şeyi açıklarkenki el hareketlerim, kinayeli konuştuğum veya sabırsızlığımı belli etmeye çalıştığım zamanlar ses tonumda hissedilen iniş çıkışlar, hatta kullanmaktan hoşlandığım ve insanların bana özgü olduğunu düşündükleri uzun deyimler) aslında hep eski hocam Mori-san'dan almışımdır. Ve öğrencilerimin de benden böyle kü-

çük huylar kaptıklarını sanmakla kendime haksız bir pay çıkarmış olmam herhalde. Hatta benimle birlikte çalıştıkları yıllara farklı bir gözle yeniden baksalar bile, çoğunun öğrendikleri şeyler için bana minnet duyacaklarını umuyorum. Kendi hesabıma ben, eski hocam Seiji Moriyama veya onu andığımız şekliyle Mori-san'ın kusurları ne olursa olsun ve sonunda aramızda ne geçerse geçsin, Vakaba ilinin engebeli taşrasındaki ailesinden kalma köşkte geçirdiğim yedi yılın meslek hayatım için büyük önem taşıdığını asla inkâr edemem.

Mori-san'ın köşkünü şimdi hayalimde canlandırmaya çalıştığımda, en yakın köye çıkan dağ patikasından görülen manzarası özellikle hoşuma gider. O patikadan yukarı doğru tırmanırken, yüksek sedir ağaçlarının ortasında ahşaptan koyu bir dikdörtgen gibi duran köşkü bir çukurluğun içinde görebilirdiniz. Ortadaki dikdörtgen avlunun üç yanını uzunlamasına birer yapı çevirir, dördüncü yanı da sedirden bir çit ve bahçe kapısı tamamlardı; yani avlu tümüyle kapalıydı ve eski zamanlarda kötü niyetli bir ziyaretçinin o kilitli ağır kapıdan içeri girmekte hayli zorlanacağını tahmin edebilirdiniz.

Fakat bugünün davetsiz konuğu için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çünkü patikanın yukarısından fark edilmese de Mori-san'ın köşkü epey viran halde. O patikanın yukarısından bakan biri, binanın içindeki her odanın duvar kâğıtlarının lime lime olduğunu, tatamilerin yer yer çürüdüğünü ve dikkatsiz yürüyen birinin takılıp düşmesinin işten bile olmadığını kestiremez. Köşkün daha yakın bir noktadan bakıldığında görülen halini hatırlamaya çalışınca gözümün önüne kırık kiremitler, yıpranmış pencere kafesleri, harap ve dökük verandalar geliyor. O çatılarda her daim yeni açıklıklar beliriyor ve yağmurlu bir gecenin ardından yaş ağaç ve çürüyen yaprak kokusu her odaya siniyordu. Bir de bazı aylarda böcek ve güveler sürü halinde öyle akın ediyor, ahşaba yapışıyor, her çatlağa yuvalanıyordu ki, insan orasının toptan çökeceğinden korkuyordu.

O kocaman köşkün bir zamanlar sahip olduğu görkemi hissettiren yalnızca iki üç oda kalmıştı. Gün boyu berrak ışık alan odalardan biri özel etkinliklere ayrılmıştı; Mori-san'ın her yeni tablosunu sergilemek için tüm öğrencilerini (toplam on kişiydik) orada topladığını hatırlıyorum. İçeri adım atmadan önce her birimizin eşikte soluğunu tutup odanın ortasında sergilenen tabloya nasıl hayran-

lıkla bakakaldığı hâlâ aklımda. Bu arada Mori-san da, gelişimizden habersizmiş gibi, belki bir bitkinin bakımıyla ilgilenir veya pencereden dışarı bakardı. Çok geçmeden hepimiz tablonun çevresinde yere kurulurduk ve birbirimize kısık sesle bir şeyler göstermeye başlardık: "Sensei'nin şu köşeyi nasıl doldurduğuna bakar mısın? Olağanüstü!" Fakat kimse açıktan açığa, "Sensei, nefis bir tablo olmuş" demezdi; çünkü böyle durumlarda âdet, hocamız sanki orada yokmuş gibi davranmaktı.

Yeni tablolar çoğu zaman çarpıcı bir farklılığa sahip olurdu; bu da epey hararetli bir tartışmaya girişmemize yol açardı. Mesela bir kere odaya girdiğimizde garip şekilde alçak bir bakış açısından görülen çömelmiş bir kadın resmiyle karşılaştığımızı hatırlıyorum – o kadar alçak bir nokta ki, ona bir alt kattan bakıyor gibiydik.

Bazılarımızın "Bu perspektif belli ki kadına sahip olmadığı bir saygınlık kazandırmış" diye bir iddiada bulunduğunu hatırlıyorum. "Ne şaşırtıcı bir başarı. Çünkü başka nereden bakılırsa bakılsın, kadının acıklı bir hali var. Tabloya gizli gücünü veren işte bu gerilim."

Birisi de, "Diyelim ki dediğiniz gibi," diyordu, "kadında bir tür saygınlık var, ama öyle olsa bile bu, buradaki alçak bakış açısından kaynaklanmıyor. Sensei'nin bize çok daha önemli bir şey anlattığı açık. O, perspektifin bize değişik görünmesinin belli bir göz hizasına alışmış olmamızdan ileri geldiğini söylüyor. Sensei belli ki keyfî ve sınırlayıcı alışkanlıklardan sıyrılmamızı istiyor. Bize, 'Her şeye bildik eski açılardan bakmaya gerek yok' diyor. Tablosunun bu kadar ilham verici olması bu yüzden."

Çok geçmeden Mori-san'ın maksadıyla ilgili olarak herkes kendi tezini ortaya atıp diğerlerini çürütmeye kalkardı. Ve münakaşa ederken bir yandan da hocamıza kaçamak bakışlar atmamıza rağmen, o hangimizin tezini beğendiği hakkında hiç renk vermezdi. Hatırladığım kadarıyla odanın uzak köşesinde kollarını kavuşturmuş halde dikilir, yüzünde eğlenen bir ifade, penceredeki ahşap kafeslerin arasından bahçeyi süzerdi. Aramızdaki tartışmayı bir süre dinledikten sonra dönüp, "Artık beni yalnız bırakın. Yapmam gereken bazı işler var" derdi ve biz de yeni tabloya hayranlığımızı bir kez daha mırıldanarak tek sıra halinde odadan çıkardık.

Mori-san'ın bu anlattığım davranışını kibirli bulabileceğinizin farkındayım. Fakat sürekli olarak örnek alınıp hayranlık duyulan

bir konumdaysanız onun böyle hallerde koruduğu mesafeyi belki daha anlayışla karşılayabilirsiniz. Ne de olsa öğrencilere durmadan bir şeyler anlatmak ve öğretmek pek hoşa gitmez; birçok durum vardır ki, orada sessiz kalmak ve onlara tartışıp düşünme fırsatı vermek istersiniz. Dediğim gibi, büyük bir nüfuza sahip herkes bunu takdir edecektir.

Sonuçta hocamızın eseri hakkındaki tartışmalarımız üst üste haftalarca devam ederdi. Mori-san'ın uzun süre herhangi bir açıklamada bulunmaması halinde, bir numaralı öğrencisi konumundaki Sasaki adında bir ressamın dediklerini dikkate alırdık genellikle. Gerçi bazı tartışmalarımızın haftalar sürdüğünü söyledim, ama Sasaki'nin bir konuda kesin bir karara varması çoğu zaman münakaşanın sonu anlamına gelirdi. Yine Sasaki birimizin tablosunun herhangi bir biçimde hocamıza "sadık olmadığını" dile getirdi mi, bu, hemen her zaman suçlunun derhal teslim olmasıyla sonuçlanırdı ve öğrenci resmi olduğu yerde bırakır veya bazen onu çöple beraber yakardı.

Hatta hatırımda kaldığı kadarıyla, Kaplumbağa köşke birlikte gelişimizden sonraki birkaç ay boyunca bu şartlardan ötürü resimlerini mütemadiyen yok etti. Ben oradaki düzene kolayca uyum sağlarken, arkadaşım sürekli hocamızın ilkelerine açıkça aykırı unsurlar içeren işler çıkarıyordu. Yeni meslektaşlarımıza pek çok kez onun adına ricada bulunmak, Mori-san'a kasıtlı olarak sadakatsizlik göstermediğini açıklamak zorunda kaldığımı hatırlıyorum. O ilk günlerde Kaplumbağa sıkça sıkıntılı bir durumda gelir ve henüz bitirmediği bir çalışmasını göstererek, kısık sesle "Ono-san, lütfen söyle, hocamızın yapacağı gibi olmuş mu?" diye sorardı.

Bazen ben bile resme yine yakışıksız bir ayrıntı eklediğini fark ederek kızardım. Çünkü Mori-san'ın öncelikleri bana o kadar da anlaşılmaz gelmiyordu. O günlerde hocamız sık sık "çağdaş Utamaro" lakabıyla anılırdı ve her ne kadar zevkler mahallesi kadınlarına ait portrelerde uzmanlaşan tüm yetkin ressamlara bahşedilse de, bu paye Mori-san'ın kaygılarını gayet güzel özetliyordu. Çünkü Mori-san bilinçli olarak Utamaro geleneğini "çağdaşlaştırmaya" çalışıyordu; bellibaşlı tablolarının çoğunda (mesela "Oyun Davulunun Bağlaması" veya "Banyodan sonra") kadın klasik Utamaro tarzında olduğu gibi arkadan görülür. Benzer klasik özellikler başka eserlerinde de yinelenir: Yüzüne havlu tutan kadın, tarakla uzun

saçını tarayan kadın. Üstelik Mori-san duyguları kadınların bakışlarıyla değil, tuttukları veya giydiklerini giysilerle ifade etmekte başvurulan geleneksel araçlardan bolca yararlanıyordu. Fakat aynı zamanda sıkı Utamaro hayranlarına göre bağışlanmaz bir günah olan Avrupa etkileri de yoğundu; örneğin, hatları belirlemede kullanılan geleneksel koyu konturları terk etmiş, üç boyutlu görünüm için ışık ve gölgeye başvurarak Batılıların renk bloklarını kullanmayı seçmişti. Ve asıl kaygısı olan konuda (pastel renklerin kullanımı) Avrupalıların yolunu tutmuştu. Mori-san kadınlarının çevresinde belirgin bir melankoli, bir gece etkisi yaratmak istiyordu ve atölyesinde çalıştığım yıllarda fener ışığının dokusunu yakalayabilmek için renklerle geniş çaplı denemeler yapıyordu. Bundan dolayı resimlerinde doğrudan olmasa bile dolaylı olarak mutlaka bir fener bulunur ve adeta onun imzası yerine geçerdi. Mori-san'ın sanat anlayışının esaslarını kavramakta Kaplumbağa'nın ne denli ağır kaldığına ilişkin en belirgin işaret, köşkte geçirdiği bir yılın ardından bile basbayağı yanlış etkiyi uyandıran renkleri kullanmasıydı. Ama kendisi, kompozisyonuna bir fener katmayı akıl etmesine rağmen niçin yine sadakatsizlikle suçlandığını anlayamıyordu.

Tüm yakarışlarıma rağmen Sasaki ve takımı Kaplumbağa'nın yaşadığı güçlüklere karşı tahammülsüz olduklarından, köşkteki ortam arkadaşım için zaman zaman Üstat Takeda'nın şirketindeki kadar tehditkâr bir havaya bürünüyordu. Derken –sanırım köşkteki ikinci yılımızdı– Sasaki değişiverdi; öyle bir değişimdi ki bu, acımasızlık ve fenalık bakımından onun Kaplumbağa'ya karşı tertiplediği her şeyi büsbütün gölgede bırakacak kadar büyük bir nefretle karşılanmasına yol açacaktı.

Tüm öğrenci grupları içlerinden bir lider (yetenekleriyle hocanın öbürlerine örnek gösterdiği biri) çıkarma eğilimindedir. Ve bu lider öğrenci, hocanın fikirlerini en iyi şekilde kavrar, yeteneklidir veya tecrübe bakımından daha geride olan öğrencilere o fikirleri mükemmel bir biçimde yorumlayarak aktarır, tıpkı Sasaki gibi. Aynı şekilde hocanın eserlerindeki zaafları en iyi gören veya hocanınkinden ayrı olarak kendi fikirlerini geliştiren de büyük bir ihtimalle yine lider öğrenci olacaktır. İyi bir hocanın, tabii teoride, bu gerçeği kabul etmesi, hatta öğrencisinin olgunlaşmasının bir işareti olarak görüp olumlu karşılaması beklenir. Fakat uygulamada işin içine çok karmaşık duygular girebiliyor. İstidatlı bir öğrenciyi uzun

ve zahmetli uğraşlarla yetiştirdikten sonra yeteneklerinin olgunlaşması düpedüz ihanet olarak görülebiliyor ve dolayısıyla esef verici olaylar yaşanabiliyor.

Sasaki'nin hocamızla tartışmasından sonra ona yaptıklarımız da hiç kuşkusuz haksızlıktı ve bunları burada aktarmamın kimseye bir faydası olmaz. Yine de Sasaki'nin sonunda bizden ayrıldığı geceye dair anılarım çok berrak.

Çoğumuz yatmıştık. Harap odalardan birinde uyanık olarak karanlıkta uzanırken, Sasaki'nin verandanın altındaki birine seslendiğini işittim. Seslendiği her kimse, cevap vermemiş olmalı ki, sonunda sürülerek örtülen bir kapının ve Sasaki'nin yaklaşan adımlarının gürültüsü geldi. Onun başka bir odaya kadar gidip bir şeyler dediğini duydum, ama belli ki sözleri yine sessizlikle karşılandı. Adımları daha da yaklaştı, sonra yan odanın kapısını açtığını duydum.

"Senle ben uzun yıllardır yakın arkadaşız" diyordu. "Hiç olmazsa sen konuş benimle."

Hitap ettiği kişiden bir karşılık gelmedi. Sonra Sasaki, "Bari tablolarımın nerede olduğunu söyle" dedi.

Yine karşılık gelmedi. Fakat karanlıkta uzanırken yan odadaki döşemelerin altında kaçışan sıçanlardan gelen gürültüler adeta cevap gibiydi.

Sasaki'nin sesi, "Onları o kadar kötü buluyorsan," diye devam etti, "sende kalmasının bir anlamı yok. Ama şu an benim için büyük önem taşıyorlar. Giderken onları da yanımda götürmek istiyorum. Başka bir şeyim yok zaten."

Cevap yine kaçışan sıçanlardan geldi, sonra uzun bir sessizlik oldu. Hatta sessizlik o kadar uzun sürdü ki, Sasaki'nin karanlıkta uzaklaştığını ve her nasılsa onu duyamadığımı sandım. Fakat sonra sesi tekrar yükseldi.

"Şu son günlerde öbürleri bana korkunç şeyler yaptılar. Ama en kırıcı olanı senin bana avutucu tek bir söz bile söylememendi."

Yine sessizlik. Sonra Sasaki "Hiç olmazsa bana bakıp veda etmeyecek misin?" diye sordu.

Sonunda kapının çekildiğini ve Sasaki'nin verandadan aşağı inip avluda yürüyerek uzaklaştığını işittim.

Ayrılmasından sonra Sasaki'nin adı köşkte nadiren anıldı; o zaman da genellikle "hain" olarak geçiyordu. Sık sık giriştiğimiz o hararetli ağız dalaşlarının bir ikisinde olanları hatırlayınca, Sasaki'nin anısının bizde ne kadar nefret uyandırdığını anlıyorum.

Sıcak günlerde odalarımızın kapılarını çoğunlukla açık bıraktığımızdan, odada toplanan bizden bir grup, karşı kanatta benzer şekilde bir araya gelen başka bir grubu görebilirdi. Şartların kışkırtmasıyla birisi karşı tarafa espirili bir laf atar, derken iki grup da kendi verandasından birbirine hakaretler yağdırmaya başlardı. Şimdi anlatınca bunlar size saçma gelebilir, ama gerek köşkün mimarisinde, gerek birimiz bir kanattan öbürüne bağırınca kulağa gelen yankılı akustikte bizi bu çocukça ağız dalaşlarına iten bir şeyler vardı. Hakaretler çeşit çeşitti, birinin erkekliğinden tutun da yeni bitirdiği bir tabloyla alay etmeye kadar, ama çoğu zaman incitici olmazdı. İki tarafı da gülmekten kırıp geçiren son derece komik sayısız atışma bilirim. Nitekim köşkte keyifle geçirdiğimiz yıllara ait anılarımın çoğu işte böyle rekabetçi ama bir o kadar da aile sıcaklığını hatırlatan atışmalardır. Öte yandan, karşılıklı hakaretlerin arasında Sasaki'nin adının geçtiği bir iki olay var ki, işleri bir anda çığırından çıkarıvermiş ve arkadaşların bölgelerini terk edip avluya inmeleriyle sonuçlanmıştı. Böylece birini şakadan bile olsa "hain"e benzetmenin asla iyi niyetle karşılanmayacağını kısa sürede belledik.

Bu anılardan, hocamıza ve ilkelerine tavizsiz ve tam olarak bağlı olduğumuzu anlamışsınızdır. Ve geriye bakıp da kusurları görülünce, bu türden bir iklimi besleyen bir hocayı eleştirmek kolay. Fakat büyük tutkuları olan, önemli bir şeyi başaracak duruma gelip aklından geçenleri başkalarına olabildiğince açık bir şekilde anlatma ihtiyacı hisseden herkes Mori-san'ın işleri yürütme tarzına anlayış gösterecektir. Gerçi meslek hayatının uğradığı akıbete bakınca bunu söylemek biraz aptalca gelebilir, ama Mori-san'ın o zamanki arzusu, resim sanatının şehrimizde uygulanış biçimini kökten değiştirmekti. Kafasında büyüttüğü bu hedef doğrultusunda onca zamanını ve servetini öğrencilerini yetiştirmeye adadı; eski hocam hakkında bir yargıya varırken herhalde bunu göz önünde tutmak gerek.

Onun üzerimizdeki etkisi elbette resim âlemiyle sınırlı değildi. O yıllarda hocamızın değerlerine ve hayat tarzına uygun bir

biçimde yaşıyorduk; bu da zamanımızın çoğunu şehrin "renkli dünyasında" (tüm tablolarımıza fon oluşturan gece hazlarının, eğlencenin ve içkinin dünyasında) keşif yaparak geçirmemizi gerektiriyordu. Şehir merkezinin o günlerdeki halini hep özlemle hatırlarım; sokaklar trafik gürültüsüne boğulmamış ve fabrikalar gecenin mevsimden mevsime değişen rayihalarını yutmamıştı henüz. Gediklisi olduğumuz mekânlardan biri kanal boyundaki Kojima caddesinde bulunan "Su Fenerleri" adında bir çayhaneydi –yaklaşırken fenerlerinin kanaldaki yansımalarını görebilirdiniz. Sahibesi Mori-san'ın eski bir arkadaşıydı ve bizi daima cömertçe ağırlardı; oradaki garson kadınlarla şarkı söyleyip içerek anılarda kalacak geceler geçirdiğimizi hatırlarım. Bir başka uğrak yerimiz de, Nagata caddesindeki bir okçuluk lokaliydi; sahibesi, Akihara'da geyşa olarak çalıştığı yıllarda Mori-san'ın olağanüstü sevilen kimi ahşap baskı resimlerine modellik yaptığını anlata anlata bitiremezdi. O lokalde de altı yedi genç kadın garsonluk yapardı ve her birimiz kendi gözdemizi yanımıza alıp çubuk tüttürerek saatler geçirirdik.

Cümbüşlerimiz şehre düzenlediğimiz bu seferlerle sınırlı değildi. Mori-san'ın eğlence dünyasındaki dostlarının ucu bucağı yok gibiydi ve köşke uğrayan sayısız gezgin oyuncu, dansçı ve müzisyenden oluşan batık kumpanyalar nicedir görülmeyen eski dostlar olarak karşılanırdı. Böyle zamanlarda yüklü miktarda içki tüketilir, konuklarımız gece boyunca şarkı söyleyip dans eder ve kadehlerin boş kalmaması için çok geçmeden birinin uyandırılıp en yakın köydeki şarap satıcısına gönderilmesi gerekirdi. O günlerin müdavim konuklarından biri de şişko, neşeli bir adam olan ve eski hikâyeleriyle bizi kâh güldüren kâh gözyaşlarına boğan Maki adında bir masalcıydı. Yıllar sonra Migi-Hidari'de ona birkaç kez rastladım. O zaman da köşkteki o gecelerimizi biraz hayretle anmıştık. Maki o partilerden birçoğunun gece boyu devam etmekle kalmayıp gündüze, hatta ikinci geceye kadar sürdüğünde ısrarlıydı. Gerçi ben bundan o kadar emin değildim, ama yine de Mori-san'ın köşkünde gündüz vakti sağa sola saçılmış uykulu veya perişan bedenler gördüğümü, onların bazısının avluda yığılıp kaldığını ve güneşin tepelerine vurduğunu hatırladığımı kabul etmek zorundayım.

Bununla beraber o gecelerden birine ait çok canlı bir anım var. Taze gece havasını içime çekmek için tek başıma orta avlunun karşısına geçip cümbüşten bir süreliğine kaçtığımı hatırlıyorum.

Ardiyenin girişine kadar yürüdüm ve içeri girmeden önce arkadaşlarımla konukların eğlendikleri odaya dönüp baktım. Kâğıt paravanın arkasında dans eden gölgelerin arasından bir şarkıcının sesi geceyi delip bana kadar ulaşıyordu.

Ardiyeye gitmemin sebebi, köşkte bir süre rahatsız edilmeden vakit geçirilebilecek bir iki yerden biri olmasıydı. Köşkte muhafız ve hizmetlilerin yaşadığı dönemlerde burasının silah ve zırhları saklamak için kullanıldığını zannediyorum. Fakat o gece içeri adım atıp kapının üstündeki feneri yaktığımda zemine saçılmış o kadar çok eşya olduğunu gördüm ki, onların arasında hoplaya hoplaya gitmekten başka çare bulamadım; her yere halatla bağlı eski tuvaller, kırık ressam sehpaları, içinden fırça ve ince dallar fışkıran envai çeşit kap ve kavanozlar yığılmıştı. Engelleri aşa aşa bir açıklık bulup oturdum. Kapının üstündeki fenerin çevremdeki nesnelere abartılı gölgeler verdiğini fark ettim; tekinsiz bir etkiydi bu, minicik esrarengiz bir mezarlıkta oturuyormuşum gibi.

Derin düşüncelere dalmış olmalıyım ki, ardiye kapısının açılmasıyla irkildiğim hâlâ aklımda. Başımı kaldırınca Mori-san'ı görüp telaşla, "İyi akşamlar, Sensei" dedim.

Herhalde kapının üstündeki fenerin benim olduğum tarafa yeterince ışık vermemesinden olacak veya belki de yüzümün gölgede kalmasından, Mori-san önüne doğru dikkatle bakınıp "Kim o? Ono, sen misin?" diye sordu.

"Evet, Sensei."

Hocam bir süre daha baktı. Sonra feneri kirişten alıp önüne tuttu ve yerdeki eşyaların arasından dikkatle ilerleyerek bana doğru geldi. Bu esnada elindeki fenerin sallanmasıyla her yanımda gölgeler oynaşıyordu. Ona aceleyle yer açmaya çalışıyordum ki Mori-san biraz ötedeki eski bir ağaç sandığa oturuverdi. İç geçirip, "Biraz temiz hava için dışarı çıkayım deyince ışığı fark ettim. Her yer karanlık, bu ışık dışında. Ve kendi kendime düşündüm ki, şu ardiye sevenlerin saklanacağı bir yer değil. İçerideki her kimse, kendini yalnız hissediyor olmalı" dedi.

"Galiba hülyalara dalmışım, Sensei. Burada bu kadar uzun kalmaya niyetim yoktu."

Mori-san feneri yere, önüne bırakmıştı ve oturduğum yerden ancak onun gölgesini görebiliyordum. "Şu dansçı kızlardan biri

senden çok hoşlanmışa benziyordu" dedi. "Gece olduğu halde seni ortada göremeyince hayal kırıklığına uğrayacak."

"Konuklarımıza kabalık etmek istememiştim, Sensei. Ben de sizin gibi sadece temiz hava almak için çıkmıştım."

Bir süre sessiz kaldık. Avlunun karşısındaki arkadaşlarımızın şarkı söyleyip elleriyle tempo tuttuklarını duyabiliyorduk.

Sonunda Mori-san, "Ee, Ono," dedi "eski dostum Gisaburo hakkında ne düşünüyorsun? Sıra dışı bir şahsiyet, değil mi?"

"Gerçekten öyle, Sensei. Son derece girişken bir beyefendi."

"Bugünlerde üstü başı dökülüyor olabilir ama vaktiyle çok ünlüydü. Ve bu akşam bize de gösterdiği gibi eski hünerinden pek bir şey kaybetmemiş."

"Doğru."

"Peki, Ono. Nedir sıkıntın?"

"Sıkıntı mı? Ama bir sıkıntım yok ki, Sensei."

"Bizim yaşlı Gisaburo'yla ilgili bir şeylerin seni rahatsız etmesinden olabilir mi?"

"Olur mu öyle şey, Sensei?" Utangaç utangaç güldüm. "Kesinlikle değil. O son derece büyüleyici biri."

Sonra bir süre başka şeylerden konuştuk, aklımıza gelen türlü şeylerden. Fakat Mori-san sözü bir kez daha benim "sıkıntıma" getirince ve içimi dökene kadar oturmaya devam edeceği belli olunca sonunda dedim ki:

"Gisaburo-san kesinlikle iyi yürekli bir beyefendiye benziyor. O ve dansçıları bizi eğlendirme nezaketini gösteriyorlar. Fakat şu son aylarda böyle insanların bize çok fazla uğradığını düşünmeden edemiyorum, Sensei."

Mori-san bir şey demeyince devam ettim:

"Bağışlayın beni, Sensei, ne Gisabüro-san'a ne de arkadaşlarına saygı duymadığımdan değil. Fakat bazen kafam karışıyor. Biz ressamlar Gisaburo ve benzerleriyle bu kadar vakit geçirmeli miyiz diye merak ediyorum."

Sanırım hocam bu sırada, elinde fener, ayağa kalkıp ardiyenin arka duvarına doğru yürüdü. Duvar o ana kadar karanlıktaydı, ama Mori-san feneri tutunca alt alta asılı olan üç ahşap baskı resim keskin ışıkta kaldı. Bunların her birinde, yere oturarak saç tuvaletini düzelten birer geyşa arkadan resmedilmişti. Mori-san feneri birinden öbürüne tutarak onları bir süre inceledi. Sonra başını sallayıp

kendi kendine mırıldandı. "Çok vahim hatalar var. Küçük kaygılar yüzünden çok vahim hatalar." Birkaç saniye sonra, yüzünü resimlerden çevirmeden, "Fakat insan erken dönemdeki çalışmalarına hep bir sevgi besliyor. Belki bir gün sen de burada yaptıkların için aynı şeyi hissedeceksin" diye ekledi. Derken başını yine sallayıp, "Fakat bunlarda çok vahim hatalar var, Ono".dedi.

"Size katılamayacağım, Sensei" dedim. "Bence o baskılar bir sanatçının belli bir üslubun sınırlarını nasıl aşabileceğini gösteren nefis örnekler. Bazen Sensei'nin erken baskılarının böyle yerlerde gözlerden saklı kalmasının yazık olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz onların da Sensei'nin öbür tablolarıyla birlikte sergilenmesi gerekir."

Mori-san hâlâ resimlerine dalmış halde, "Çok vahim hatalar" diye yineledi. "Fakat sanırım daha çok gençtim." Feneri yine oynattı ve resmin biri karanlığa gömülürken öbürü belirdi. Sonra, "Bunların hepsi Honço'daki bir geyşa evinden sahneler" dedi. "Gençlik günlerimde çok muteber sayılan bir evden. Gisaburo'yla sık sık öyle yerlere giderdik." Ve bir iki saniye sonra yine, "Bunlarda çok vahim hatalar var, Ono" dedi.

"Fakat Sensei, en titiz gözün bile bu baskılarda ne gibi bir hata görebileceğini anlamıyorum."

Mori-san resimleri bir süre daha inceleyip ardiyenin öte yanına doğru yürümeye başladı. Yerdeki eşyaların arasından geçmek sanki gereğinden fazla vaktini alıyordu; bazen kendi kendine homurdandığını ve ayaklarıyla bir kavanoz veya kutuyu itelediğini duyabiliyordum. Hatta bir iki sefer onun bu dağınıklıkta bir şey (belki eskiden kalma başka baskılar) aradığı fikrine kapıldım, ama sonunda yine eski ağaç sandığa çöküp içini çekti. Biraz daha sessizliğin ardından, "Gisaburo mutsuz bir adam. Üzüntülü bir hayatı oldu. Yeteneği boşa gitti. Sevdikleri ya uzun zaman önce öldü ya da onu terk etti. Daha gençlik günlerinden itibaren yalnız, mahzun biriydi" dedi ve durakladı. Sonra devam etti: "Fakat bazen içip zevk mahallelerinin kadınlarıyla sefaya daldığımızda mutlu olurdu. O kadınlar ona duymak istediği her şeyi söylerler ve hiç olmazsa o geceliğine o da onlara inanırdı. Fakat tabii aynı inancı sabah da sürdürmeyecek kadar zekiydi. Yine de bu yüzden o geceler gözünde değerini yitirmezdi. En iyi şeyler, derdi, gecede toplanır ve sabah gelince dağılır. İnsanların renkli dünya

dedikleri, Ono, Gisaburo'nun hakkını vermesini bildiği bir dünyaydı."

Mori-san yine durakladı. Biraz önce olduğu gibi yalnızca gölgesini seçebiliyordum, ama anladığım kadarıyla avlunun karşısındaki cümbüşün seslerine kulak veriyordu. Sonra, "Artık daha yaşlı ve daha üzgün ama birçok bakımdan hiç değişmedi. Bu gece mutlu, tıpkı o zevk evlerinde olduğu gibi" dedi. Tütün içiyormuşçasına derin bir nefes aldı. Sonra yine devam etti: "Bir ressamın yakalamayı umabileceği en ince, en narin güzellikler karanlıktan sonra o zevk evlerine saklanır. Ve şimdiki gibi gecelerde, Ono, o güzelliklerin birazı da bizim buradaki meskenimize uğrar. Ama şu resimlere gelince, onlarda bu geçici, aldatıcı niteliklerin izi bile yok. Onlar temelden hatalı, Ono."

"Fakat Sensei, benim gözümde o baskılar tam da bu sözünü ettiğiniz şeyleri daha izlenimci bir anlatımla veriyor."

"O baskıları hazırladığımda çok gençtim. Belki de o renkli dünyanın hakkını veremememin sebebi onun değerine bir türlü inanmamamdı. Gençler çoğu zaman eğlenmekten suçluluk duyarlar ve sanırım ben de öyleydim. Sanırım insanın öyle yerlerde zaman öldürmesini, becerilerini o kadar boş ve geçici şeylere harcamasını ayıplıyor, yoz buluyordum. Meşruiyetinden kuşku duyduğun bir dünyanın güzelliğini takdir etmek zor."

Mori-san'ın dediklerini düşündüm, sonra, "Söylediklerinizi galiba benim çalışmalarım için de geçerli, Sensei. Kendimi düzeltmek için elimden geleni yapacağım" dedim.

Beni duymamış gibiydi. "Fakat bu kuşkuları çoktan geride bıraktım, Ono" diye devam etti. "Yaşlı bir adam olarak hayatıma dönüp baktığımda ve onu o dünyanın eşsiz güzelliğini yakalamaya adadığımı gördüğümde bundan epey hoşnut olacağıma inanıyorum. Ve kimse vaktimi boşa harcadığıma beni inandıramayacak."

Mori-san'ın tam olarak bu sözcükleri kullanmamış olması mümkün elbet. Aslında düşünce böyle laflar Migi-Hidari'de biraz içtikten sonra benim kendi öğrencilerime ilan edeceğim türden şeyler gibi geliyor kulağa. "Yeni kuşak Japon ressamlar olarak bu milletin kültürüne karşı büyük bir sorumluluğunuz var. Sizin gibi öğrencilerimin olmasından gurur duyuyorum. Kendi tablolarım için belki övgünün azını hak etsem de, hayatıma dönüp bakacağım ve burada olan herkesin olgunlaşmasına yardım ettiğim sanatını

hatırlayacağım zaman, işte o zaman kimse vaktimi boşa harcadığıma beni inandıramayacak." Ve ne zaman böyle bir şey desem masanın çevresinde toplanmış olan tüm gençler kendi tablolarımı (bana haykırarak bildirdiklerine göre, kuşkusuz gelecek kuşaklar arasında sağlam bir yeri olan büyük eserlerdi) bu şekilde gözden çıkardığım için birbirlerinin sesini bastırarak itiraz ederlerdi. Öte yandan, daha önce de belirttiğim üzere, bana özgü gibi görünen birçok deyim ve ifadeyi aslında Mori-san'dan miras aldım; dolayısıyla bunlar, aynen hocamın o gece söylediği ve üstümde bıraktığı güçlü etkiyle içimde yer etmiş sözler olabilir.

Fakat yine konudan saptım. Geçen ay Setsuko'yla Kavabe Parkı'nda yaptığımız can sıkıcı sohbetin ardından mağazada torunumla yediğim yemeği hatırlamaya çalışıyordum. Hatta galiba İçiro'nun ıspanağa düzdüğü övgüleri anlatıyordum.

Aklımda kaldığı kadarıyla, ısmarladığımız yemek gelince İçiro arada bir kaşığıyla dürttüğü tabağındaki ıspanakla uğraşmaya girişti. Sonra başını kaldırıp, "Oji, bak şimdi!" dedi.

Torunum kaşığına toplayabildiği kadar ıspanağı topladı, sonra onu havaya kaldırıp ağzına tıkıştırmaya başladı. Bu haliyle şişedeki son damlayı içmeye çalışan birine benziyordu.

"İçiro," dedim, "bunun pek terbiyeli bir hareket olduğunu sanmıyorum."

Fakat torunum var gücüyle çiğnemeyi de ihmal etmeden ağzına ha bire ıspanak götürüyordu. Kaşığını ancak tabağı boşaldığında ve yanakları patlayacak gibi şiştiğinde bıraktı. Sonra, çiğnemeye devam ederek, yüzüne sert bir ifade yerleştirdi, göğsünü kabarttı ve havayı yumruklamaya başladı.

"Ne yapıyorsun, İçiro? Ne işler çevirdiğini hemen söyle."

Ispanakla dolu ağzını güçlükle oynatarak, "Tahmin et, Oji!" dedi.

"Hımm. Bilemiyorum, İçiro. Saki içip kavga eden biri mi? Hayır mı? Öyleyse sen söyle. Oji tahmin edemiyor."

"Temel Reis!"

"O da kim? Yeni kahramanın mı?"

"Temel Reis ıspanak yer. Ispanak onu güçlü yapar." Göğsünü tekrar şişirdi ve bir kez daha havayı yumrukladı.

Gülerek, "Anlaşıldı, İçiro" dedim. "Ispanak sahiden de şahane bir yiyecek."

"Saki insanı güçlü yapar mı?"

Gülümseyip başımı salladım. "Saki insanı güçlü olduğuna inandırır. Ama gerçekte, İçiro, onu içmeden önceki haline göre hiç de güçlü değilsindir."

"O zaman insanlar niçin saki içer, Oji?"

"Bilmiyorum, İçiro. Bir süre için güçlü olduklarına inanmak istediklerinden herhalde. Ama saki kimseyi daha güçlü yapmaz."

"Ispanak insanı gerçekten güçlü yapıyor ama."

"Demek ki ıspanak sakiden çok daha yararlı. İyisi mi sen ıspanak yemeye devam et, İçiro. Ama bak, tabağındaki öbür şeyler ne olacak?"

"Ben saki içmeyi seviyorum. Viski içmeyi de. Evin orada hep gittiğim bir bar var."

"Demek öyle, İçiro. Ama bence ıspanak yemeye devam etmen daha iyi. Dediğin gibi, o seni sahiden güçlü yapar."

"En çok sakiden hoşlanıyorum. Her akşam on şişe içiyorum. Sonra da on şişe viski içiyorum."

"Demek öyle, İçiro. İçmek diye ben buna derim işte. Annenin başını gerçekten ağrıtıyor olmalısın."

İçiro, "Kadınlar biz erkeklerin içmesini hiç anlamıyorlar" deyip dikkatini önündeki yemeğe verdi. Fakat az sonra yine başını kaldırıp, "Oji bu akşam yemeğe geliyor mu?" diye sordu.

"Geliyor, İçiro. Noriko teyzen galiba çok güzel şeyler hazırlayacak."

"Noriko teyzem biraz saki aldı. Oji'yle Taro eniştem hepsini içip bitireceklermiş."

"Eh, olabilir tabii. Eminim kadınlar da biraz saki içmekten hoşlanırlar. Ama teyzen haklı, İçiro. Saki daha çok erkekler için."

"Oji, kadınlar saki içerse ne olur?"

"Hımm. Ne olacağı bilinmez. Kadınlar biz erkekler gibi güçlü değildir, İçiro. O yüzden de çabucak sarhoş olurlar."

"Noriko teyzem de sarhoş olabilir! Küçük bir fincan içip tamamen sarhoş olabilir!"

Bir kahkaha atıverdim. "Evet, bu çok muhtemel."

"Noriko teyzem sarhoş olabilir! Şarkılar söyleyip sonra da masada sızar!"

Hâlâ gülerek, "Eh, İçiro," dedim, "öyleyse biz erkekler sakiyi kendimize saklasak daha iyi olur, ne dersin?"

"Erkekler daha güçlü, o yüzden daha çok içebiliriz."

"Doğru, İçiro. En iyisi biz sakiyi kendimize saklayalım."

Biraz düşündükten sonra ekledim: "Artık galiba sekiz yaşındasın, İçiro. Koca adam oluyorsun. Kim bilir, belki Oji bu akşam biraz saki içmeni sağlayabilir?"

Torunum bana hafiften tehditkâr bir bakış attı ama bir şey demedi. Ona gülümsedim, sonra yanımızdaki dev pencereden dışarıdaki solgun, gri gökyüzüne baktım.

"Kenji dayını hiç tanımadın, İçiro. Bu yaştayken o da senin şimdi olduğun gibi iri ve güçlüydü. Onun da yine bu yaşlarda sakiyi ilk kez tattığını hatırlıyorum. Bunun bir yolunu bulacağım, İçiro, bu akşam biraz tatmanı sağlayacağım."

İçiro bunu bir süre düşünür gibi yaptı. Sonra, "Annem sorun çıkarabilir" dedi.

"Sen anneni merak etme, İçiro. Oji'n onu ikna eder."

İçiro umutsuzca başını salladı. "Kadınlar erkeklerin içmesini hiç anlamıyorlar" dedi.

"Ama artık senin gibi bir erkeğin sakinin tadına bakmasının zamanı geldi. Sen merak etme, İçiro, anneni Oji'ye bırak. Kadınların bize ne yapacağımızı söylemelerini kabul edemeyiz, değil mi?"

Torunum bir süre düşünceye daldı. Sonra birden çok yüksek sesle, "Noriko teyzem sarhoş olabilir!" dedi.

Güldüm. "Göreceğiz bakalım, İçiro" dedim.

"Noriko teyzem tamamen sarhoş olabilir!"

Herhalde on beş dakika kadar geçmişti, dondurmalarımızı beklerken İçiro düşünceli bir sesle sordu:

"Oji, Yujiro Naguçi'yi biliyor musun?"

"Yukio Naguçi'yi demek istiyorsun galiba. Hayır, onu şahsen tanımadım."

Torunum karşılık vermedi, yanındaki cama vuran yansımasına dalmış görünüyordu.

"Bu sabah parkta konuşurken," diye devam ettim, "sanki annenin de aklında Bay Naguçi vardı. Dün akşamki yemekte büyüklerin onun hakkında konuştuklarını tahmin ediyorum, doğru mu?"

İçiro camdaki yansımasına bakmayı sürdürdü. Sonra bana dönüp, "Bay Naguçi de Oji gibi miydi?" diye sordu.

"Bay Naguçi benim gibi miydi? Annene bakarsan pek öyle görünmüyor. Bu sadece bir zamanlar Taro enişteye söylediğim bir şey,

hiçbir önemi yok. Annen fazla ciddiye aldı galiba. O zaman Taro enişten ne konuştuğumu pek hatırlamıyorum bile, ama Oji sadece Bay Naguçi gibi insanlarla bir iki ortak yanı olduğunu söylemişti. Söylesene, İçiro, büyükler dün akşam ne dediler?"

"Oji, Bay Naguçi niçin kendini öldürdü?"

"Kesin bir şey söyleyemem, İçiro. Bay Naguçi'yi şahsen tanımadım."

"Peki, kötü bir adam mıydı?"

"Hayır. Kötü bir adam değildi. Sadece iyi olduğuna inandığı şey için çok çalışan biriydi. Bak, İçiro, savaş bittiği zaman, her şey çok farklıydı. Bay Naguçi'nin bestelediği şarkılar çok ünlü olmuştu, yalnız bu şehirde değil, tüm Japonya'da. Radyolarda ve barlarda hep onlar çalıyordu. Kenji dayın gibiler de uygun adım yürürken veya savaştan önce onları söylüyorlardı. Savaş bitince Bay Naguçi şarkılarının, nasıl diyeyim, yanlış olduğunu düşündü. Öldürülen onca insanı, anasını babasını kaybeden senin yaşındaki onca çocuğu düşündü, İçiro; bütün bunları düşündü ve şarkılarının belki de yanlış olduğu fikrine kapıldı. Ve özür dilemesi gerektiğini düşündü. Geride kalan herkesten. Anasız babasız kalan senin gibi tüm çocuklardan. Bütün bu insanlardan özür dilemek istedi. Galiba bu yüzden öldürdü kendini. Bay Naguçi hiç de kötü bir insan değildi, İçiro. Yaptığı yanlışları kabul edecek kadar cesurdu. Hem cesur hem de şerefliydi."

İçiro düşünceli bir edayla beni izliyordu. Bir kahkaha atıp, "Ne oldu, İçiro?" dedim.

Torunum konuşacak gibi oldu, ama sonra yine camdan yansıyan yüzüne döndü.

"Oji'n Bay Naguçi gibi olduğunu söylerken ciddi değildi" dedim. "Bir tür şakaydı, hepsi bu. Annen Bay Naguçi'den bir daha söz açarsa, ona böyle söyle. Çünkü sabahki dediklerine bakılırsa, konuyu tamamen yanlış anlamış. Ne oldu, İçiro? Bir anda sustun?"

Yemekten sonra şehir merkezinde biraz dükkân dolaşıp oyuncaklara ve kitaplara baktık. İkindiye doğru Sakurabaşi caddesindeki şık pastanelerden birinde İçiro'ya bir dondurma daha ısmarladım; ardından Taro'yla Noriko'nun İzumimaçi'deki yeni dairelerine yollandık.

Sizin de belki fark etmiş olacağınız üzere, İzumimaçi bölgesi iyi ailelerden gelen genç çiftlerin gözdesi; çevresinin temizliği ve say-

gınlığı su götürmez. Fakat bu genç çiftleri oraya çeken yeni siteler bana sıkıcı ve boğucu geliyor. Mesela Taro ve Noriko'nun daireleri üçüncü katta iki odalı küçük bir şey: Tavanı alçak, komşu dairelerden sesler geliyor ve pencerelerin manzarası karşı apartmanlardan ve onların pencerelerinden ibaret. Orada geçirdiğim kısacık sürede bile beni hafakanlar basması herhalde sırf daha ferah ve geleneksel olan kendi evime alışkın olmamdan değildi. Oysa Noriko yeni dairesiyle gurur duyuyor ve "çağdaş" özelliklerini göklere çıkarıyor. Anlaşılan temizlenmesi ve havalandırması son derece kolaymış; apartmandaki bütün dairelerin mutfak ve banyoları Batılı usulde tasarlanmış ve kızımın söylediğine bakılırsa, örneğin benim evimdeki düzene göre inanılmayacak derecede kullanışlıymış.

Mutfak ne kadar konforlu olursa olsun, çok küçüktü ve o akşam kızlarımın yemek hazırlığının nasıl gittiğine bakmak için içeri adım attığımda, bana pek yer kalmadığını gördüm. Hem bu yüzden hem de kızlarım meşgul oldukları için onlarla uzun uzun laflayamadım. Ama bir ara, "Biliyor musunuz, İçiro bugün bana biraz saki tatmak istediğini söyledi" demeye fırsatım oldu.

Yan yana dikilip sebze doğrayan kızlarımın ikisi birden durup bana baktılar.

"Düşündüm de, ona azıcık tattırabileceğimize karar verdim" diye devam ettim. "Ama bir miktar sulandırmanızda yarar var."

Setsuko, "Affedersin, baba," dedi, "ama İçiro'ya bu akşam saki içerilim mi diyorsun?"

"Sadece biraz. Ne de olsa artık büyüyor. Fakat dediğim gibi, sulandırmanızda yarar var."

Kızlarım bakıştılar ve Noriko, "Baba, o daha sekiz yaşında" diyerek itiraz etti.

"Suyla karıştırdığınız sürece bir zararı olmaz. Siz kadınlar anlamayabilirsiniz, ama böyle şeyler İçiro yaşındaki oğlanlar için çok şey ifade eder. Bu bir gurur meselesi. Ömür boyunca da hatırlayacaktır."

Noriko, "Baba, bu saçmalık" dedi. "İçiro'nun midesini bulandırmaktan başka bir işe yaramaz."

"Saçma veya değil, bunu uzun uzun düşündüm. Siz kadınlar bazen bir oğlan çocuğunun gururunu anlamıyorsunuz." Başlarının üstündeki rafta duran saki şişesini işaret ettim. "Küçücük bir damla bile iş görür."

Tam çıkıyordum ki, Noriko'nun, "Setsuko, böyle bir şey söz konusu bile olamaz. Babamın hangi akla hizmetle bunu istediğini anlamıyorum" dediğini işittim.

Kapıdan dönerek, "Ne diye bu kadar büyütüyorsunuz?" dedim. Arkamdaki oturma odasından Taro'yla torunumun bir şeye güldüklerini duyabiliyordum. Alçak sesle devam ettim.

"Zaten ona söz verdim, bunu dört gözle bekliyor. Siz kadınlar bazen gururdan hiç anlamıyorsunuz."

Yine çıkmak üzereyken bu sefer Setsuko konuştu:

"Babamızın İçiro'nun duygularına bu kadar değer vermesi çok güzel. Ama acaba onun biraz büyümesini beklesek daha iyi olmaz mı?"

Küçük bir kahkaha attım. "Bu yaşta Kenji'ye biraz tattırdığımda anneniz de aynen böyle karşı çıkmıştı. Ama ona bir zararı olmadığı kesin."

Böyle küçük bir anlaşmazlıkta sözü Kenji'ye getirdiğime daha orada pişman oldum. Kendime o an bayağı kızgındım ve Setsuko'nun lafına herhalde o yüzden pek dikkat edemedim. Fakat sanki "Babamızın kardeşimin yetişmesine büyük özen gösterdiği muhakkak. Ama olanlara bakınca, annemiz en azından bir iki konuda daha doğru düşünüyordu galiba" gibi bir şey dedi.

Yine de haksızlık etmeyeyim, kızımın bu kadar çirkin bir şey söylememiş olması da mümkün. Hatta dediklerini tamamen yanlış anlamış olabilirim; çünkü Noriko'nun bıkkın bir tavırla tekrar sebzelere girişmekten başka hiçbir tepki vermediğini çok iyi hatırlıyorum. Hem Setsuko'nun konuşmayı hiç gereği yokken bu kadar tatsız bir mecraya sokmasına ihtimal vermem. Öte yandan, onun aynı gün Kavabe Parkı'nda ettiği imalı sözleri düşününce, buna benzer bir şey demiş olabileceğini teslim etmek zorundayım. Her halükârda konuyu, "Ayrıca Suiçi de İçiro'nun biraz büyüyene kadar saki içmesini istemez. Fakat babamızın torununun duygularına bu kadar değer vermesi çok güzel" diyerek noktaladığını biliyorum.

İçiro'nun bizi duyması ihtimali kadar, nadiren gerçekleşen bir aile toplantısına gölge düşürmemek kaygısıyla da tartışmayı burada bırakıp mutfaktan çıktım. Aklımda kaldığı kadarıyla, az sonra Taro ve İçiro'yla salonda oturuyor ve bir yandan yemeği beklerken öbür yandan keyifle sohbet ediyordum.

Bir saat kadar sonra nihayet sofraya oturduk. Bu sırada İçiro saki şişesine uzanıp parmaklarıyla tıklattı ve bilmiş bir edayla bana baktı. Ona gülümsedim ama bir şey demedim.

Kızlar nefis bir sofra hazırlamışlardı ve çok geçmeden sohbet koyulaştı. Bir ara Taro, talihsizliğinin ve gülünesi ahmaklığının işbirliği neticesinde hiçbir vazifesini yetiştirememesiyle nam salmış bir meslektaşının hikâyesini anlatıp hepimizi güldürdü.

Hikâyesinin bir yerinde, "İşler artık o hale geldi ki, amirlerimiz ona 'Kaplumbağa' demeye başladılar" diye anlatmaya koyuldu. "Geçen günkü bir toplantıda Bay Hayasaka'nın dalgınlığına geldi ve adam, 'Hadi şimdi Kaplumbağa'nın raporunu dinleyelim de ardından bir yemek molası verelim' diye ağzından kaçırdı."

"Öyle mi?" dedim biraz da hayretle. "Çok ilginç. Benim de bir zamanlar lakabı aynı olan bir meslektaşım vardı. Üstelik tıpkı aynı nedenlerle."

Fakat Taro bu tesadüften pek etkilenmemiş gibiydi. Başıyla nazikçe onaylayıp, "Okulda da hepimizin 'Kaplumbağa' diye andığı bir öğrenci olduğunu hatırlıyorum. Hatta her grubun içinden nasıl kendiliğinden bir lider çıkıyorsa, aynı şekilde hepsinin de bir 'Kaplumbağası' olduğunu düşünüyorum" dedi.

Ve yine hikâyesine döndü. Şimdi düşününce damadım sahiden haklı olabilir gibi geliyor; aynı adı kullanmasalar da çoğu grubun kendi "Kaplumbağası" var. Sözgelimi kendi öğrencilerim arasında bu rolü Şintaro üstlenmişti. Onun temel konulardaki yeterliliğini inkâr etmek değil bu; fakat Kuroda gibilerle yan yana getirince sanki yeteneğinin önemli bir boyutu eksik gibiydi.

Bu dünyadaki Kaplumbağaların büyük hayranlarından olduğumu söyleyemeyeceğim. Onların ağır aksak istikrarları ve ayakta kalma becerileri takdir edilesi olsa da, insan samimiyetlerinden, ihanet edip etmeyeceklerinden emin olamıyor. Ve sanırım büyük hedefler karşısında veya inandıklarını söyledikleri ilkeler uğruna kayba uğramayı göze alamayışları yüzünden son tahlilde onları küçük görüyor. Onlar mesela Akira Sugimura'nın Kavabe Parkı projesinde olduğu gibi büyük felaketlere yenik düşmezler ve bazıları okul öğretmenliği ve benzeri türden saygınlık kazandıran küçük başarılara ulaşabilseler de, biraz önce belirttiğim sebepten ötürü, sıradanlığı aşan hiçbir varlık gösteremezler.

Mori-san'ın köşkünde birlikte geçirdiğimiz yıllarda Kaplumba-

ğa'yı epey sevdiğim doğru ama ona dengim olarak sanırım hiç saygı duymadım. Kaplumbağa'nın Üstat Takeda'nın şirketinde zulüm gördüğü günlerde şekillenip, onun için sıkıntılı geçen köşkteki ilk aylarımız boyunca süren arkadaşlığımızın doğası gereği böyle olmuştu; bir süre sonra bu arkadaşlık, verdiğim üstü kapalı "desteklerden" dolayı onun bana temelli olarak müteşekkir kalacağı beton bir kalıba girdi. Köşktekilerin tepkisini çekmeden resim yapmayı öğrendikten, nezaketi ve yardımseverliği sayesinde kabul gördükten çok sonra bile bana, "Sana çok minnettarım, Ono-san. Burada bana bu kadar iyi davranıyorlarsa senin sayende" gibi şeyler söylerdi.

Kaplumbağa bir bakıma bana borçluydu elbet; çünkü ben olmasam Mori-san'ın öğrencisi olmak üzere Üstat Takeda'nın yanından ayrılmayı akıl bile edemeyeceği açıktı. Böyle bir maceraya atılmayı hiç istemiyordu ama kabul etmekten başka çaresi kalmayınca da bu kararından hiç kuşkuya düşmedi. Nitekim Mori-san'a öyle büyük bir hürmet besliyordu ki, uzun bir zaman (en azından ilk iki yıl boyunca) onunla söyleşmeye cesaret edemeyip, "Evet, Sensei" veya "Hayır, Sensei" demekle yetindi.

O yıllar boyunca Kaplumbağa her zamanki kadar yavaş resim yaptı, ama bunu ona karşı kullanmak kimsenin aklına gelmedi. Hatta tıpkı onun gibi yavaş çalışan birkaç kişi daha vardı ve bu takım hızlı çalışmaya alışkın olan bizlerle dalga geçmeye teşneydi. Çılgın ve telaşlı çalışma tarzımızı, buhar her an bitebilir korkusuyla acele acele kömür küreyen bir makinistinkine benzeten bu ağır takımın bizi "mühendisler" diye yaftaladığını hatırlıyorum. Biz de karşılık olarak onlara "geri adımcılar" derdik. Aslında köşkteki ilk kullanımıyla "geri adımcılar", sehpalarının başında çalışan insanlarla tıklım tıkış bir odada birkaç dakikada bir ısrarla tuvaline bakmak için geri adım atanlara –ve dolayısıyla sürekli arkasında çalışan meslektaşlarına çarpanlara– denirmiş. Bir ressamın sırf acele etmeden resim yapmak istemesi –ve bu yüzden geri adım atması– nedeniyle uyumsuzlukla suçlanabileceğini söylemek tabii ki haksızlık ama yaftanın kışkırtıcılığı hoşumuza gidiyordu işte. Nitekim "mühendisler" ile "geri adımcılar" arasında çokça iyi niyetli espri yapıldığını hatırlıyorum.

Oysa gerçekte neredeyse hepimiz "geri adımcılık" suçuna eğilimliydik ve bu yüzden birlikte çalışırken aynı yere doluşmamaya elimizden geldiğince özen gösterirdik. Yaz aylarında çalışma ar-

kadaşlarımın çoğu sehpalarını ferah verandalara, olmadı, bizzat avluya kurarken, bazıları da ışığa göre dolaşmaktan hoşlandıkları için bir sürü odayı işgal ederlerdi. Kaplumbağa'yla ben hep artık kullanılmayan mutfağı (kanatlardan birinin arkasındaki ahırımsı bir ek) tercih ederdik.

Burasının giriş tarafındaki zemini üzerine basıla basıla pekişmiş toprak olmakla birlikte, dipte iki sehpanın sığacağı genişlikte tahta döşemeli bir platform vardı. Bir zamanlar tencere ve diğer mutfak gereçlerinin asıldığı kancaların iliştirildiği alçak kirişler ve duvarlardaki bambu raflar fırçalarımız, çaputlarımız, boyalarımız vesaire için pek kullanışlıydı. Kaplumbağa'yla kararmış kocaman eski bir tencereyi nasıl suyla doldurup platforma taşıdığımızı ve resim yaparken omuz hizamızda olsun diye, onu eski makaralara astığımızı hatırlıyorum.

Aklımda kaldığı kadarıyla, bir öğleden sonra yine mutfakta resim yaparken Kaplumbağa, "Yapmakta olduğun tabloyu merak ediyorum, Ono-san. Çok özel bir şey olmalı" dedi.

Gözümü çalışmamdan ayırmadan gülümsedim. "Neden öyle diyorsun? Sadece küçük bir deneme yapıyorum, hepsi bu."

"Ama Ono-san, ne zamandır çok yoğun çalıştığını görüyorum. Üstelik kimsenin seni rahatsız etmemesini istedin. Neredeyse iki yıldır böyle bir talebin olmamıştı. İlk sergindeki 'Aslan Dansı'nı hazırladığından bu yana."

Yeri gelmişken açıklasam iyi olur; bir ressam eserinin bitmesinden önce gelecek yorumların onu etkileyeceğini hissederse "rahatsız edilmemeyi" isterdi; kural gereği, o geri çekilene kadar kimsenin resme bakmaya çalışmayacağı kabul edilirdi. Birbirimizle ne kadar iç içe yaşayıp çalıştığımız hesaba katılırsa bu gayet makul bir istekti ve bize, kendimizi aptal durumuna düşürmeden riskleri göze alma rahatlığını verirdi.

"O kadar mı belli?" dedim. "Ben de heyecanımı iyi sakladığımı sanıyordum."

"Unuttun mu, Ono-san? Artık neredeyse sekiz yıldır yan yana çalışıyoruz. Evet, bunun senin için çok özel olduğu açık."

"Sekiz yıl" dedim. "Galiba haklısın."

"Evet, Ono-san. Senin gibi bir yetenekle bu kadar yakın çalışmak bir ayrıcalık. Bazen insana kendini küçük hissettiriyor, ama yine de ayrıcalık."

Gülümseyip, "Abartıyorsun" dedim ve resim yapmayı sürdürdüm.

"Hiç de değil. Eserlerinin gözümün önünde nasıl doğduğunu görmenin verdiği ilham olmasa bunca yıl hiçbir ilerleme kaydedemezdim. Benim mütevazı 'Güz Kızı'mın senin muhteşem 'Günbatımındaki Kız'ına ne çok şey borçlu olduğunu sen de mutlaka fark etmişsindir. Kendi hesabıma, Ono-san, senin dehanı taklit denemelerimden biriydi o. Vasat bir deneme, biliyorum, ama Mori-san bunu benim için önemli bir adım olarak görüp övme nezaketini gösterdi."

"Bak şimdi merak ettim." Fırçamı hareket ettirmeyi bir an için bırakıp eserime baktım. "Bu tablo da sana ilham verecek mi acaba?"

Tamamlanmamış tablomu bir süre izledikten sonra, aramızda asılı olan eski tencerenin üstünden arkadaşıma göz attım. Kaplumbağa ona baktığımdan habersiz mutlu mutlu resim yapmayı sürdürüyordu. Üstat Takeda'nın yanında onu tanıdığım günlerden beri yüzü biraz toplanmış ve o zamanki tedirgin, ürkek bakışının yerini neredeyse tamamen çocukça bir hoşnutluk almıştı. Hatta o sıralar birinin onu yeni doğmuş bir eniğe benzettiğini bile hatırlıyorum; bu tarif, eski mutfaktaki o öğleden sonra resim yapan halini izlerken kapıldığım izlenime hiç de ters değildi.

"Söylesene, Kaplumbağa," dedim, "şu anki çalışmandan fazlasıyla hoşnutsun, değil mi?"

Hiç bekletmeden, "Hem de çok, sağ ol, Ono-san" dedi. Sonra gözlerini kaldırıp gülümseyerek aceleyle "Tabii senin eserinin yanında durabilmesi için katetmem gereken çok yol var" diye ekledi.

Gözleri tablosuna dönerken onu birkaç saniye daha izledim. Sonra, "Arada bir bazı ... arada bir yeni bir şeyler denemeyi hiç düşünmüyor musun?" diye sordum.

Başını kaldırmadan, "Yeni bir şeyler mi?" dedi.

"Söylesene, Kaplumbağa, bir gün sahiden önemli resimler yapma hedefin yok mu? Yalnızca burada kendi aramızda beğenip övdüğümüz şeyleri kastetmiyorum. Gerçek anlamda önem taşıyan eserler demek istiyorum. İnsanlarımıza büyük fayda sağlayacak çapta eserler. Yenilik ihtiyacından söz ederken bunu kastediyorum, Kaplumbağa."

Bunları söylerken onu dikkatle süzüyordum, ama Kaplumbağa resim yapmaya hiç ara vermemişti.

"Doğrusunu istersen, Ono-san," dedi, "benim gibi mütevazı bir konumda olan biri hep bir yenilik yapmaya çalışır. Fakat bir yıldır doğru yolu bulmaya başladığıma inanıyorum. Son bir yıldır Morisan'ın resimlerime giderek daha yakından bakmaya başladığını görüyorum. Benden hoşnut olduğunu biliyorum. Kim bilir, belki gelecekte sizin eserlerinizin yanında benimkileri de sergiletir." Sonunda başını bana doğru kaldırıp utangaç utangaç güldü. "Bağışla beni, Ono-san. Bu sadece sabretmeme yardımı olan bir hayal."

Üstüne daha çok gitmek istemedim. Arkadaşımın dilini çözmeyi daha sonra tekrar denemeye kararlıydım, ama olaylar benden önce davrandı.

Şimdi sözünü ettiğim konuşmadan birkaç gün sonra, güneşli bir sabah eski mutfağa adım attığımda Kaplumbağa'yı o ahırımsı yapının gerisindeki platformda dikilmiş bana bakarken buldum. Dışarıdaki sabah aydınlığından sonra içerinin gölgesine gözlerimin alışması birkaç saniye almıştı ama arkadaşımın tedirgin, neredeyse telaşlı hali dikkatimden kaçmadı; kolunu acemice göğsüne doğru kaldırıp yine aşağı bırakmasında sanki ona saldırmamı bekleyen bir hal vardı. Ressam sehpasını açmadığı gibi günün işlerine hazırlanmaya da girişmemiş, üstelik ona selam verdiğim zaman sessiz kalmıştı. Birkaç adım ilerleyip "Bir şey mi var?" diye sordum.

"Ono-san..." diye mırıldandı ama gerisini getiremedi. Sonra ben platforma yaklaşınca huzursuzca soluna baktı. Bakışını izleyen gözlerim, üstü örtülü ve duvara dayalı bitmemiş tabloya kaydı. Kaplumbağa başıyla huzursuzca resmi gösterip, "Ono-san, bu bir şaka mı?" dedi.

"Hayır, Kaplumbağa" diyerek platforma çıktım. "Şaka falan değil."

Tabloya doğru yürüyüp örtüyü çektim ve bize doğru çevirdim. Kaplumbağa hemencecik başka yana baktı.

"Arkadaşım," dedim, "bir zamanlar beni dinleyecek kadar cesurdun ve meslek hayatımızda beraberce önemli bir adım attık. Şimdi senden benimle birlikte bir adım daha atmanı istiyorum."

Kaplumbağa hâlâ öbür yana bakıyordu.

"Ono-san, hocamız bu tabloyu biliyor mu?" diye sordu.

"Hayır, henüz değil. Ama göstersem de olur herhalde. Artık hep bu çizgide resim yapmaya karar verdim. Kaplumbağa, resmime bak. Ne yapmaya çalıştığımı sana açıklayayım. Sonra istersen bu adımı da ikimiz birlikte atarız."

Hiç olmazsa yüzünü bana döndü.

Neredeyse fısıltıyla, "Ono-san," dedi, "sen bir hainsin. Şimdi lütfen, izninle."

Ve aceleyle mutfaktan uzaklaştı.

Kaplumbağa'yı böylesine altüst eden, "Gönül Rahatlığı" adını verdiğim tabloydu. Uzun süre elimde kalmamasına rağmen yaparken kendimi ona o kadar vermiştim ki, ayrıntıları hafızama kazılıdır. Nitekim öyle bir arzum olsa, bugün bile neredeyse aynısını yapabilirim. Tablonun ilham kaynağı birkaç hafta öncesinde Matsuda'yla dışarıda yürürken tanık olduğum küçük bir sahneydi.

Hatırladığım kadarıyla Matsuda'nın beni tanıştırmak istediği Okada-Şingen Cemiyeti'nden bir meslektaşıyla buluşmaya gidiyorduk. Yaz bitimine doğruydu; kavurucu günler geride kalmıştı ama yine de Nişizuru'daki çelik köprüde kendinden emin ve uzun adımlarla ilerleyen Matsuda'yı takip ederken yüzümden akan teri sildiğimi ve arkadaşımın bu kadar hızlı yürümesine hayıflandığımı hatırlıyorum. Matsuda o gün zarif beyaz bir yazlık ceket giymiş ve şapkasını her zamanki gibi şık bir edayla aşağı doğru yatırmıştı. Ne kadar tempolu yürüse de uzun adımlarını acelecilik belirtisi olmadan zahmetsizce atıyordu. Ve köprünün ortasında durduğunda sıcaktan hiç etkilenmediğini fark ettim.

"Buranın değişik bir manzarası vardır" dedi. "Ne dersin, Ono?"

Altımızdaki görüntü biri sağda, öbürü solda yükselen iki fabrikayla çerçeveleniyordu. Araya sıkışmış olarak da kimi ucuz tahta cinsinden olan, kimi oluklu metal parçalarından uydurulmuş üst üste bir çatılar karmaşası vardı. Nişizuru semti bugün de hâlâ yoksul bir bölge olarak biliniyor ama o günlerdeki hali şimdikiyle karşılaştırılamayacak derece kötüydü. Köprüden seyreden bir yabancı, dikkatli bir bakışla görülebilen ve taşların çevresinde kaynaşan karıncalar gibi telaşla hareket eden çok sayıdaki küçük insan silueti olmasa, orayı pekâlâ yıkım aşamasındaki metruk bir arazi sanabilirdi.

Matsuda, "Aşağı bak, Ono" dedi. "Şehrimizde böyle yerler giderek çoğalıyor. Fazla değil, iki üç yıl önce burası daha düzgün bir yerdi. Oysa şimdi bir gecekondu mahallesine dönüşüyor. Giderek daha çok insan yoksullaşıyor Ono ve taşradaki evlerinden ayrılıp böyle yerlerde çile dolduran hemşerilerine katılmak zorunda kalıyorlar."

"Ne korkunç" dedim. "Görünce insan onlar için bir şeyler yapmak istiyor."

Matsuda bana dönüp gülümsedi –beni daima rahatsız eden ve aptal gibi hissettiren şu bilgiç gülümsemelerinden biriydi. Manzaraya dönerek, "İyi niyetli duygular" dedi. "Bunları hepimiz söylüyoruz. Hayatın her kulvarındakiler. Bu arada böyle mahalleler her yerde mantar gibi bitmeye devam ediyor. Derin bir nefes çek, Ono. Lağım kokusunu buradan bile alabilirsin."

"Ben de bir koku fark etmiştim. Sahiden ta aşağıdan mı geliyor?"

"Siyasetçilerle işadamları böyle yerleri pek seyrek görürler. Görmeleri dediğim de, bizim şimdi yaptığımız gibi güvenli bir uzaklıktan olur. Aşağıya kadar yürüyen siyasetçi veya işadamı olmuş mudur, bilmiyorum. Ama ona bakarsan ressamlardan da kuşkuluyum."

Sesindeki meydan okumayı sezerek, "Randevumuza geç kalmayacaksak benim itirazım olmaz" dedim.

"Tam tersine, aşağıdan geçersek yolumuzu bir iki kilometre kısaltırız."

Matsuda kokunun o mahallenin lağımlarından geldiği konusunda haklıymış. Çelik köprünün ayaklarına inip daracık sokaklarda ilerlerken bu ufunet giderek keskinleşip mide bulandırıcı bir hal aldı. Sıcağı kıran yelden de eser kalmamıştı; tek hava kımıltısı çevremizde biteviye vızıldayan sineklerdi. Matsuda'nın adımlarına uymakta yine zorlanıyor ama bu sefer onu yavaşlatmaya heveslenmiyordum.

İki yanımızda geçici olarak kapatılmış pazar tezgâhlarına benzeyen ama gerçekte ayrı ayrı evler olan derme çatma yapılar uzanıyordu; bunların bazıları yoldan yalnızca bez bir perdeyle ayrılıyordu. Kapı eşiklerinde yaşlı insanlar oturuyor ve geçerken bizi meraklı ama düşmanlıktan iz taşımayan bakışlarla süzüyorlardı; dört bir yandan küçük çocuklar gelip geçerken, bitmemecesine ayaklarımıza dolanan kediler çevremizde koşuşup duruyorlardı. Kaba iplere asılı battaniyelerin ve çamaşırların arasından kendimize yol açarak; ağlayan bebelerin, havlayan köpeklerin, ara sokaklarda –görünüşe bakılırsa kapalı perdelerin ardından– birbirlerine seslenip samimi sohbetlere dalan komşuların önünden geçerek ilerlemeye devam ettik. Bir süre sonra yürüdüğümüz daracık sokağın iki yanında kazılmış açık kanalizasyonları fark etmeye başladım.

Matsuda'yı takip ettikçe, üstlerinde sinekler uçuşan kanalların aralarındaki mesafe giderek daralıyor gibi gelmeye başladı; sonunda, devrilmiş bir ağaç gövdesinin üstünden gidiyormuşçasına güçlükle yol alır olduk.

Nihayet derme çatma bir kulübeler yığınının çevrelediği avlu gibi bir yer çıktı karşımıza. Fakat Matsuda oradaki iki kulübenin arasından görünen boşluğu işaret etti; evlerin arkasında ıssız bir arsa uzanıyordu.

"Buradan gidersek," dedi, "Kogane caddesinin tam arkasına çıkarız."

Matsuda'nın gösterdiği aralığın girişine yakın bir yerde üç küçük oğlan sopalarla dürttükleri bir şeyin üstüne eğilmişlerdi. Yaklaşınca kaşlarını çatarak bize döndüler ve bir şey göremememe rağmen tavırları bende bir hayvana işkence ettikleri duygusunu uyandırdı. Matsuda da aynı sonuca varmış olmalı ki, yanlarından geçerken, "Ne yapacaksın, buralarda oyalanacakları başka bir şey yok" dedi.

O an çocuklar üstünde pek kafa yormamıştım. Fakat günler sonra o pisliğin ortasında dikilirken çatık kaşlarla ve sopalarını sallayarak bize doğru dönen üçünün imgesi ayrıntılarıyla zihnimde canlandı ve "Gönül Rahatlığı"nın ana teması olarak bunu kullandım. Fakat Kaplumbağa'nın o sabah gizlice baktığı bitmemiş tablomdaki üç oğlanın birkaç önemli açıdan asıllarından ayrıldığını belirtmeliyim. Çünkü resimdekiler de sersefil bir barakanın önünde dikiliyor ve o çocuklarınkiyle aynı paçavraları giyiyor olmalarına rağmen, çatık kaşları, suçüstü yakalanan küçük günahkârların mücrim, kuşkucu bakışlarını değil, savaşmaya hazır samurayların erkeksi ifadelerini yansıtıyordu. Dolayısıyla tablomdaki çocukların sopalarını samuray kılıcı gibi tutmaları tesadüf değildi.

Kaplumbağa üç oğlanın başlarının üstünde ikinci bir sahnenin (konforlu bir barda birlikte oturup gülen iyi giyimli üç şişman adama) yer aldığını da görmüş olmalı. Adamların bakışlarında soysuzluk var; belki de metresleri veya benzeri bir şey hakkında şakalaşıyorlar. İki zıt sahne bir Japon adasının sahil şeridiyle birbirine kaynıyor. Sağ kenarın altına doğru kalın kırmızı harflerle "Gönül Rahatlığı" yazarken sol kenarda da minik harflerle, "Fakat küçükler haysiyetleri için savaşmaya hazır" deniyor.

Gençlik dönemime ait bu fazlasıyla basit çalışmanın tarifinde geçen kimi ayrıntılar size çok tanıdık gelebilir. Çünkü otuzlu yıllarda baskısı şehrimizde hayli ünlenip etki uyandıran ve aslında "Gönül Rahatlığı"nın yeniden yorumu olan ama aradan geçen yılları hesaba katarak belirgin farklılıkları da görebileceğiniz "Ufka Dikilen Gözler" adlı tablomla müşerref olmuş olabilirsiniz. Hatırlayacağınız üzere sonraki tablomda da iki sahne bir Japon kıyısıyla birbirine kaynıyor; üstteki görüntüde yine baş başa vermiş iyi giyimli üç adam var ama bu sefer gergin bir ifadeyle birbirlerinden öncülük bekliyorlar. Ve bu yüzler, gerçi biliyorsunuzdur ama önde gelen üç siyasetçininkine benziyordu. Alttaki daha baskın olan görüntüdeyse üç yoksul oğlanın yerini sert bakışlı askerler almıştı; ikisi süngülü tüfeklerini tutmuş, kılıcını çekip gidilecek yön olarak Asya'yı gösteren ortadaki subayın yanında duruyorlardı. Fonda artık yoksulluk görülmüyordu; yalnızca ordunun sancağı olarak doğan güneş vardı. Sağ kenardan aşağı inen "Gönül Rahatlığı" yazısının yerini "Ufka dikilen gözler!" almıştı ve solda şu mesaj vardı: "Korkakça konuşmaların zamanı değil. Japonya yoluna devam etmeli."

Tabii şehrimizde yeniyseniz bu çalışmaya rastlamamış olabilirsiniz. Fakat savaştan önce burada yaşayanların çoğunun onu bileceğini söylesem sanırım abartmış olmam; çünkü güçlü fırça darbelerine sahip tekniğinden ve özellikle de canlı renklerinden dolayı vaktiyle çokça övgü toplamıştı. Öte yandan "Ufka Dikilen Gözler"in, sanatsal vasıfları ne olursa olsun, artık modası geçmiş duygulara ait bir tablo olduğunun elbette farkındayım. Hatta bu duyguları artık belki de eleştirmek gerektiğini kabul edecek ilk kişi benim. Geçmişteki başarıların olumsuzluklarını itiraf etmekten korkmuyorum.

Fakat burada "Ufka Dikilen Gözler"i tartışmak istemiyordum. Onu burada anmamın sebebi gençlik dönemime ait çalışmamla olan apaçık ilişkisini ve sanırım Matsuda'yla tanışmamın meslek hayatım üzerindeki etkisini göstermek. Kaplumbağa'nın mutfakta resmimin konusunu keşfettiği sabahtan önceki birkaç hafta boyunca Matsuda'yla sık sık görüşmüştüm. Onu görmeye devam etmem, fikirlerinin beni nasıl cezbettiğinin iyi bir göstergesi sanırım; çünkü hatırladığım kadarıyla başlangıçta ondan pek hoşlanmamıştım. Nitekim ilk buluşmalarımızın çoğunda birbirimize adamakıllı diş

bileyerek ayrılmıştık. Örneğin bir akşam, galiba bana Nişizuru'nun yoksulluğunu gösterdiği günden birkaç gün evvel ya da sonra, şehir merkezinde bir bara gitmiştik. Barın adını veya nerede olduğunu hatırlamasam da, şehrin alt tabakasının uğrak yerlerine benzeyen karanlık, pis bir mekân olarak aklımda kalmış. İçeri girer girmez işkillenmiştim, ama beni açık bir bölmedeki küçük, boş bir masaya götürmeden önce başka bir masada kâğıt oynayan adamlara selam veren Matsuda burayı biliyor gibiydi.

Oturduktan az sonra ikisi de birbirinden sarhoş olan sert görünümlü iki kişinin yalpalayarak yanımıza gelmesi ve bizimle konuşmak istemesi beni iyice pirelendirdi. Matsuda yüzlerine karşı çekip gitmelerini söyleyince şimdi çıngar çıkacak diye düşündüm, ama arkadaşım bir şekilde onların özgüvenini sarsmış olacak ki, adamlar ağızlarını açmadan uzaklaştılar.

Ondan sonra bir süre içip söyleştik ve yanlış hatırlamıyorsam, konuşmamız biraz sürtüşmeli bir hal aldı. Bir ara ona şöyle bir şey dedim galiba:

"Hiç kuşkusuz biz ressamlar bazen senin gibilere alay konusu olmayı hak ediyoruzdur. Ama hepimizin dünyaya dair bu kadar saf olduğumuz konusunda yanıldığını söylemeliyim."

Matsuda gülüp, "Fakat unutma ki Ono, ben birçok ressamla tanıştım. Sizler genel olarak şaşırtıcı derecede yoz bir topluluksunuz. Bu dünyanın halleri hakkında bildikleriniz çoğu zaman bir çocuğunki kadar" dedi.

Tam itiraz edecekken, Matsuda yeniden söze girdi: "Mesela senin şu projeni ele alalım. Daha biraz önce o kadar içtenlikle önerdiğini. Çok dokunaklı, ama izin verirsen, siz ressamların saflığını bütünüyle ele verdiğini söylemeliyim."

"Bu fikrin hangi bakımdan alay edilmeye müstahak olduğunu göremiyorum. Belli ki bu şehrin yoksullarını düşündüğün konusunda yanılmışım."

"Çocukça sataşmalara gerek yok. Onları düşündüğümü sen de pekâlâ biliyorsun. Ama şu projeyi bir irdeleyelim. Diyelim ki olmaz dediğimiz şey oldu ve hocanız razı geldi. O zaman siz köşktekiler bir, belki iki hafta boyunca –kaç?– yirmi resim mi yapacaksınız? En fazla otuz diyelim. Daha fazla yapmanın pek anlamı yok, çünkü zaten en çok on on birini satarsınız. O zaman ne yapacaksın, Ono? Onca çalışmadan topladığınız parayı küçük bir keseye koyup şeh-

rin yoksul semtlerini mi dolaşacaksın? Her gördüğüne birer kuruş mu dağıtacaksın?"

"Affedersin, Matsuda, ama galiba tekrarlamam gerekiyor –bu kadar saf olduğumu düşünmen yanlış. Serginin sadece Mori-san grubuyla sınırlı kalacağını söylemedim ki. Azaltmaya çalıştığımız yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunun gayet farkındayım, zaten o yüzden bu öneriyle sana geliyorum. Okada-Şingen Cemiyeti böyle bir projeyi gerçekleştirecek çapta. Şehrin dört bir yanında muntazaman düzenlenecek ve giderek daha çok ressamı çekecek büyük sergilerle bu insanlara ciddi bir yardımımız dokunabilir."

Gülümseyip başını sallayan Matsuda, "Üzgünüm, Ono," dedi, "ama demek ki düşüncemde yanılmamışım. Siz ressamlar tür olarak sahiden de onulmaz derecede safsınız." Sandalyede arkasına yaslanıp iç geçirdi. Masamızın üstü sigara külüyle kaplıydı ve Matsuda bizden öncekilerin bıraktığı boş bir kibrit kutusunun kenarıyla oraya düşünceli düşünceli şekiller çiziyordu. "Bugünlerde en büyük yeteneği gerçek dünyadan saklanmak olan bir ressam cinsi türedi" diye sürdürdü sözünü. "Bu ressamlar şu an ne yazık ki çoğunlukta görünüyorlar ve sen de, Ono, onlara kapılmışsın. Öyle sinirli bakma, doğru söylüyorum. Senin dünya hakkındaki bilgin bir çocuğunki kadar. Mesela Karl Marx diye birini hiç duydun mu?"

Ona sert bir ifadeyle baktım ama bir şey demedim. Gülüp, "Gördün mü? Ama üzülme. Senin meslektaşlarının çoğu bilmiyor zaten" dedi.

"Saçmalama. Karl Marx'ın kim olduğunu tabii biliyorum."

"Vay, affedersin, Ono. Belki de seni küçümsemişimdir. Peki lütfen bana onu anlatır mısın?"

Omuz silkip, "Galiba Rus devriminin başını o çekti" dedim.

"Ya Lenin? O da sağ kolu muydu?"

"Bir tür meslektaşı." Matsuda'nın yine sırıttığını görünce ağzını açmasına fırsat vermeden hemen yine söze girdim. "Neyse ne, ama sen saçmalıyorsun. Bunlar dünyanın öbür ucundaki bir ülkeyi ilgilendirir. Ben bizim yaşadığımız şehirdeki yoksullardan bahsediyorum."

"Evet, Ono, evet. Ama bir sürü şey hakkında bilginin çok az olduğunu sen de görüyorsun. Okada-Şingen Cemiyeti'nin ressamların gözünü açmayı ve onlara gerçek dünyayı tanıtmayı amaçladığını düşünmekte son derece haklısın. Fakat cemiyetimizin kocaman

bir dilenci sepeti olduğu izlenimini uyandırdıysam, hata bende. Biz hayır işiyle ilgilenmiyoruz."

"Biraz hayır işi yapmanın nesi yanlış, anlamıyorum. Üstelik bu arada biz yoz ressamların gözünü açacaksa ne âlâ."

"İyi niyetli küçük hayır işlerinin ülkemizdeki yoksullara faydası olur diye düşünüyorsan, Ono, demek senin gözlerin de hiç açılmamış. İşin doğrusunu istersen, Japonya bunalıma doğru sürükleniyor. Açgözlü işadamlarının ve iradesiz siyasetçilerin eline kalmışız. Yoksulluğun gün geçtikçe artması bu adamların marifeti. Tabii yeni kuşak olan bizler harekete geçmezsek. Ama ben siyasi bir provokatör değilim, Ono. Benim derdim sanatla. Ve senin gibi sanatçılarla. Topluca içinde yaşadığınız o küçük kapalı dünya tarafından gözleri henüz tam körleştirilmemiş yetenekli genç ressamlarla. Okada-Şingen senin gibilerin gözünü açmasına ve böyle zor zamanlar için gerçekten değer taşıyan eserler vermesine yardım etmek için kuruldu."

"Affedersin, Matsuda, ama hayretle görüyorum ki, asıl saf olan sensin. Bir ressamın derdi, nerede görürse görsün, güzelliği yakalamaktır. Ama bunda ne kadar hünerli olsa da, senin sözünü ettiğin şeylere etkisi çok az olacaktır. Okada-Şingen sahiden senin anlattığın gibiyse, demek ki baştan yanlış düşünülmüş. Sanatın yapabileceklerine ve yapamayacaklarına dair safça bir yanlışın üstüne kurulmuş."

"Bizim olayları bu kadar basit görmediğimizi sen de çok iyi biliyorsun, Ono. Okada-Şingen kendini dünyadan soyutlamış değil. Hayatın her alanında (siyasette, orduda) aynı şekilde düşünen bizim gibi genç insanlar var. Yeni kuşak biziz. Birlikte gerçekten değer taşıyan bir şeyler başarabiliriz. Bazılarımız sanatı yürekten önemsemenin yanı sıra onun günümüz dünyasındaki yansımalarını da görmek istiyor. İşin aslı, Ono, insanların yoksullaştığı ve çocukların her yerde aç kalıp hastalandığı böyle zamanlarda bir ressamın köşesine sinmesi ve kusursuz fahişe resimleri yapmaya çalışması yeterli değil. Bana kızdığını görebiliyorum, şu an bile bana cevap vermek için kıvranıyorsun. Ama benim niyetim temiz, Ono. Bu konular üstünde dikkatle düşüneceğini umuyorum. Çünkü sen her şeyden önce müthiş yetenekli birisin."

"Öyleyse lütfen bana söyler misin, Matsuda? Bizim gibi yoz ve budala ressamlar senin siyasi devrimini nasıl gerçekleştireceğiz?"

Matsuda yine masanın karşısından yargılarcasına gülümsüyor, beni iyice çileden çıkarıyordu. "Devrim mi? Doğru ya! Komünistler devrim istiyor. Bizim öyle bir derdimiz yok. Hatta tam tersine. Biz aslımıza dönmek istiyoruz. Biz sadece İmparator Hazretlerinin devletin başındaki haklı yerini tekrar almasını istiyoruz."

"Ama İmparatorumuz zaten orada."

"Doğru, Ono. Çok saf ve şaşkın." Sesi her zamanki gibi kusursuzca soğukkanlı olmakla beraber bu noktada biraz dikleşmiş gibiydi. "İmparatorumuz bizim yasal liderimiz, ama bir de işlerin uygulamada ne hale geldiğine bak. İşadamları ve onların güdümündeki siyasetçiler iktidarı elinden aldılar. Dinle Ono, Japonya artık geri kalmış bir köylü ülkesi değil. Biz güçlü bir milletiz, Batılı milletlerin hiçbirinden geri kalır yanımız yok. Japonya, Asya yarıküresi içinde topallar ve cüceler arasındaki bir deve benziyor. Buna rağmen insanlarımızın giderek umudunu yitirmesine, çocuklarımızın yetersiz beslenmeden ölmesine göz yumuyoruz. Bu arada işadamları keselerini dolduruyor, siyasiler de durmadan mazeret uydurup gevezelik yapıyorlar. Batılı güçlerin böyle bir şeye göz yumacağını sanıyor musun? Onlar olsa çoktan harekete geçmişlerdi."

"Harekete mi geçmişlerdi? Ne tür bir hareketi kastediyorsun, Matsuda?"

"Artık İngilizler ve Fransızlar kadar güçlü bir imparatorluk yaratmanın vaktidir. Gücümüzü yayılmak için kullanmalıyız. Dünya güçleri arasındaki haklı yerimizi almanın zamanı geldi de geçiyor. İnan bana, Ono, bunu yapacak kaynaklarımız var, ama iradeyi bulmamız gerekiyor. Ayrıca şu işadamlarından ve siyasetçilerden kurtulmalıyız. Ordu yalnızca İmparator Hazretlerine karşı sorumlu olmalı." Matsuda kısa bir kahkaha atıp gözlerini sigara külüne çizdiği şekillere indirdi. "Ama bu daha çok başkalarının işi" dedi. "Bizim gibiler Ono, sanatla meşgul olmalı."

Fakat bana kalırsa iki üç hafta sonra Kaplumbağa'yı atölye olarak kullandığımız mutfakta rahatsız eden şeyin o akşam Matsuda'nın söylediklerıyle fazla bir ilgisi yoktu; bitmemiş tabloda bunu görecek kadar sezgili değildi Kaplumbağa. O olsa olsa Mori-san'ın önceliklerinin utanmazca göz ardı edildiğini fark etmiş olabilir; okulumuzun zevk dünyasının kırılgan fener ışığını yakalama konusundaki ortak tutumunu terk etmiştim; görsel etkiyi bütünlemek üzere iri hat yazısına başvurmuştum; kuşkusuz Kaplumbağa'yı hepsinden

çok dehşete düşüren şey, keskin dış hatlardan bolca yararlanmamdı – bildiğiniz gibi fazlasıyla geleneksel ama Mori-san'ın öğretisi bakımından reddi esas olan bir yöntem.

Kaplumbağa'daki öfkenin sebebi ne olursa olsun, bende hızla gelişen fikirleri o sabahtan sonra artık çevremdekilerden gizleyemeyeceğimi ve hocamızın bunları bizzat dinlemek üzere gelmesinin an meselesi olduğunu biliyordum. Dolayısıyla Takami Bahçeleri'ndeki büyük kameriyede Mori-san'la yapacağım konuşmada ne söyleyeceğimi kafamda defalarca evirip çevirmiştim ve geri adım atmamaya kararlıydım.

Mutfakta yaşanan olaydan bir hafta kadar sonraydı. Bir iş için –belki de malzeme beğenip ısmarlamak için, hatırlamıyorum– öğleden sonrayı Mori-san'la beraber şehirde geçirmiştik. Fakat ihtiyaçlarımızı görürken Mori-san'ın bana hiçbir şekilde garip davranmadığını hatırlıyorum. Sonra, akşam çökerken, trenin gelmesine biraz vakit olduğunu görüp Yotsugava İstasyonu'nun arkasındaki Takami Bahçeleri'nin dik merdivenini çıktık.

O günlerin Takami Bahçeleri'nde, civarı yukarıdan gören bir tepenin kenarında (bugün barış anıtının olduğu yer civarında) son derece sevimli bir kameriye vardı. Kameriyenin insana çekici gelen en belirgin yanı, zarif çatısının saçağının çepçevre fenerlerle süslü olmasıydı (gerçi o akşam oraya yaklaşırken hiçbiri yakılmamıştı). İçine adım attığımız bu kameriye geniş bir salon gibi ferahtı ve dört bir yanı açık olduğundan, aşağıdaki semtin manzarası çatıyı destekleyen kemerli sütunlar dışında hiçbir şeyle bölünmüyordu.

Kameriyeyi belki de ilk olarak Mori-san'la gittiğimiz o akşam keşfettim. Nihayet savaşta yıkılana dek orası yıllarca en gözde mekânım olarak kalacaktı ve bölgeye yolumuz düştüğünde ben de öğrencilerimi oraya götürecektim. Hatta savaşın başlamasından hemen önce, öğrencilerimin en yeteneklisi olan Kuroda'yla son konuşmamı da o kameriyede yaptığımı sanıyorum.

Her neyse, Mori-san'ı kameriyenin içine kadar takip ettiğim o ilk akşam gökyüzünün solgun bir kızıla boyandığını ve aşağıdaki alacakaranlıkta hâlâ seçilebilen çatılar yığınının arasından ışıkların vurduğunu hatırlıyorum. Mori-san manzaraya doğru birkaç adım attı, sonra omzunu bir sütuna yaslayıp belli bir hoşnutlukla göğe baktı ve bana dönmeksizin, "Ono, bohçaya sarılı birkaç kib-

ritle mum olacak. Lütfen şu fenerleri yakar mısın? Çok ilginç bir etki uyandıracağını zannediyorum" dedi.

Ben kameriyenin çevresini dolaşarak fenerleri tek tek yakarken, hareketsizliğe ve sessizliğe gömülen civardaki bahçelere giderek karanlık çöküyordu. Bu arada Mori-san'ın göğe karşı durup dalgın bir edayla manzaraya bakan gölgesini dikkatle gözlüyordum. Fenerlerin belki yarısını ancak yakmıştım ki, "Pekâlâ, Ono, nedir seni bu kadar sıkan mesele?" diye sorduğunu duydum.

"Anlamadım, Sensei?"

"Bugün canını sıkan bir şey olduğunu söylemiştin ya."

Bir sonraki fenere uzanırken küçük bir kahkaha atıverdim.

"Önemsiz bir şey, Sensei. Başınızı ağrıtmak istemem ama bu konuda ne yapacağımı da bilmiyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, iki gün önce tablolarımdan bazılarının onları her zaman sakladığım eski mutfakta olmadığını fark ettim."

Mori-san bir süre sessiz kaldı.

"Peki öbürleri bununla ilgili bir şey dedi mi?"

"Onlara sordum, ama kimse bilmiyor gibiydi; daha doğrusu, bana söylemek istemiyor gibiydiler."

"Peki senin düşüncen nedir, Ono? Sana karşı bir komplo mu kuruyorlar?"

"Aslında, Sensei, benden ısrarla kaçıyor gibiler. Son birkaç gündür kimseyle tek kelime konuşamadım. Bir odaya girdiğimde hepsi ya susuyor ya da odayı terk ediyor."

Mori-san yorum yapmadı; ona doğru baktığımda hâlâ batan güne dalmış gibiydi. Bir sonraki feneri yakmak üzereyken, "Tabloların şimdilik bende. Bu yüzden seni telaşlandırdıysam üzgünüm. Geçen gün biraz boş vaktim vardı ve son çalışmanı değerlendirmek için bunun iyi bir fırsat olacağını düşündüm. O sırada galiba dışarıda bir yerdeydin. Döndüğünde sana haber vermem gerekirdi, Ono. Özür dilerim" dediğini duydum.

"Sensei, o nasıl söz? Çalışmama ilgi gösterdiğiniz için size çok minnettarım."

"Fakat ilgi göstermem çok doğal değil mi? Sen benim en başarılı öğrencimsin. Yeteneğini geliştirmek için yıllarımı verdim."

"Elbette, Sensei. Size ne çok şey borçlu olduğumu saymakla bitiremem."

Bir süre ikimiz de sessiz kalınca fenerleri yakmayı sürdürdüm. Sonra durup, "Tablolarıma bir şey olmadığını duymak beni çok rahatlattı. Bunun basit bir açıklaması olduğunu tahmin etmeliydim. Artık rahat uyuyabilirim" dedim.

Mori-san bir tepki vermedi, gölgesinden anladığım kadarıyla da gözlerini manzaradan almamıştı. Beni duymamış olabileceğini düşünüp biraz daha yüksek sesle yineledim.

"Tablolarım güvende olduğuna göre artık rahat uyuyabileceğim için sevinçliyim."

Uzak düşüncelerden uyanmış gibi irkilerek, "Evet, Ono" dedi. "Biraz boş vaktim vardı. Ben de son çalışmanı getirmesi için birini gönderdim."

"Boşuna kaygılanmışım. Tablolarım güvende olduğu için sevinçliyim."

Mori-san bir süre daha konuşmayınca beni yine duymadığını sandım. Fakat sonra, "Gördüklerim beni biraz şaşırttı" dedi. "Garip arayışlara girmiş gibisin."

"Garip arayışlara girmek" deyimini aynen kullanmamış olabilir tabii. O ifadeyi sonraki yıllarda ben kullanmaya başladım galiba; ayrıca başka bir vesileyle aynı kameriyede Kuroda'ya söylediğim sözleri hatırlıyor olabilirim. Fakat yine de Mori-san'ın zaman zaman "garip arayışlar"dan söz ettiğini sanıyorum; hatta muhtemelen bu da eski hocamdan miras aldıklarıma bir örnek. Her neyse, aklımda kaldığı kadarıyla, utangaç bir gülüşle bir sonraki fenere uzandım ve onun dışında bir tepki vermedim. Sonra Mori-san'ın "Genç bir ressamın deney yapması kötü bir şey değil" dediğini duydum. "Her şey bir yana, böylece daha sığ ilgilerini bünyesinden atabilir. Ve ciddi işlere her zamankinden daha büyük bir kararlılıkla sarılabilir." Biraz durakladıktan sonra da kendi kendine mırıldanır gibi "Hayır, deney yapmak kötü bir şey değil. Hepsi gençliğin bir parçası. Hiç de kötü bir şey değil" dedi.

"Sensei," dedim, "yeni çalışmamın şimdiye kadar yaptıklarım içinde en iyisi olduğunu şiddetle hissediyorum."

"Kötü bir şey değil, hiç de değil. Öte yandan, böyle deneylerle çok vakit kaybetmemek gerek. Yoksa fazla seyahat edenler gibi olursun. En iyisi çok geçmeden yine ciddi çalışmalara dönmek."

Başka bir şey söyleyecek mi diye bekledim. Aradan biraz geçince, "O tabloların güvenliği için kuşkusuz boşuna kaygılanmışım.

Fakat anlıyorsunuz ya, Sensei, onlar yaptığım her şeyden daha çok gurur veriyorlar bana. Her neyse, bunun böyle basit bir açıklaması olduğunu tahmin etmeliydim" dedim.

Mori-san cevap vermedi. Yaktığım fenerin ardından onu süzerken benim sözlerimi mi tarttığını, yoksa bambaşka bir şey mi düşündüğünü çıkaramadım. Günün giderek kararması ve fenerlerin yanmasıyla kameriyede garip bir ışık karışımı meydana gelmişti. Fakat arkası bana dönük, bir sütuna yaslanan Mori-san hâlâ gölge halindeydi.

"Yeri gelmişken, Ono," dedi sonunda, "bana söylediklerine göre yakın zamanda bitirdiğin ama şimdi bende olanların arasında bulunmayan bir iki tablon daha varmış."

"Bu çok mümkün, Sensei, öbürlerinin yanına koymadığım bir-iki tane vardı."

"Anlıyorum. Kuşkusuz, onlar en beğendiğin tablolardan."

Cevap vermeyince Mori-san devam etti:

"Dönünce belki onları da bana getirirsin, Ono. Nasıl olduklarını çok merak ediyorum."

Biraz düşündükten sonra, "Sensei'nin onlar hakkındaki düşüncelerini açıklaması elbette çok hoşuma gider. Yalnız onları nereye bıraktığımdan emin değilim" dedim.

"Fakat onları bulmaya gayret edeceğine inanıyorum."

"Kuşkusuz, Sensei. Bu arada, Sensei'nin ilgilenme nezaketini gösterdiği tabloların ona daha fazla yük olmasını istemem. Eminim odasında fazla yer kaplıyorlardır, o bakımdan onları döner dönmez alabilirim."

"Sen onları dert etme, Ono. Kalanları bulup getirmen yeter."

"Onları belki de bulamayacağımdan endişeleniyorum, Sensei."

"Anlıyorum, Ono." Yorgunca iç çekip bakışını yine gökyüzüne kaldırdığını gördüm. "Demek o tabloları bulup bana getiremeyeceğini düşünüyorsun."

"Evet, Sensei. Korkarım bulamayacağım."

"Anlıyorum. Himayemden çıkman durumunda bundan sonra ne yapacağını düşünmüşsündür elbette."

"Sensei'nin durumumu anlayacağını ve meslek hayatımdaki arayışlarımda bana destek vereceğini umuyordum."

Sessiz kalınca sonunda yine devam ettim:

"Sensei, köşkten ayrılmak bana çok büyük acı verir. Şu son yıl-

lar hayatımın en mutlu ve en değerli yılları oldu. Meslektaşlarımı kardeş gibi görüyorum. Sensei'ye gelince, ona olan borcumun büyüklüğünü tahayyül bile edemem. Yeni tablolarıma bir kez daha bakmanız ve onları yeniden değerlendirmeniz için size yalvarıyorum. Belki döndüğümüzde Sensei tablolarımdaki maksadımı tek tek açıklamama izin verir."

Beni duyduğuna dair hâlâ bir belirti vermeyince sözümü sürdürdüm:

"Şu son yıllarda çok şey öğrendim. Zevk dünyası üstüne nasıl düşünmek gerektiğini, onun narin güzelliğini nasıl tanımak gerektiğini iyice öğrendim. Fakat artık benim için başka konulara geçmenin zamanının geldiğini hissediyorum. Sensei, böyle zor zamanlarda ressamların sabah aydınlığıyla yiten keyif verici şeylere değil de, daha somut şeylere değer vermeyi öğrenmesi gerektiğine inanıyorum. Ressamların hep kapalı ve yoz bir dünyada yaşamaları gerekmiyor. Sensei, vicdanım bana yalnızca bu renkli dünyayı resmeden bir sanatçı olarak kalamayacağımı söylüyor."

Ve dikkatimi yine fenerlere verdim.

Birkaç saniye sonra Mori-san, "Bir süredir en başarılı öğrencimsin. Gittiğini görmek benim için acı olacak. Şöyle diyelim madem: Kalan tabloları bana getirmen için üç günün var. Onlara bana getir, sonra aklını yine daha münasip konulara ver" dedi.

"Biraz önce dediğim gibi, Sensei, o tabloları size getiremeyeceğim için derin bir üzüntü duyuyorum."

Mori-san kendi kendine gülüyor gibi bir ses çıkardı. "Senin de söylediğin gibi, Ono, zor zamanlardayız. Hele ki adı neredeyse hiç bilinmeyen ve imkânlardan yoksun genç bir ressam için. Daha az yetenekli olsaydın geleceğinden kaygılanırdım. Ama sen zeki bir arkadaşsın. Kuşkusuz bir çaresini düşünmüşsündür."

"Aslını isterseniz hiçbir çare düşünmüş değilim. Köşkü o kadar uzun zamandır evim biliyorum ki, tersi bir durumu ciddi olarak hiç hesaba katmadım."

"Demek öyle. Fakat söylediğim gibi, Ono, daha az yetenekli olsaydın endişelenmekte haklı olabilirdim. Fakat sen zeki bir gençsin." Mori-san'ın gölgesinin bana doğru döndüğünü gördüm. "İş bulup dergi ve çizgi roman resimlemekte başarılı olacağına hiç kuşkum yok. Belki bana gelmeden önce çalıştığın gibi bir şirkette bile yer bulabilirsin. Tabii ciddi bir ressam olarak gelişiminin

sonu olacak bu, ama kuşkusuz bunları enine boyuna düşünmüşsündür."

Bir öğretmenin kendisine hâlâ hayran olduğunu bildiği bir öğrencisine karşı kullandığı bu sözler kulağa gereksiz derecede kinci gelebilir. Fakat usta bir ressamın bir öğrenciye bu kadar zaman kaynak ayırdıktan, dahası, adının kamuoyunda kendisiyle birlikte anılmasına müsaade ettikten sonra bir an için itidal duygusunu yitirmesi ve sonrasında pişman olabileceği bir tarzda tepki vermesi, büsbütün mazur görülmese de, anlaşılabilir bir şey. Ve birkaç tabloya sahip olmak için yapılan manevralar küçültücü görünse bile, boya ve malzemelerin çoğunu temin eden öğretmenin böyle anlarda öğrencinin bu eserler üstündeki hakkını tümüyle göz ardı etmesi de anlaşılabilir.

Yine de öğretmenin –ne kadar şöhretli olursa olsun– bunca kibirli ve sahiplenici davranması onun adına esef verici. O soğuk kış sabahını ve giderek şiddetlenen yanık kokusunu bazen hâlâ zihnimde canlandırırım. Savaşın patlak vermesinden önceki kıştı. Kuroda'nın evinin (Nakamaçi semtinde tuttuğu sefil, küçük bir şey) kapısında huzursuzca bekliyordum. Yanık kokusunun, hıçkıran bir kadının sesiyle beraber evin içinden geldiğini biliyordum. Zilin ipine tekrar tekrar asılarak birinin çıkıp beni karşılaması için seslendim, ama cevap gelmedi. Sonunda içeri girmeye karar verdim; fakat dış kapıyı itince girişte üniformalı bir polis belirdi.

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

"Bay Kuroda'ya bakmaya geldim. Evde mi?"

"Kendisi sorgu için polis merkezine götürüldü."

"Sorgu mu?"

Memur, "Evinize dönmenizi öneririm" dedi. "Yoksa sizi de araştırmak zorunda kalabiliriz. Burada oturan kişiyle ilişkili herkes şu an ilgi alanımızda."

"İyi de niçin? Bay Kuroda bir suç mu işledi?"

"Kimse onun gibileri etrafta istemiyor. Yolunuza gitmezseniz sizi de sorguya alırız."

İçerideki kadın (sanırım Kuroda'nın annesiydi) hâlâ hıçkırarak ağlıyordu. Birinin ona bağırdığını duyabiliyordum.

"Yetkili memur nerede?" diye sordum.

"Karşınızda. Tutuklanma mı istiyorsunuz?"

"Daha ileri gitmeden," dedim, "adımın Ono olduğunu açıkla-

mak isterim." Memur tanıma belirtisi göstermeyince biraz tereddütle devam ettim: "Benim verdiğim bilgi üstüne buraya gönderildiniz. Ben ressam ve İçişleri Bakanlığı Kültür Kurulu üyesi Masuji Ono. Ayrıca Vatanseverliğe Aykırı Etkinlikler Kurulu'nun da resmî danışmanıyım. Galiba burada bir yanlış anlaşılma var ve yetkili kimse onunla konuşmak istiyorum."

Memur beni bir süre kuşkuyla süzdü, sonra dönüp evin içinde kayboldu. Çok geçmeden geri geldi ve içeri girmemi işaret etti.

Peşinden giderken evdeki bütün dolapların ve çekmecelerin yerlere boşaltıldığını gördüm. Bazı kitaplar üst üste konup deste yapılmıştı; salondaki tatamiyi kaldırmış olan bir memur feneriyle döşeme tahtalarının altını araştırıyordu. Bir paravanın arkasından Kuroda'nın annesinin hıçkırıklarını ve bir memurun ona bağırarak sorular sorduğunu artık daha iyi duyabiliyordum.

Evin arkasındaki verandaya götürüldüm. Üniformalı bir memur ve sivil giyimli bir görevli küçük avlunun ortasındaki ateşin başında dikiliyorlardı. Sivil polis dönüp bana doğru birkaç adım attı.

Gayet saygılı bir edayla, "Bay Ono mu?" diye sordu.

Beni getiren memur biraz önceki kabalığının ne büyük bir münasebetsizlik olduğunu anlamış olacak ki, çabucak arkasını dönüp içeri girdi.

"Bay Kuroda'ya ne oldu?"

"Sorgu için götürüldü, Bay Ono. Merak etmeyin, ona iyi bakacağız."

Arkasındaki artık sönmeye yüz tutan ateşe baktım. Üniformalı memur bir sopayla oradaki yığını karıştırıyordu.

"Bu resimleri yakmaya yetkiniz var mı?" diye sordum.

"Kanıt olarak ihtiyaç duyulmayan her tür uygunsuz malzemeyi imha etmek bizim için kuraldır. Bol miktarda numune aldık zaten. Bu süprüntünün gerisini de yakıyoruz."

"Böyle bir şey olabileceği" dedim, "aklımın ucundan bile geçmemişti. Ben sadece birinin uğrayıp Bay Kuroda'yla kendi iyiliği için konuşması konusunda kurula öneride bulunmuştum." Avlunun ortasında için için yanan yığına tekrar baktım. "Bunları yakmanıza hiç gerek yoktu. Aralarında birçok değerli eser vardı."

"Bay Ono, yardımınız için minnettarız. Fakat artık soruşturma başladığına göre, bu işi yetkili mercilere bırakmalısınız. Bay Kuroda'nın adil bir muamele görmesini sağlayacağız."

Gülümsedi ve ateşe doğru dönerek üniformalı memura bir şeyler söyledi. Memur ateşi tekrar karıştırdı ve kulağıma "Hain süprüntüsü bunlar" gibi gelen bir söz fısıldadı.

İnanmaz gözlerle verandada dikilmeye devam ettim. Sonunda sivil polis yine bana dönüp, "Bay Ono, artık eve dönmenizi öneririm" dedi.

"Bu olay maksadını aştı" dedim. "Bayan Kuroda'yı niçin sorguluyorsunuz? Onun bunlarla ne ilgisi var?"

"Bay Ono, bu artık polisle ilgili bir konu. Şu aşamadan itibaren sizi ilgilendirmiyor."

"Bu olay maksadını aştı. Bay Ubukata'yla bunu görüşmem gerekecek. Hatta bizzat Bay Saburi'ye bile gidebilirim."

Sivil polis evin içinden birine seslenince beni kapıda karşılayan memur yanımda bitti.

"Bay Ono'ya yardımları için teşekkür edin ve onu kapıya kadar uğurlayın" dedi. Yine ateşe doğru dönünce aniden öksürüverdi. Eliyle yüzüne gelen dumanı savuşturarak, "Kötü resimler de pek kötü kokuyormuş" diyerek sırıttı.

Fakat bunların anlattıklarımla pek ilgisi yok. Yanılmıyorsam Setsuko'nun geçen ayki kısa ziyaretinde birlikte geçirdiğimiz günü anlatıyordum; hatta Taro'nun iş arkadaşları hakkında anlattığı anekdotlarla bizi yemek masasında nasıl güldürdüğünü aktarıyordum.

Hatırladığım kadarıyla yemek son derece keyifli devam ediyordu. Ne var ki Noriko'nun kadehleri her dolduruşunda İçiro'yu gözleyip huzursuz olmaktan kurtulamıyordum. İlk birkaç sefer torunum masanın karşısından bana bilmiş bilmiş gülümsedi, ben de ona durumu sezdirmemeye çalışarak karşılık verdim. Fakat yemek sürdükçe ve sakiler tazelendikçe İçiro bana bakmayı bırakıp kadehleri yeniden dolduran teyzesini öfkeyle süzmeye başladı.

Taro iş arkadaşlarıyla ilgili birkaç eğlenceli hikâye daha anlattıktan sonra Setsuko, "Ne kadar eğleniyorsunuz, Taro-san" dedi. "Noriko'dan öğrendim kadarıyla şirketinizde moraller çok iyiymiş. Öyle bir ortamda çalışmanın çok ilham verici olduğuna eminim."

Taro'nun tavırları birden ciddileşti. "Gerçekten öyle, Setsuko-san" diyerek başıyla onayladı. "Savaşın ardından yaptığımız değ-

şiklikler şirketin her kademesinde meyvelerini vermeye başlıyor. Gelecekten çok umutluyuz. Hepimiz elimizden geleni yaparsak önümüzdeki on yıl içinde KNC yalnızca Japonya'da değil, tüm dünyada bilinen bir isim olacak."

"Ne güzel. Noriko sizin bölüm yöneticisinin de çok iyi bir insan olduğunu söyledi. Bunun da manevi gücünüze katkısı büyük olmalı."

"Haklısın. Fakat Bay Hayasaka iyi bir insan olmanın ötesinde olağanüstü yetenekli ve ileri görüşlü biri. Yoksa emin ol, Setsuko-san, ne kadar iyi yürekli olursa olsun, beceriksiz bir amirle çalışmak insanın bütün hevesini kırabiliyor. Başımızda Bay Hayasaka gibi biri olduğu için çok şanslıyız."

"Doğru, Suiçi de başarılı bir amiri olduğu için şanslı."

"Öyle mi, Setsuko-san? Ama Nippon Elektrik gibi bir kuruluşta da başka türlüsü beklenemez herhalde. Öyle bir yerde ancak en iyiler sorumluluk alabilir."

"Bundan dolayı çok şanslıyız. Fakat eminim KNC için de aynı şey geçerli, Taro-san. Suiçi KNC'den her zaman övgüyle söz ediyor."

"Affedersin, Taro" diyerek araya girdim. "KNC hakkındaki iyimserliğinin çok geçerli nedenleri olduğuna eminim. Fakat şunu sormak istiyorum. Şirketinizde savaştan sonra bu kadar köklü değişiklikler yapılmasının hiç olumsuz bir etkisi olmadı mı? Eski yönetimden kimseyi bırakmadıklarını duydum da."

Damadım düşünceli bir edayla gülümsedi. "Babamızın endişelerini anlıyorum. Gençlik ve azim tek başına her zaman en iyi sonuçlara ulaşmaya yetmiyor. Fakat tüm samimiyetimle söylüyorum ki, baba, şirketin tepeden tırnağa yenilenmesi gerekiyordu. Günümüzün dünyasına ayak uyduracak yeni liderlere ve yeni yaklaşımlara ihtiyacımız vardı."

"Elbette, elbette. Yeni liderlerinizin çok yetenekli olduklarından hiç kuşkum yok. Fakat söylesene, Taro, Amerikalıların peşinden gitmekte fazla acele edildiğinden kaygılanmıyor musun bazen? Eski yöntemlerin temelli olarak geride bırakılması gerektiği görüşünü ilk savunacaklardan biri benim, ama sence bazen kurunun yanında yaş da yanmıyor mu? Zaman geliyor, Japonya yabancı bir yetişkinden bir şeyler öğrenmeye alışan bir çocuktan farksız bir duruma düşüyor."

"Babamız çok haklı. Bazen fazla acele ettiğimizden ben de emi-

nim. Fakat genel olarak Amerikalılardan öğreneceğimiz çok fazla şey var. Şu birkaç yılda bile biz Japonlar demokrasi ve bireysel haklar gibi konularda epey yol aldık. Doğrusunu isterseniz, baba, üstüne parlak bir gelecek inşa edeceğimiz temeli nihayet atabildiğimizi düşünüyorum. Bizimki gibi şirketler bu yüzden büyük bir özgüvenle önlerine bakabilirler."

Setsuko, "Haklısın, Taro-san" dedi. "Suiçi de aynı senin gibi düşünüyor. Dört yıllık bir kargaşadan sonra ülkemizin nihayet sağlam bir geleceğe doğru yol aldığını daha geçenlerde birkaç kez dile getirdi."

Bu sözler Taro'ya söylenmiş görünse bile, kızımın aslında düpedüz beni hedef aldığını hissediyordum. Taro da öyle anlamış olacak ki, Setsuko'ya cevap vermek yerine sözünü sürdürdü.

"Hatta, baba, geçen hafta bizim dönemin mezunlar yemeğine katıldım ve oraya gelen hayatın her alanından herkesin ateşkesten sonra ilk kez geleceğe umutla baktığını gördüm. Artık işlerin yoluna girdiğini düşünen yalnız KNC'dekiler değil. Babamızın endişelerini anlıyorum, ama şu son yıllarda geçmişten önemli dersler alındığına ve bunun da bizi aydınlık bir geleceğe götüreceğine inanıyorum. Yine de babamız belki beni düzeltmek ister."

"Kesinlikle hayır, kesinlikle hayır" diyerek gülümsedim. "Dediğin gibi, sizin kuşağınızı kuşkusuz aydınlık bir gelecek bekliyor. Üstelik kendinizden çok eminsiniz. Bana ancak başarınızın devamını dilemek düşer."

Damadım tam bir karşılık verecekken İçiro masaya uzanıp daha önce de bir kez yaptığı gibi saki şişesini parmaklarıyla tıklattı. Taro ona dönerek, "Hah, İçiro-san. Tartışmamızın tam burasında sana ihtiyacımız var" dedi. "Söyler misin, büyüyünce ne olmak istiyorsun?"

Torunum saki şişesini bir süre daha süzüp sonra asık bir yüzle bana doğru baktı. Annesi koluna dokunup "İçiro, Taro enişten sana bir şey sordu. Ne olmak istediğini söyler misin?" diye fısıldadı.

İçiro yüksek sesle, "Nippon Elektrik'in başkanı!" diye duyurdu.

Hepimiz güldük.

Taro, "Bundan emin misin?" diye sordu. "KNC'de bizim başımıza geçmek istemez misin?"

"En iyi şirket Nippon Elektrik!"

Yine hepimiz güldük.

Taro, "Bizim için çok utanç verici" diye söylendi. "Halbuki birkaç yıl içinde tam İçiro-san gibi birine ihtiyacımız olacak."

Bu söyleşmeyle aklını sakiye takmaktan vazgeçen İçiro nihayet eğlenmeye başladı ve büyüklerin güldüğü her fırsatta da gürültüyle bize katıldı. Ancak yemeğin sonuna gelirken enikonu kayıtsız bir sesle, "Saki artık tamamen bitti mi?" diye sordu.

Noriko, "Tamamen bitti" dedi. "Acaba İçiro-san biraz daha portakal suyu içmek ister mi?"

İçiro bu öneriyi efendice geri çevirip ona bir şeyler anlatan Taro'ya döndü. Her şeye rağmen İçiro'nun hayal kırıklığını tahmin edebiliyordum ve bu yüzden de küçük oğluna biraz anlayış göstermeyen Setsuko'ya karşı içimde bir öfke dalgası hissettim.

Bir saat kadar sonra iyi geceler dilemek üzere misafir odasına gittiğimde İçiro'yla baş başa konuşma fırsatı buldum. Işık hâlâ açık olmasına rağmen torunum yorganın altına girmiş, bir yanağını yastığa bastırarak yüzükoyun yatmıştı. Lambayı söndürünce karşı apartmanın ışığının panjurlardan sızıp gölgeli şeritler halinde duvarlara ve tavana vurduğunu fark ettim. Yan odadan bir şeye gülen kızlarımın sesi geliyordu ve yorganının başına diz çökünce İçiro sordu:

"Oji, Noriko teyzem sarhoş mu?"

"Sanmıyorum, İçiro. Sadece bir şeye gülüyor, o kadar."

"Ama belki de biraz sarhoştur, değil mi, Oji?"

"Eh, belki. Azıcık bir şey. O kadarının bir zararı olmaz ama."

Torunum, "Saki kadınlara dokunuyor, değil mi, Oji?" deyip yüzünü yastığına doğru eğerek kıkırdadı.

Gülüp, "Bu akşam saki içemedin diye üzülmene gerek yok, bunu biliyorsun, değil mi, İçiro? Hem de hiç gerek yok. Çok yakında büyüyecek ve istediğin kadar içebileceksin nasıl olsa" dedim.

Kalktım ve panjurların daha iyi örtülüp örtülemeyeceğine bakmak için pencereye gittim. Birkaç kez oynadım ama tahtaların arası bir türlü kapanmadığından karşı apartmanın ışıklı pencerelerini hâlâ görebiliyordum.

"Hayır, buna gerçekten üzülmene gerek yok."

Birkaç saniye torunumdan cevap gelmedi. Sonra arkamdan, "Oji endişe etmesin" diyen sesini duydum.

"Öyle mi? Ne demek şimdi bu, İçiro?"

"Oji endişe etmesin. Çünkü endişe ederse uyuyamaz. Ve yaşlı insanlar uyuyamazlarsa hasta olurlar."

"Anlıyorum. Pekâlâ, İçiro. Oji endişe etmeyeceğine söz veriyor. Ama sen de üzülmeyeceksin. Çünkü bunda gerçekten üzülecek bir şey yok."

İçiro sesini çıkarmadı. Panjurları tekrar açıp kapattım.

"Öte yandan," dedim, "İçiro bu akşam saki diye üsteleseydi Oji bir yudum alması için müdahale etmeye hazırdı. Ama yine de bu seferlik kadınların sözünü dinlemekle iyi ettik. Böyle önemsiz şeyler için onları kızdırmaya değmez."

İçiro, "Bazen evde babam da bir şey yapmak istiyor, ama annem izin vermiyor" dedi. "Bazen babam bile anneme söz geçiremiyor."

Bir kahkahayla, "Öyle mi?" dedim.

"O yüzden Oji endişelenmesin."

"Demek ki ikimizin de endişelenmesine gerek yok, İçiro." Pencereyi bırakıp yine yorganın başına diz çöktüm. "Hadi, uyu artık."

"Oji burada kalacak mı?"

"Hayır, Oji az sonra evine dönecek."

"Niye burada kalmıyor?"

"Çünkü yeterince oda yok, İçiro. Oji'nin tek başına kaldığı koca bir evi var, hatırla."

"Oji yarın güle güle demek için istasyona gelecek mi?"

"Elbette, İçiro. Elbette geleceğim. Ayrıca çok yakında yine geleceğinden de eminim."

"Annem bana saki vermediği için Oji endişelenmesin ama."

Gülerek, "Görünüşe bakılırsa çok hızlı büyüyorsun, İçiro" dedim. "Büyüdüğünde çok akıllı bir adam olacaksın. Bakarsın sahiden de Nippon Elektrik'in başına geçersin. Ya da ona benzer büyük bir yerin. Ama şimdi biraz susalım da uyuyabilecek misin bir görelim."

Arada bir söylediklerine sessizce karşılık vererek bir süre İçiro'nun yanında oturmayı sürdürdüm. Ve sanırım Setsuko'nun o sabah Kavabe Parkı'nda bana dediklerini torunumun o karanlık odada uykuya dalmasını beklediğim, yan odada arada bir atılan kahkahaları dinlediğim sırada kafamda evirip çevirmeye başladım. Bunu düşünmeye belki ilk kez fırsat buluyordum ve kızımın sözlerinin bana o kadar dokunabileceği hiç aklıma gelmemişti. Salondakilere katılmak üzere uyuyan torunumu yalnız bıraktığımda artık Setsuko'ya canım basbayağı sıkkındı ve oturduktan az sonra Taro'ya söylediklerim kuşkusuz bu yüzden olmalı.

"Biliyor musun, düşününce garip geliyor. Babanla ben on altı yıldan fazla zamandır tanışıyoruz, ama ancak şu son bir senede iyi arkadaş olduk."

Damadım, "Haklısınız," dedi, "ama galiba genelde böyle oluyor. İnsanın birçok komşusu oluyor da onlara günaydın demekten öteye geçmiyor. Sahiden çok yazık."

"Fakat tabii Doktor Saito'yla bizim durumumuz basit bir komşuluktan ibaret değildi" dedim. "İkimiz de sanat dünyasının içinde olduğumuzdan birbirimizin namını biliyorduk. O yüzden başından beri arkadaş olmak için çaba göstermemiş olmamız daha da üzücü. Öyle değil mi, Taro?"

Bu arada Setsuko'nun bizi dinlediğinden emin olmak için hızlıca oturduğu tarafa baktım.

Taro, "Gerçekten de çok üzücü" dedi. "Fakat sonunda dost olma fırsatını buldunuz ya."

"Evet, kesinlikle çok üzücü. Oysa seçkin meslektaşlar olan komşuların yakın ilişkiler kuracağını sanırsın. Fakat herhalde iş yoğunluğu gibi sebeplerden çoğu zaman öyle olmuyor."

Kendimden hoşnut olarak yan gözle Setsuko'ya baktım, ama yüzünde Taro'nun sözlerinin önemini gerçekten kavradığına dair hiçbir belirti yoktu. Gerçi dikkatini vermemiş olabilirdi tabii, fakat benim tahminime göre aslında meseleyi anlamış ama sabah Kavabe Parkı'ndaki imalı sözlerinde düpedüz hatalı olduğunu apaçık görmesine rağmen, gururu yüzünden benimle göz göze gelmek istememişti.

Parkın geniş ana bulvarında rahat adımlarla yürüyor, iki yanımızdaki güz ağaçlarının güzelliğini zevkle seyrediyorduk. Noriko'nun yeni hayatına alışıp alışmadığıyla ilgili izlenimlerimizi karşılaştırırken, göründüğü kadarıyla çok mutlu olduğu sonucuna varmıştık.

"Çok sevindirici" diyordum. "Geleceği için cidden endişelenmeye başlamıştım, oysa şimdi her şey onun için ne kadar iyi oldu. Taro takdire değer bir insan. İstesek bile daha âlâsını bulamazdık."

Setsuko gülümseyerek, "Daha bir yıl önce onun için ne kadar endişelendiğimizi düşününce, garip..." dedi.

"Gerçekten çok sevindirici. Ve biliyor musun, Setsuko, yaptıkların için sana minnettarım. İşler pek iyi gitmediği dönemde kardeşine çok destek oldun."

"Tam tersine, uzakta olduğum için elimden neredeyse hiçbir şey gelmedi."

"Ve tabii ki," dedim gülerek, "geçen yıl beni uyarmayı ihmal etmedin. 'Kimi önlemler' –hatırladın mı, Setsuko? Gördüğün gibi, öğüdüne uydum."

"Affedersin, baba, hangi öğüt olduğunu çıkaramadım."

"Yapma Setsuko, bu kadar inceliğe gerek yok. Meslek hayatımın kimi yönleriyle gurur duymadığımı artık kabullenmeye hazırım. Hatta bunu görüşmeler sırasında da tıpkı senin önerdiğin gibi dile getirdim."

"Özür dilerim, babamızın ne demek istediğini hiç anlamadım."

"Noriko sana *miai*'den söz etmedi mi? Eh, o zaman ben de şu kadarını söyleyeyim, o akşam meslek hayatımın onun mutluluğuna engel olmaması için ne gerekiyorsa yaptım. Belki zaten yapacaktım, ama geçen yılki öğüdün için yine de sana şükran borçluyum."

"Bağışla beni baba, ama geçen yıl herhangi bir öğüt verdiğimi hatırlamıyorum. Gerçi Noriko bana birkaç kere *miai*'den söz etti. Hatta o görüşmeden hemen sonra babamızın... babamızın kendisi hakkında söylediklerine hayret ettiğini yazdı."

"Bence de etmiştir. Noriko ihtiyar babasının hep hakkını yemiştir zaten. Ama bazı şeylerle yüzleşmeyi gururuna yediremeyip öz kızının acı çekmesine razı olacak biri değilim ben."

"Noriko babamızın o akşamki davranışının onu sahiden de şaşkına çevirdiğini söyledi. Anlaşılan Saito'lar da aynı şekilde şaşırmışlar. Kimse babamızın ne demek istediğini pek anlayamamış. Zaten Noriko'nun mektubunu okuduğumda, Suiçi de hayrete düştüğünü dile getirmişti."

Gülerek, "Olur şey değil" dedim. "İyi de geçen yıl beni buna iten sen değil miydin, Setsuko? Miyake'ler gibi Saito'ları da elimizden kaçırmayalım diye 'kimi önlemler' almamı salık vermedin mi? Hatırlamıyor musun?"

"Çok unutkan olduğumun farkındayım, ama ne yazık ki babamızın neden söz ettiğini hatırlamıyorum."

"Gerçekten de olur şey değil Setsuko."

Kızım bir anda durup heyecanla, "Yılın bu zamanı akçaağaçlar ne kadar nefis görünüyor!" dedi.

"Evet" dedim. "Üstelik sonbaharda daha da güzelleşeceklerdir."

Kızım gülümseyerek, "Olağanüstü" dedi ve yine yürümeye

başladık. Sonra, "Aslını istersen, baba," diye söze başladı, "geçen akşam bazı konulardan laflarken Taro-san önceki hafta seninle konuştuğu bir şeyden bahsetti. Yakın bir zamanda intihar eden bir besteci hakkında konuşuyormuşsunuz."

"Yukio Naguçi mi? Ha evet, o konuşmayı hatırlıyorum. Dur bakayım, yanılmıyorsam Taro adamın intihar etmesine bir anlam veremediğini söylüyordu."

"Taro-san, Bay Naguçi'nin ölümüyle babamızın bu kadar yakından ilgilenmesini garipsemiş. Görünüşe göre babamız Bay Naguçi'nin meslek hayatını kendininkine benzetmiş. Bunu duyunca hepimiz kaygılandık. Hatta emekliliğinin ardından babamızın moralini biraz fazla bozduğundan endişeliyiz."

Gülüp, "İçiniz rahat olsun, Setsuko. Bay Naguçi'nin yaptığını yapmayı bir an olsun aklımdan geçirmem" dedim.

"Anladığım kadarıyla," diyerek sözünü sürdürdü, "Bay Naguçi'nin besteleri savaşın her aşamasında büyük önem taşımış. Dolayısıyla siyasetçiler ve generallerle birlikte onun da sorumluluğun bir bölümünü üstlenmek istemesinde bir haklılık payı olabilir. Oysa babamızın bir benzerlik kurmayı aklından geçirmesi tamamen yersiz. Sonuçta babamız bir ressamdı."

"Naguçi'nin yaptığı şeyi bir an bile aklımdan geçirmem, bundan emin olabilirsin, Setsuko. Ama benim de belli bir nüfuzum vardı ve o nüfuzu, ülkeyi feci bir akıbete götüren bir süreçte kullandığımı görmekten gurur duymuyorum."

Kızım bu sözleri bir süre tartar gibi oldu.

Sonra, "Bağışla beni ama belki bazı şeylere doğru bir açıdan bakmak gerek" dedi. "Babamız kimi olağanüstü resimler yaptı ve kuşkusuz benzer ressamlara göre daha büyük bir nüfuza sahipti. Fakat onun yaptığı şeylerin biraz önce sözünü ettiğimiz daha temel meselelerle ne kadar ilgisi olabilir? Babamız sadece bir ressamdı. Büyük bir yanlış yaptığını düşünmekten vazgeçmesi gerek."

"Güzel diyorsun ama Setsuko, bu geçen yılkinden çok farklı bir öğüt. O zaman geçmişimden büyük bir sorun gibi bahsetmiştin."

"Affedersin, baba, ama geçen yılki evlilik görüşmeleriyle ilgili olarak böyle bir konuyu hiç hatırlamadığımı tekrar etmekten başka bir şey diyemiyorum. Babamızın meslek hayatının evlilik görüşmeleriyle nasıl bir ilgisi olabileceği benim için bir muamma. Görünüşe bakılırsa, Saito'lar zaten hiç oralı değillerdi; ayrıca

biraz önce de dediğim gibi, babamızın *miai*'deki tutumuna son derece şaşırmışlar."

"Hiç aklım almıyor, Setsuko. Doktor Saito'yla ben zaten uzun yıllardır tanışıyorduk. Şehrin en önde gelen sanat eleştirmenlerinden biri olarak onca zamandır meslek hayatımı takip etmiş ve onun talihsiz yönlerini apaçık görmüş olmalı. O yüzden görüşmelerin o aşamasında tutumumu açıkça ortaya koymamdan daha doğru ve isabetli bir hareket olamazdı. Hatta Doktor Saito'nun bu hareketimi takdir ettiğinden eminim."

"Affedersin ama Taro-san'ın söylediklerine bakılırsa Doktor Saito babamızın meslek hayatına pek aşina değilmiş. Babamızın komşusu olduğunu biliyormuş elbette. Ama geçen yıl evlilik görüşmeleri başlayana dek babamızın sanat dünyasıyla ilgisinden habersizmiş."

Gülerek, "Yanıldığın çok açık, Setsuko" dedim. "Biz doktor Saito'yla birbirimizi yıllardır biliyorduk zaten. Sokakta karşılaştığımızda sık sık sanat dünyasından haberleri paylaşıyorduk."

"Öyleyse hata bende. Bağışla beni. Fakat yine de kimsenin geçmişe bakarak hakkında suçlayıcı bir düşünceye kapılmadığını babamızın bilmesi gerek. Umulur ki, babamız o talihsiz besteci gibi insanlarla artık kendini aynı kefeye koymaz."

Israr edip Setsuko'yla tartışmadım ve aklımda kaldığı kadarıyla, çok geçmeden gelişigüzel konulardan konuşmaya başladık. Fakat kızımın o sabah ileri sürdüklerinin çoğunda yanıldığına elbette kuşku yok. Bir kere Doktor Saito'nun bunca yıldır ressam olarak ünümden habersiz olması imkânsız. Ve o akşam yemekten sonra Taro'ya bunu doğrulatmanın yollarını ararken niyetim yalnızca aynı şeyi Setsuko'nun da görmesini sağlamaktı, çünkü kalbim bundan hiçbir zaman bir kuşku duymadı. Sözgelimi, evi yeni aldığımda dışarıdaki çiti düzeltirken Doktor Saito'nun bana ilk kez selam verdiği on altı yıl kadar önceki o güneşli günü açık seçik hatırlıyorum. Kapı sövesindeki adımı tanıyarak, "Semtimize sizin gibi itibarlı bir sanatçının gelmesi büyük bir şeref" demişti. O karşılaşmayı çok iyi hatırlıyorum, o bakımdan da Setsuko'nun yanıldığına hiç kuşkum yok.

Haziran 1950

Dün sabah geç saatte Matsuda'nın ölüm haberini aldıktan sonra hafif bir öğle yemeği yedim, ardından biraz egzersiz yapmaya çıktım.

Tepeden aşağı inerken havada tatlı bir sıcaklık vardı. Irmağa varınca Tereddüt Köprüsü'ne çıkıp çevreme baktım. Gökyüzü berrak maviydi ve ırmak yatağının biraz aşağısında, yeni apartmanların yapıldığı tarafta iki küçük çocuk su kenarında oltalarla oynuyordu. Matsuda'nın haberini düşünerek bir süre onları izledim.

Noriko'nun evlilik görüşmeleri sırasında yaptığım ziyaretten beri Matsuda'yı tekrar görmek istiyordum, ama Arakava'ya gitmeyi ancak bir ay kadar önce başarabildim. Onun sona yaklaştığından habersiz, anlık bir dürtüyle uğramıştım. Kim bilir, o öğleden sonra düşüncelerini benimle paylaştığı için belki biraz daha mutlu ölmüştür.

Evine vardığımda Bayan Suzuki beni hemen tanıyıp biraz da heyecanla içeri buyur etti. Haline bakılırsa, on sekiz ay önceki ziyaretimden beri Matsuda'nın pek uğrayanı olmamıştı.

Mutlu bir edayla, "Geçen seferki gelişinizden çok daha dinç" dedi.

Kabul salonuna alındım ve az sonra Matsuda bol bir kimono giymiş olarak kimseden yardım almadan içeri girdi. Beni yeniden gördüğüne sevindiği belliydi ve önce biraz havadan sudan, ortak tanışlardan konuştuk. Bir süre öncesindeki hastalığım sırasında gönderdiği moral verici mektup için Matsuda'ya teşekkür etmek, sanırım Bayan Suzuki çaylarımızı getirip tekrar çıktıktan sonra aklıma geldi.

"Toparlanmışa benziyorsun, Ono" dedi. "Şu haline bakıp daha geçenlerde hasta olduğunu anlamak mümkün değil."

"Artık çok daha iyiyim" dedim. "Ama fazla yorulmamaya özen göstermeliyim. Şu bastonu yanımdan ayırmamam gerekiyor. Onu saymazsan, eskisi gibiyim."

"Beni hayal kırıklığına uğratıyorsun, Ono. Ben de iki ihtiyar baş başa verip sağlığımızın bozukluğundan dem vururuz diye umu-

yordum. Ama ne gezer, geçen seferki gibi dipdiri geldin yine. Bana da burada oturup senin sağlığına gıpta etmek düşüyor."

"Ne ilgisi var, Matsuda. Sen de çok iyi görünüyorsun."

Matsuda gülerek, "Beni kandıramazsın, Ono" dedi. "Ama doğru, geçen yıldan beri biraz kilo aldım. Söylesene, Noriko-san mutlu mu? Duyduğum kadarıyla görüşmeler başarılı geçmiş ve nihayet evlenmişler. Son geldiğinde istikbali için endişeleniyordun."

"Her şey çok iyi gitti. Sonbaharda bebek bekliyor. O kadar üzüntüden sonra Noriko umduğumuzdan da iyi bir kısmete kavuştu."

"Demek sonbaharda bir torun geliyor. Heyecandan yerinde duramıyorsundur sen şimdi."

"Doğrusunu istersen," dedim, "büyük kızım da gelecek ay ikincisini bekliyor. Ne zamandır istiyordu zaten; yani senin anlayacağın, tüm haberler güzel."

"Çok iyi, çok iyi. Dört gözle beklenen iki torun." Matsuda bir an gülümseyerek kendi kendine evet dercesine başını salladı. Sonra, "Dünyayı düzelteceğim diye evliliği düşünmeye hiç fırsat bulamadığımı kuşkusuz hatırlıyorsundur, Ono" dedi. "Sen Miçiko-san'la evlenmeden hemen önce birbirimize nasıl sataştığımızı da hatırlıyor musun?"

İkimiz de güldük.

"İki torun" dedi yine. "Gerçekten heyecan verici."

"Evet. Kızlarımdan yana talih bana güldü."

"Peki, söylesene, Ono, bugünlerde hiç resim yapıyor musun?"

"Vakit geçirmek için birkaç suluboya. Çoğunlukla bitkiler ve çiçekler, sırf eğlencesine."

"Ne olursa olsun, yine resim yaptığını duymak güzel. Son geldiğinde temelli olarak bırakmış gibiydin. O zamanlar büyük bir hayal kırıklığı yaşıyordun."

"Hem de nasıl. Uzun zaman boyalara elimi bile sürmedim."

"Evet, Ono, büyük bir hayal kırıklığı yaşıyordun." Sonra gülümseyerek bana baktı ve "Fakat büyük işlere çok hevesliydin tabii" dedi.

Gülümsemesine karşılık vererek, "Sen de öyle değil miydin, Matsuda? Senin de hedeflerinin aşağı kalır yanı var mıydı? Çin buhranındaki kampanyanın manifestosunu sen yazdın. O zamanki emellerimizin mütevazı olduğunu kim söyleyebilir?" dedim.

Yine güldük.

"Sana saf dediğimi de kuşkusuz hatırlarsın, Ono. Ressamların dargörüşlülüğü konusunda sana nasıl takıldığımı. Sen de bana ne kadar kızardın. Ama gördük ki ikimizin de bakış açısı yeterince geniş değilmiş."

"Galiba haklısın. Bizim gibiler, Matsuda, sen ve ben olayları biraz daha açık bir şekilde görebilseydik, kim bilir, belki gerçekten iyi işler yapabilirdik. O vakitler büyük bir enerji ve cesaretimiz vardı. Şu Yeni Japonya kampanyasını yürütmek için zaten ikisinden de bolca gerekiyordu, hatırlıyor musun?"

"Doğru. Yoksa karşımızda çok güçlü odaklar vardı. Bizi kolayca sindirebilirlerdi. Demek ki çok kararlıymışız. Ono."

"Ama ben kendi adıma hiçbir zaman olayları çok açık göremedim. Dediğin gibi, ressamların dargörüşlülüğü. Şimdi bile bu şehrin dışında da bir dünya olduğunu düşünmekte zorlanıyorum."

Matsuda, "Ben," dedi, "bugünlerde bahçemin dışında bile bir dünya olduğunu düşünmekte zorlanıyorum. O bakımdan artık bakış açısı geniş olan herhalde sensin, Ono."

Bir kez daha karşılıklı güldük. Sonra Matsuda fincanından bir yudum çay alıp, "Fakat kendimize o kadar da haksızlık etmeyelim" dedi. "En azından inandığımız şey için elimizden geleni yaptık. Sıradan insanlar olduğumuz ancak sonunda ortaya çıktı. Olayların içyüzünü kavramak konusunda hiçbir özel yeteneği olmayan sıradan insanlar olduğumuz. Bizim de talihsizliğimiz buymuş – öyle bir zamanda sıradan insanlar olmak."

Matsuda bahçeden söz edince dikkatim oraya kaymıştı. Ilık bir bahar ikindisiydi ve Bayan Suzuki sürme kapıyı aralık bıraktığından, verandanın cilalı döşemesinde güneşin parıltılı yansımasını oturduğum yerden görebiliyordum. Odaya hafif bir meltem vuruyor, yanında da belli belirsiz bir duman kokusu taşıyordu. Ayağa kalkıp kapıya doğru gittim.

"Yanık kokusu beni hâlâ huzursuz ediyor" dedim. "Ne de olsa, daha yakın zamana kadar bombalar ve yangın demekti." Bahçeyi birkaç saniye daha süzdükten sonra da ekledim: "Önümüzdeki ay Miçiko öleli beş yıl olacak."

Matsuda bir süre sessiz kaldı. Sonra arkamdan sesini duydum.

"Bugünlerde yanık kokusu daha çok komşulardan birinin bahçesini temizlediği anlamına geliyor artık."

Evin içinde bir yerde bir saat çalmaya başladı.

Matsuda, "Sazanların beslenme saati" dedi. "Onları beslememe izin vermesi için Bayan Suziki'ye epey dil dökmek zorunda kaldım. Eskiden hep ben beslerdim ama birkaç ay önce şu taşlardan birine takılıp düştüm. Sonra da tekrar kabul ettirene kadar başının etini yemek zorunda kaldım."

Matsuda ayağa kalkıp verandaya bırakılmış hasır sandaletlerini giydi ve birlikte bahçeye çıktık. Çimden pürüzsüz tümseklerin arasındaki döşeme taşlarına dikkatle basarak bahçenin uzak kenarında bulunan ve güneşi olduğu gibi alan havuza doğru ilerledik.

Havuzun kıyısında dikilip yoğun yeşil suya bakarken bir sesle ikimiz de başımızı kaldırdık. Dört beş yaşlarında küçük bir oğlan bize yakın sayılabilecek bir ağacın dalına iki eliyle birden tutunmuş, bahçe çitinin üstünden dikkatle bakıyordu. Matsuda gülümseyip "Merhaba, Botçan!" diye seslendi.

Çocuk bize bir süre daha baktıktan sonra gözden kayboldu. Matsuda gülümseyip suya yem atmaya başladı. "Bir komşunun oğlu" dedi. "Her gün bu saatte o ağaca tırmanıp benim dışarı çıkmamı ve balıkları yemlememi izliyor. Ama utangaçlığından, onunla her konuşmaya çalıştığımda kaçıyor." Kendi kendine küçük bir kahkaha attı. "Her gün niye o kadar zahmete girdiğini merak ediyorum. Onun adına görecek fazla bir şey yok. Sadece havuzun başında dikilerek sazanları besleyen bastonlu bir ihtiyar. Böyle bir sahnenin nesi bu kadar ilgisini çekiyor, anlamıyorum."

Birkaç saniye önce o küçük yüzün olduğu çite tekrar bakıp, "Ama bugün bir sürprizle karşılaştı. Havuzun başında dikilen bastonlu iki ihtiyar gördü" dedim.

Matsuda mutlu mutlu gülüp suya yem atmayı sürdürüyordu. İki üç nefis sazan pulları güneş ışığında parıldayarak yüze çıktı.

Matsuda, "Subaylar, siyasetçiler, işadamları" dedi. "Bu ülkenin başına gelenler için hep onları suçladılar. Fakat bizim gibiler, Ono, bizim payımız hep sınırlı kaldı. Artık kimse senin ve benim gibilerin yaptıklarına aldırmıyor. Bize baktıklarında yalnızca bastonlu iki ihtiyar görüyorlar." Bana doğru gülümseyip balıkları yemlemeye devam etti. "Bir tek biz varız aldıran. Senin ve benim gibiler, Ono, dönüp hayatlarımıza baktığımız ve oradaki yanlışları gördüğümüz zaman artık bir tek biz aldırıyoruz."

Fakat o öğleden sonra bu sözleri söylerken bile Matsuda'nın hayal kırıklığına uğramış bir hali yoktu. Ve öyle bir hayal kırıklığıyla

ölmüş olması için de eminim bir sebep yok. Hatta dönüp hayatına baktığında bazı yanlışları görmüş ama mutlaka gurur duyacağı yanlarını da fark etmiş olmalı. Çünkü kendisinin de söylediği gibi, onun ve benim gibiler geçmişte her ne yaptıysak, iyi niyetli olduğumuzu bilmenin gönül rahatlığını yaşıyoruz. Tabii ki kimi cüretkâr adımlar attık ve birçok işe fazla hırsla sarıldık, ama yine de inandığı şeyler uğruna, ister iradesizlikten ister yüreksizlikten olsun, hiç fedakârlık yapmamaktan iyidir bu. İnançlarınız yeterince güçlüyse, onlar konusunda bir yere kadar kaçamak davransanız da, sonrasını içinize sindiremezsiniz. Eminim Matsuda da dönüp hayatına baktığında aşağı yukarı böyle düşünmüştür.

Özellikle bir olay var ki, sık sık aklıma gelir –1938 Mayısı'nda Şigeta Vakfı Ödülü'nün bana takdim edilmesinden hemen sonraydı. Meslek hayatımın o aşamasında artık birçok ödül ve nişana sahiptim, ama Şigeta Vakfı Ödülü birçok kimsenin gözünde önemli bir dönüm noktasıydı. Yine hatırımda kaldığı kadarıyla, büyük bir başarıya ulaşan Yeni Japonya kampanyasını bitirdiğimiz haftaydı. Yani ödülün ertesi akşamı kutlanacak çok şey vardı. Öğrencilerim ve bazı meslektaşlarımla Migi-Hidari'de oturduğumuzu ve birbirini izleyen övgü nutuklarını içkiye doymuş bir halde dinlediğimizi hatırlıyorum. O akşam tebriklerini iletmek için Migi-Hidari'ye her kesimden tanıdıklarım geldi, hatta daha önce hiç görmediğim bir komiser bile saygılarını sunmak için uğradı. Fakat olanca sevincime rağmen ödülün bende uyandırması gereken derin zafer ve tatmin duygusu tuhaf bir şekilde yoktu. O duyguyu yaşamak için Vakaba ilinin engebeli taşrasına çıktığım birkaç gün sonrasını beklemem gerekiyormuş.

Vakaba'ya on altı yıldır –Mori-san'ın köşkünden, kararlı ama geleceğin bana hiçbir şey vaat etmediğinden de korkarak ayrıldığım günden beri– gitmiyordum. Doğrudan her tür teması koparmış olmakla birlikte eski hocamla ilgili haberleri onca yıldır ilgiyle takip etmiştim, dolayısıyla onun şehirdeki ününün giderek azaldığını biliyordum. Utamaro geleneğini Avrupa etkilerine açma çabaları artık vatanseverliğe kökten aykırı olarak değerlendirildiği için, giderek daha gözden düşmüş mekânlarda zaman zaman sergiler açmaya çalıştığını duyuyordum. Hatta birden fazla kaynaktan işittiğime göre, geçinebilmek için popüler dergilere resimler çizmeye başlamıştı. Bu arada Mori-san'ın benim meslek hayatımdaki geliş-

meleri takip ettiğinden de fazlasıyla emindim; hocam Şigata Vakfı Ödülü'nü aldığımı büyük bir ihtimalle duymuş olmalıydı. Özetle, o gün köy istasyonunda trenden inerken zamanın getirdiği değişimlerin apaçık bilincindeydim.

Mori-san'ın köşküne doğru yola çıkıp ormandaki engebeli patikalardan geçtiğimde güneşli bir bahar gününün öğle sonrasıydı. Vaktiyle o kadar adımladığım o yolu ağır ağır, tadına vara vara yürüdüm. Bir yandan da Mori-san'la bir kez daha yüz yüze gelince neler olabileceğini kafamda evirip çeviriyordum. Belki beni bir şeref konuğu gibi karşılar, belki de köşkteki son günlerimde olduğu gibi soğuk ve mesafeli bir tutum takınırdı; kim bilir, belki de gözde öğrencisi olduğum zamanlardakine benzer şekilde davranırdı, yani ikimizin de durumunda büyük bir değişiklik olmamış gibi. Bu son senaryonun bana daha olası geldiğini ve böyle bir durumda nasıl tepki vereceğimi tarttığımı hatırlıyorum. Eski alışkanlığıma dönüp ona "Sensei" dememeye karar verdim; onunla bir meslektaşımmış gibi konuşacaktım. Ayrıca bulunduğum mevkinin hakkını teslim etmezse dostane bir gülüşle aşağı yukarı şu anlama gelen bir şeyler diyecektim: "İşte görüyorsun, Mori-san, bir zamanlar kaygılandığın gibi çizgi roman resimleyerek vaktimi ziyan etmek zorunda kalmadım."

Bir süre sonra kendimi çukurlukta, ağaçların arasında duran köşkün güzelliğinin görülebildiği yüksek dağ patikasındaki o yerde buldum. Görüntünün keyfini çıkarmak için yıllar önce de yaptığım gibi biraz durakladım. Ferah bir esinti vardı ve çukurluktaki ağaçların yelde hafifçe savrulduğunu görebiliyordum. Köşkün elden geçip geçmediğini merak ettim ama bu kadar uzaktan bunu anlayamazdım.

Bulunduğum sırttaki yabani otların arasına oturarak Mori-san'ın köşkünü seyre devam ettim. Köy istasyonundaki bir tezgâhtan aldığım portakalları bohçamdan çıkarıp birer birer yemeye koyuldum. Ve şu derin zafer ve tatmin duygusu işte orada oturup köşkü izler, taze portakalların zevkine varırken içimde yükselmeye başladı. Küçük başarılardan duyulan sevinçle –ve biraz önce belirttiğim gibi, Migi-Hidari'deki kutlamalarda hissettiklerimle de– karşılaştırılamayacağından, o duyguyu size anlatmam zor. Bu, emeklerinizin boşa gitmediğini; gösterdiğiniz onca çabaya, mücadele ettiğiniz onca kuşkuya değdiğini; gerçek bir değer ve ayrıcalığa sahip bir

şeyler başardığınızı bilmenin getirdiği derin mutluluktu. O gün köşke daha fazla yaklaşmadım – anlamsız olurdu. Derin bir huzur içinde portakallarımı yiyerek bir saat kadar daha oturdum, o kadar.

Bana kalırsa, fazla kimsenin yaşayabileceği bir duygu değil bu. Kaplumbağa gibiler (Şintaro gibiler), onlar beklentileri karşılayıp kimsenin damarına basmadan ağır aksak yollarına devam edebilirler, ama o takımdan olanlar benim o gün yaşadığım mutluluğu hiçbir zaman tadamayacaklardır. Çünkü onlar aleladenin üstüne çıkabilmek için her şeyini gözden çıkarmanın ne olduğunu bilmezler.

Fakat Matsuda öyle değildi. İkimiz sık sık çekişsek de hayata yaklaşımımız aynıydı ve onun da bir iki kez dönüp geçmişine bakabildiğini sanıyorum. Hatta son konuştuğumuzda yüzünde hafif bir gülümsemeyle bana "En azından inandığımız şey için elimizden geleni yaptık" derken aklından benzer şeyler geçtiğine eminim. Çünkü insan eski başarılarına sonradan farklı bir gözle baksa bile, ömründe o gün benim yüksek dağ patikasında yaşadığıma benzer gerçek bir veya birkaç doyum anı olduğunu bilmenin avuntusunu hiçbir şeyde bulamaz.

Dün sabah Tereddüt Köprüsü'nde dikilip bir süre Matsuda'yı düşündükten sonra eskiden zevkler mahallemizin olduğu tarafa yürüdüm. Oralar baştan aşağı yeniden inşa edildiğinden, tanınmaz hale geldi. Semtin bir zamanlar ortasından geçen ve insanlarla, müesseselere ait bez flamalarla kaynaşan daracık sokağın yerini ağır kamyonların bütün gün vızır vızır işlediği betondan geniş bir cadde aldı. Bayan Kavakami'nin barının yerinde dört katlı, cam cepheli bir işyeri duruyor. Bitişiğinde de benzeri büyük binalar var ve gün boyu yazıhane çalışanlarının, teslimatçıların, kuryelerin telaşla içeri girip çıktığını görebilirsiniz. Furukava'ya kadar hiç bar kalmadı, ama arada bir yeni ortamında garip ve eğreti duran eski günlerden bir çit veya ağaca rastlayabilirsiniz.

Vaktiyle Migi-Hidari'nin olduğu alan şimdi yoldan biraz içerideki bir grup işyerinin ön bahçesi. Bazı kıdemli çalışanların park ettikleri arabaları ve seyrek dikilmiş birkaç genç ağaç dışında burası büyük ölçüde asfalt bir açıklık. Bahçenin yola bakan ön tarafında, parklarda bulabileceğiniz türden bir oturma sırası var. O sırayı oraya kim için koymuşlar bilmiyorum, çünkü şu sürekli koşturan insanların üstüne çöküp dinlendiklerini hiç görmedim. Fakat onun Migi-Hidari'deki eski masamızın yerine çok yakın ol-

duğunu hayal etmek hoşuma gittiğinden, zaman zaman oturmaya başladım. Umuma açık bir sıra olmayabilir, ama yine de kaldırıma yakın ve şimdiye kadar kimse oturmama bir şey demedi. Havanın güzel ve güneşli olduğu dün sabah oraya yine kurulup çevremdeki hareketliliği bir süre takip ettim.

Yolun karşısında, Bayan Kavakami'nin barının olduğu yerdeki cam cepheli binadan parlak beyaz gömlekli çalışanların toplu halde çıktığına bakılırsa, herhalde öğle yemeği saatine yakındı. Ve izledikçe o genç insanların iyimserlik ve iyi niyetle dopdolu olduklarını hayretle fark ettim. Bir ara binadan çıkan iki genç, içeri girmek üzere olan bir üçüncüsüne takılıp sohbete daldılar. O cam cepheli binanın girişindeki basamaklarda dikiliyor, güneşin altında birlikte kahkaha atıyorlardı. Yüzünü en iyi görebildiğim, sanki daha bir neşeyle, bir çocuğunkine benzer açıkyürekli bir masumiyetle gülüyordu. Sonra ani bir el hareketiyle üç arkadaş ayrılıp kendi yollarına gittiler.

Oturduğum sıradan o genç yazıhane çalışanlarını izlerken kendi kendime gülümsedim. Tabii bazen ışıl ışıl aydınlatılan barları ve lambaların altında toplanıp belki o dünkü gençlerden biraz daha yaygaracı ama kesinlikle aynı içten edayla gülen insanları hatırladıkça geçmişi ve semtimizin eski halini özlemiyor değilim. Fakat şehrimizin nasıl onarımdan geçirildiğini ve şu geçen yıllarda her şeyin nasıl hızla yoluna girdiğini gördükçe içimi samimi bir sevinç kaplıyor. Milletimiz geçmişte hatalar yapmış olabilir ama belli ki artık daha doğru bir yola girme fırsatını yakaladı. Bize de şimdiki gençlere iyi dileklerde bulunmak düşüyor.

Samet Ağaoğlu
Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri
İlk Köşe
Hayat Bir Macera

Nazmi Ağıl
Babalar ve Oğullar
Umut'un Defteri
Yavaş Matematik

Fatma Akerson
Kırmızı Motosiklet

Semra Aktunç
Yalos

Semra Aktunç - Hulki Aktunç
AraName - Bir Ara Güler Kitabı

Sabahattin Ali
Canım Aliye, Ruhum Filiz

Meltem Doğan Alparslan - Metin Alparslan (haz.)
Hititler - Bir Anadolu İmparatorluğu

Şavkar Altınel
Mavi Defter

Taylan Altuğ
Son Bakışta Sanat

Özdemir Asaf
Sen Bana Bakma Ben Senin Baktığın Yönde Olurum

Bâki Asiltürk
Türk Şiirinde 1980 Kuşağı

Roland Barthes
Dilin Çalışma Sesi
Çin Yolculuğu Defterleri
Eleştirel Denemeler

Antony Beevor
Stalingrad

Sami Baydar
Dünya İnancı - Toplu Şiirler

Thomas Bernhard
Goethe Öleyazıyor
Amras • Watten

Eugenio Borgna
Ruhun Yalnızlığı

Pascal Bruckner
Aşk Paradoksu

İpek S. Burnett
Romancı

John Burnside
Kutup Dairesi'nde Bir Ev

Inger Christensen
Seçme Şiirler

Cevat Çapan
Su Sesi

İnan Çetin
Uzun Bir Ömür İçin Uzun Bir Elbise

Louis-Ferdinand Céline
Profesör Y ile Konuşmalar

H. Erdem Çıpa
Yavuz'un Kavgası - I. Selim'in Saltanat Mücadelesi

Melek Çolak
"Aksakallı Havabakan" Antal Bey ve Türk Meteorolojisi

A. Muhibbe Darga
Anadolu'da Kadın
On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe

Oğuz Demiralp
"Hepinize Etkin Okumalar Dilerim"

Selçuk Demirel
Defile
Başka Bir Yerde
Kalemiti

Misha Defonseca
Kurtlarla Yaşam

Mehmet Can Doğan
Üvey İkiz
Haldun Dormen
Anılar / Sürç-ü Lisan Ettikse-Antrakt-İkinci Perde
Douwe Draaisma
Aklın Çıkmazları
Orhan Duru
Roman Medyadan Önce Gelir - Seçme Yazılar
Tuncer Erdem
Güzel Eşya, Alelade Dünya
Ebubekir Eroğlu
Geçmişin İçindeki Geçmiş
Mehmet Erte
Sahte
Emine Fetvacı
Sarayın İmgeleri
Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih
Orlando Figes
Haberini Alayım Yeter - Gerçek Bir Gulag Aşk Hikâyesi
Kırım - Son Haçlı Seferi
Jean-Louis Fournier
Dul
Son Siyah Saçım ve İhtiyar Delikanlılara Bazı Öğütler
Memet Fuat
Gölgede Kalan Yıllar
Damon Galgut
Sahtekâr
Jean Giono
Sevincim Eksilmesin Yeter ki
John Gray
Ölümsüzleştirme Kurulu
Kara Ayin - Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü
Julien Gracq
Sirte Kıyısı
Bella Habip
Kuram ile Klinik Buluşunca
Andrée Maalouf - Karim Haïdar
Dünden Bugüne Lübnan Mutfağı
John Harvey
Siyah Giyen Adamlar
Levi Henriksen
Kar Yağacak
Nâzım Hikmet
Piraye'ye Mektuplar
Ne Güzel Şey Hatırlamak Seni - Genco Erkal'ın Sesinden Nâzım Hikmet Şiirleri
Selahattin Hilav
Diyalektik Düşüncenin Tarihi
Abdülhak Şinasi Hisar
Geçmiş Zaman Edipleri
Alan Hollinghurst
Yabancının Çocuğu
Jonathan Holt
Yüz Karası
Mihály Hoppál
Avrasya'da Şamanlar
Osman İkiz
Rüzgârların Yolunda- Fotoğraf Sanatçısı, Şair Lütfi Özkök
Gül İrepoğlu
Lâle - Doğada, Tarihte, Sanatta
Kazuo Ishiguro
Uzak Tepeler
Christopher Isherwood
Hoşça Kal Berlin
Tek Başına Bir Adam
Roy Jacobsen
Harika Çocuk

Hillary Jordan
Uyandığında
Tony Judt
Kötülük Kol Gezerken
Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler
Anılar Şalesi
Tarık Dursun K.
Alçaktan Uçan Güvercin
Denizin Kanı
Kurşun Ata Ata Biter
Aristomenis Kaliviotis
İzmir Rumlarının Müziği 1900-1922
Eğlence, Müzik Dükkânları,
Plak Kayıtları
Gülayşe Koçak
Siyah Koku
Çifte Kapıların Ötesi
Gürgenç Korkmazel
Sırkıran
Uğur Kökden
Tedirgin Zamanlar (1966-1988)
Herbert Kraft
Musil
Timur Kuran
Yollar Ayrılırken
Amin Maalouf
Doğu'dan Uzakta
Alberto Manguel
Bütün İnsanlar Yalancıdır
Okumalar Okuması
Alain Mascarou (hazırlayan)
Bilge Karasu'dan Jean ve
Gino'ya Mektuplar (1964-1994)
Predrag Matveyevlç
Ekmeğimiz
Sean McMeekin
I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü
Michel De Montaigne
Yol Günlüğü
Cees Nooteboom
Bütün Ruhlar Günü
Behçet Necatigil
Solgun Bir Gül Oluyor Dokununca
Ömer F. Oyal
Keçi - Zanlı, Kurban, Cefakâr
Filiz Özdem (haz.)
Erciyes'in Rüyası: Kayseri
Filiz Özdem
Rüya Bekleyen Adam
Demir Özlü
Sürgün Küçük Bulutlar - Toplu Öyküler
Önünde Boş Bir Uzam
Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları
Bir Uzun Sonbahar -
Bir Yaz Mevsimi Romansı
Tezer Özlü
Yeryüzüne Dayanabilmek İçin
Mahir Öztaş
Kuralların Saati ve Unutulmak Tozları
Orhan Pamuk
İstanbul - Hatıralar ve Şehir
Benim Adım Kırmızı
Kar
Öteki Renkler
Masumiyet Müzesi
Beyaz Kale
Kara Kitap
Cevdet Bey ve Oğulları
Yeni Hayat
Sessiz Ev
Ben Bir Ağacım (Seçme Parçalar)
Kara Kitap'ın Sırları
Boris Pasternak
İnsanlar ve Haller

Michelle Perrot
Odaların Tarihi
Marcel Proust
Hazlar ve Günler
Adam Ross
Bay Fıstık
Philip Roth
Hoşça Kal, Columbus ve Beş Öykü
Öfke
Nemesis
Oliver Sacks
Oaxaca Günlüğü
Aklın Gözü
Leonardo Sciascia
Şarap Rengi Deniz
Sicilyalı Amcalar
Cemal Süreya
Üvercinka
Bir Kırlangıcın Daha Var
Magda Szabó
Yavru Ceylan
Tuğrul Tanyol
Öncesi ve Sonrası
Michael Taussig
Walter Benjamin'in Mezarı
Doğan Tekeli
Zor Sanat
Ali Teoman
Öykü Uçları - Çok Çok Kısa Öyküler
Kırık Kalpler Terzihanesi
Ingrid Thobois
Sollicciano
Feryal Tilmaç
Esneyen Adam
Claude Thiébaut
Franz Kafka'nın Dönüşümleri
Yalçın Tosun
Dokunma Dersleri
Muzaffer Tayyip Uslu
Şimdilik
Ümit Ünal
Işık Gölge Oyunlar
Gündüz Vassaf
Mostari - Bir Köprü Bekçisinin Günlüğü
David Vogel
Evlilik Hayatı
Murat Yalçın (haz.)
Yeraltına Mektuplar
59 Yazardan Hayatta
Olmayan Yazarlara
Mehmet Yaşın
Evden Kaçan Çocuk
Doğan Yarıcı
O Boşluk
Her Aşk Gibi Yarım
Hilmi Yavuz
Geçmiş Yaz Defterleri ~
Bulanık Defterler
Üç Anlatı - Taormina /
Fehmi K.'nın Acayip Serüvenleri /
Kuyu
Gökhan Yılmaz
İkiye Kadar Sayamamak

Dünyaya bir ressamın gözünden bakmak, ayrıntılarda gizlenenleri keşfetmemizi sağlar. Masuji Ono, İkinci Dünya Savaşı'nda harabeye dönmüş şehrini ve artık sonuna geldiği yaşamını betimlerken, her bir cümlesi öyküsüne yeni boyutlar katıyor.

Anıların değişken aynasında kâh büyüyüp kâh küçülen, sürekli biçim değiştiren imgesinde Japon toplumunun geçirdiği değişimi özetleyen Ono, bu süreçte üstlendiği rolü günahıyla sevabıyla paylaşırken, gelenekle yeniliğin sonsuz bir çevrim içinde birbirini doğurup yok edişini müthiş bir incelikle resmediyor. Geçmişten kopmak için verdiği savaşın hemen ardından bizzat aşılması gereken bir engele dönüşen insan, savaşın, ölümlerin, inançların ve değişimlerin akışına, hatta kendi öyküsüne ne denli hâkimdir?

Değişen Dünyada Bir Sanatçı, zaman nehrine kapılıp giden ömürlerimizin muhasebesi, her insanın taşıdığı kaygılarla umutların buluştuğu o ıssız yerden hayatın karmaşasına bir bakış.

"Karakterlerin gerçek niyetleri daima incelikle ele verildiğinden, her biri ancak biz okurlar kadar 'esrarlıdır'. Gerilim daima had safhadadır. İşte bu yüzden, Kazuo Ishiguro yalnızca iyi bir yazar değil, aynı zamanda mükemmel bir romancıdır."
The New York Times

"Ishiguro, rüzgârın estiği yöne dönmek istese de itibarını yitirmenin ağırlığını hisseden bir adamın kendini haklı çıkarma çabasını, bahanelerini ve avuntularını inandırıcı bir dille aktarıyor." London Review of Books

"Bu kitabı her okuyuşumda, Ono'yu –ve dünyayı– hafifçe değişen bir ışıkta görüyorum." *Tan Twan Eng*, Independent

ISBN 978-975-08-3348-9